

รักชาติ ยอมสละแม่ ชีวิ

DCID LIBRARY

0000008614

ก 959.3
ม : ก
ว 8651
ด 5

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

วุฒิชัย มุตศิลป์

รักชาติยอมสละแม่ ชีว

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
ระดับมัธยมศึกษา

รักชาติยอมสละแม่ ชีวี

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

รักชาติยอมสละแม่ ชีวี
ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

© ลิขสิทธิ์ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘
ISBN 974-268-1058

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว เขตบางกะปิ กทม. ๑๐๓๑๐
นายสมมาตร มีศิลป์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๓๘

๕๕๕.๓ วุฒิชัย มูลศิลป์

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา รักชาติยอมสละแม่ ชีวี
ระดับมัธยมศึกษา / วุฒิชัย มูลศิลป์.-- กรุงเทพฯ :
ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘.
๑๓๖ หน้า. ภาพประกอบ ; ๒๓.๕ ซม.
ISBN 974-268-1058

๑. ไทย-ประวัติศาสตร์. ๒. ชื่อเรื่อง

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง รักชาติยอมสละแม่ ชีวี
เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ขึ้น
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘

(นายกมล ภูประเสริฐ)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

วันที่ ๑๕ เม.ย ๒๕๓๙
เลขที่ ๐๐๘๕๙
เลขที่ ๐๐๘๕๙
๗ ๘๖๕๕

คำนำ

หนังสือเรื่อง รักษาติยอมสละแม่ ชีวี เล่มนี้ กรมวิชาการจัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยได้รับพระราชานุญาตจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เชิญบาทแรกของโคลงสี่สุภาพในบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง กษัตริยานุสรณ์ เป็นชื่อหนังสือ กรมวิชาการรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

กรมวิชาการได้รับความกรุณาจากรองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มูลศิลป์ ในการเขียนหนังสือเล่มนี้ และได้รับความกรุณาจากรองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ พ่วงพิศ ในการตรวจ หนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าที่ชาติไทยสามารถดำรงความเป็นชาติมาได้จนตราบนานเท่าทุกวันนี้ เนื่องมาจากความเฉลียวฉลาด ความกล้าหาญ และความเสียสละของผู้นำชาติและประชาชนชาวไทยแต่ละยุคสมัย เป็นอุทาหรณ์และข้อเตือนใจให้คนไทยในปัจจุบันจะต้องรักษาชาติและสร้างความเจริญให้วัฒนาถาวรสืบต่อไป

หนังสือเล่มนี้ได้ประมวลเหตุการณ์สำคัญๆ ในประวัติศาสตร์ชาติไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละช่วงเวลาสะท้อนให้เกิดความตระหนักว่า อันตรายที่จะบั่นทอนความมั่นคงของชาติมิได้เกิดจากภัยภายนอกประเทศเท่านั้น แต่ภัยภายในประเทศ เช่น ความอ่อนแอ ความแตกแยก ก็เป็นภัยที่ใหญ่หลวง อาจ

จะมีผลให้ประเทศชาติหายหน้าได้ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้ง
ตอนต้นและตอนปลาย รวมทั้งผู้สนใจทั่วไป นอกจากจะได้เรียน
รู้เหตุการณ์สำคัญๆ ในประวัติศาสตร์ของชาติจากหนังสือเล่มนี้
แล้ว ยังจะได้แนวคิดในการมีส่วนร่วมสร้างความเจริญให้ประเทศชาติ
ด้วย

กรมวิชาการขอขอบคุณผู้เขียนและผู้ตรวจหนังสือ
ตลอดจนผู้ที่มีส่วนช่วยในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ไว้ ณ โอกาสนี้

นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา

(นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๘

สารบัญ

หน้า

บทนำ	๑
บทที่ ๑ การก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย	๒
๑. สภาพบ้านเมืองภายใต้การปกครองของขอม	๒
๒. การรวมตัวของคนไทยและการตั้งตัวเป็นอิสระ	๔
๓. การรักษาบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย	๖
๔. การพัฒนาชาติบ้านเมือง	๑๑
บทที่ ๒ การเสียเอกราชและการกู้เอกราช ครั้งที่ ๑	๑๕
๑. การถูกรุกรานและความพยายามป้องกันชาติ	๑๖
๒. การบ่อนทำลายของพม่าต่อความมั่นคงของชาติ	๑๕
๓. การทรยศต่อชาติของคนไทยบางกลุ่ม	๑๒
๔. การสูญเสียอิสรภาพและการตกเป็นเมืองขึ้น ของพม่า	๑๓
๕. การดิ้นรนของคนไทยเพื่อกู้เอกราช	๑๕
๖. การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวร	๑๗
๗. ความพยายามสร้างชาติให้มั่นคงหลังการ ประกาศอิสรภาพ	๓๐
บทที่ ๓ เหตุการณ์ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	๓๖
๑. การแผ่อิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาในแผ่นดินไทย	๓๗
๒. การพยายามรักษาเอกราชของชาติตะวันตกของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	๔๐
๓. คุกโอบายของฝรั่งเศสที่จะยึดครองประเทศไทย	๔๒

	หน้า
๔. การจลาจลวุ่นวายในตอนปลายรัชกาล และการแก้ไขปัญหของสมเด็จพระเพทราชา	๔๔
บทที่ ๔ การเสียเอกราชและการกู้เอกราช ครั้งที่ ๒	๔๘
๑. ความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยา ก่อนการเสียกรุงครั้งที่ ๒	๔๙
๒. การป้องกันบ้านเมืองจากการรุกรานของพม่า	๕๔
๓. ความระส่ำระสายของคนไทยก่อนและหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา	๕๘
๔. การกู้เอกราชของกลุ่มคนไทยภายใต้การนำของพระยาตากสิน	๕๙
๕. การสร้างบ้านเมืองและการรักษาชาติ	๖๒
บทที่ ๕ สงครามป้องกันกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ ๑	๖๖
๑. ภัยคุกคามจากพม่า	๖๗
๒. การป้องกันชาติบ้านเมืองและการจัดภัยคุกคามจากภายนอกประเทศ	๖๙
๓. การฟื้นฟูประเทศ	๘๑
บทที่ ๖ การรักษาอิสรภาพของชาติในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ร.๔-ร.๕)	๘๘
๑. การเปิดประเทศต้อนรับประเทศตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔	๘๙
๒. การปรับตัวทั้งในและนอกประเทศเพื่อลดภัยคุกคามจากประเทศตะวันตก	๙๕

	หน้า
๓. การดำเนินนโยบายยอมเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่	๑๐๑
๔. ความภาคภูมิใจของชนในชาติที่สามารถรักษาอิสรภาพของประเทศไว้ได้	๑๐๕
บทที่ ๗ ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒	๑๐๗
๑. การต่อสู้ของคนไทยต่อกองกำลังรุกรานของญี่ปุ่น	๑๐๗
๒. นโยบายของรัฐบาลเพื่อรักษาเกียรติภูมิและอิสรภาพของชาติ	๑๑๐
๓. การต่อสู้ของเสรีไทยในการดำรงรักษาเกียรติภูมิของชาติและรักษาสันติภาพของโลก	๑๑๒
๔. ผลของความสามัคคีของคนไทยต่อเอกราชและบูรณภาพของชาติไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒	๑๑๕
บทที่ ๘ การปกป้องแผ่นดินไทยในปัจจุบัน	๑๑๘
๑. ภัยคุกคามจากแนวคิดที่มีความแตกต่างกันในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ	๑๑๘
๒. นโยบายป้องกันชาติของไทย	๑๒๒
๓. การป้องกันรักษาเอกภาพและบูรณภาพของชาติไทย	๑๒๔
๔. ความร่วมมือเสียสละของคนไทยในการป้องกันรักษาเอกภาพและบูรณภาพของชาติไทย	๑๒๗
บทสรุป	๑๓๐
บรรณานุกรม	๑๓๓

อันสยามเป็นบ้านเกิด เมืองนอน
ดูจิตตามารตร เปรี๊ยะบได้
ยามสุขสไมสร ทุกเมื่อ
ยามศึกทุกข์ยากไร้ ปลาตเรน่ญาควรฯ

พระราชนิพนธ์ 'กษัตริยานุสรณ์'
ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บทนำ

ชีวิตความเป็นอยู่และความเจริญก้าวหน้าของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นผลผลิตที่มีวิวัฒนาการมาจากอดีตที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างสมเป็นมรดกอันล้ำค่ามอบให้แก่อนุชนรุ่นหลังทั้งในด้านศิลปะ วรรณกรรม ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนโบราณสถานโบราณวัตถุต่างๆ และที่สำคัญยิ่งคือเอกราชอธิปไตยและผืนแผ่นดินไทยที่บรรพบุรุษของเราได้เสียสละเลือดเนื้อและชีวิตปกป้องรักษามา ถ้าขาดความเป็นเอกราชอธิปไตยและไม่มีผืนแผ่นดินอยู่อาศัยแล้ว ความเป็นชาติของไทยก็จะมี มรดกความเจริญทางวัฒนธรรมก็จะมีด้วยเช่นกัน

ความเป็นเอกราชอธิปไตยและผืนแผ่นดินไทยที่ก่อให้เกิดชาติไทยนี้บรรพบุรุษของเราได้ต่อสู้เสียสละมาด้วยความยากลำบาก ทั้งนี้ก็เพราะความรักชาติรักในความเป็นเอกราชของชาติ จึงได้ร่วมมือร่วมใจต่อสู้ป้องกันขับไล่ศัตรูที่รุกรานและต้องการทำลายความเป็นเอกราชของชาติไทย ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เราจึงเห็นได้ถึง การเสียสละ และความสามัคคีของบรรพบุรุษไทยและคนไทยในปัจจุบันที่ต่อสู้ป้องกันประเทศชาติเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราชและสร้างชาติพัฒนาชาติให้เจริญรุ่งเรือง มรดกนี้ทำให้เราต้องสำนึกและถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของคนไทยที่จะต้องรักษาชาติไว้ให้คงอยู่ตลอดไป จะต้องรักษางานในเอกราชและอิสรภาพของชาติ ช่วยกันพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

บทที่ ๑

การก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้ เดิมมีอาณาจักรต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก่อนอาณาจักรสุโขทัย และได้เสื่อมสลายไป เช่น อาณาจักรโยนกเชียงแสน ทวารวดี หริภุญชัย ละโว้หรือลพบุรี นอกจากนี้ก็มีชุมชนนครรัฐเล็กๆ เกิดขึ้นตามเมืองต่างๆ ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดินแดนเหล่านี้เคยถูกอาณาจักรขอม ซึ่งมีความยิ่งใหญ่ในยุคนั้นเข้ามากครอบครองเป็นครั้งคราว จนกระทั่งกลุ่มคนไทยสามารถรวมกำลังกันขับไล่อำนาจขอมออกไปและสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยของกลุ่มคนไทยขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๑๙๕๒

๑. สภาพบ้านเมืองภายใต้การปกครองของขอม

หลังจากที่อาณาจักรรุ่นแรกๆ ในประเทศไทยคือโยนก เชียงแสน ทวารวดี หริภุญชัย และละโว้ ได้เสื่อมสลายไป ดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีชุมชนนครรัฐกระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ เมืองเหล่านี้มีความมั่งคั่งบริบูรณ์จากการค้าขายทั้งภายในและภายนอก ความเข้มแข็งของเมืองเหล่านี้เกิดขึ้นจากการทำสงครามหรือการเป็นเครือข่ายกันทางการสมรสและการที่มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเพิ่มมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเมืองเหล่านี้ก็ไม่สามารถรวมกันเป็นอาณาจักรใหญ่ได้ จึงถูกรุกรานจากอาณาจักรขอมซึ่งเป็นอาณาจักรใหญ่ทางตะวันออก และได้ขยายอำนาจเข้ามากครอบครองมีอิทธิพลเหนือดินแดนเหล่านี้ แต่การครอบครองนั้นก็เป็นช่วงระยะเวลาอันสั้น ดังนั้น

จึงแสดงให้เห็นถึงความรักในเอกราชและอิสรภาพของกลุ่มคน
ในบริเวณนี้ได้ดี

กษัตริย์ขอมที่ขยายอำนาจเข้ามาในบริเวณลุ่มน้ำเจ้า
พระยา คือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๕๓) ซึ่ง
ได้ขยายอำนาจเข้ามาถึงเมืองลพบุรีเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๕๖๕
ถัดมาคือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๔๓-๑๖๕๓) ซึ่ง
ได้ยกกองทัพเข้าตีเมืองต่างๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาเมื่อ พ.ศ.
๑๖๕๗ แต่ก็ยึดได้ไม่นาน เมื่อกองทัพขอมถอนตัวกลับ
เมืองเหล่านี้ก็เป็นอิสระ ต่อมาในสมัย พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
(พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๑) ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีพระบรมเดชานุภาพ
มาก ได้ขยายอำนาจเข้ามาและมีอิทธิพลเหนือเมืองต่างๆ ใน
บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเวลานาน การเข้ามาของขอม
แต่ละครั้งคงสร้างความเดือดร้อนให้กับคนไทยไม่น้อย ดังจะ
เห็นได้จากการมีสิ่งก่อสร้าง ได้แก่ ปราสาทหินต่างๆ ทั้งใน
ประเทศไทยและเขมรมากมาย ซึ่งต้องมีการเกณฑ์แรงงานคนไทย
ไปสร้างด้วย อย่างไรก็ตามขอมก็มีอำนาจเหนือดินแดนเหล่านี้
ไม่นาน แคว้นต่างๆ ในท้องถิ่นจึงเป็นอิสระเสมอเมื่อขอมถอน
กำลังทหารออกไปหรือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกษัตริย์ขอม
องค์ใหม่ เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สิ้นพระชนม์ไปแล้วระยะหนึ่ง
มีกลุ่มคนไทยภายใต้การนำของพ่อขุนศรีนาวนำถมได้พยายาม
ตั้งตัวเป็นอิสระ แต่ก็ยังไม่มีกำลังเพียงพอที่จะขับไล่อำนาจขอม
ออกไป กษัตริย์ขอมเองก็ได้พยายามผูกน้ำใจคนไทยโดยทรงยก
พระราชธิดาคือ พระนางสีขรมหาเทวี ให้อภิเษกกับ
พ่อขุนผาเมือง ราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพ่อขุนศรีนาวนำถม
พร้อมทั้งพระราชทานพระขรรค์ชัยศรีและตำแหน่งยศกรมเด็จพระ
อัญศรีอินทรพดินทราทิตย์ให้พ่อขุนผาเมืองอีกด้วย จนเวลา
ผ่านไประยะหนึ่งกลุ่มคนไทยก็สามารถรวบรวมกำลังกันขับไล่
อำนาจของขอมออกไปได้สำเร็จและตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นใน
พ.ศ. ๑๗๘๑

๒. การรวมตัวของคนไทยและการตั้งตัวเป็นอิสระ

การต้องตกเป็นเมืองขึ้นและอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติทำให้คนไทยขาดอิสรภาพ สูญเสียความเป็นไทย เสื่อมเสียเกียรติและศักดิ์ศรี กลุ่มคนไทยจึงมีความคิดที่จะเป็นอิสระให้พ้นจากอำนาจของขอมโดยเร็ว ผู้ที่วางแผนขับไล่ขมออกจากบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา คือ พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง แต่ลำพังเมืองบางยางเพียงเมืองเดียวคงไม่สามารถขับไล่ขมออกไปได้ พ่อขุนบางกลางหาวจึงขอความร่วมมือจากสหายนิกคือ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด

พ่อขุนทั้งสองได้นัดหมายกันยกกองทัพไปตีเมืองที่อยู่ในอำนาจขม พ่อขุนบางกลางหาวตีได้เมืองศรีสัชนาลัยซึ่งเป็นเมืองสำคัญคู่กับเมืองสุโขทัย ส่วนพ่อขุนผาเมืองตีได้เมืองบางขลังและสากอไค เมื่อพ่อขุนบางกลางหาวได้เมืองศรีสัชนาลัยแล้วก็เข้ารักษาไว้เตรียมการป้องกันต่อผู้ขม ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้เสด็จกลับไปเมืองราด ทางฝ่ายขอมสมาดโขลนลำพง ซึ่งขอมส่งมาปกครองไทยอยู่ที่เมืองสุโขทัยเมื่อเสียเมืองศรีสัชนาลัยก็ได้ยกทัพขึ้นไปตีคืนแต่ไม่สำเร็จ พ่อขุนบางกลางหาวสามารถรักษาเมืองไว้ได้ และยังได้วางแผนเป็นกลอุบายลวงขอมสมาดโขลนลำพง โดยเชิญพ่อขุนผาเมืองมาที่เมืองศรีสัชนาลัย พ่อขุนทั้งสองได้ประทับนั่งช้างทรงเชือกเดียวกันตรวจพลกองทัพที่เมืองศรีสัชนาลัย ให้เป็นที่ปรากฏว่าพ่อขุนทั้งสองได้ทรงร่วมมือกันอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย ข่าวนี้ได้แพร่สะพัดไปถึงขอมสมาดโขลนลำพง ขอมสมาดโขลนลำพงหลงอุบายจึงระดมกำลังจากเมืองสุโขทัยยกออกไปตีศรีสัชนาลัย พ่อขุนผาเมืองซึ่งขณะนั้นได้กลับไปเมืองราดแล้วเงิบๆ จึงได้โอกาสเข้าตีเมืองสุโขทัยได้อย่างง่ายดาย และยังได้นำทัพช่วยพ่อขุนบางกลางหาวตีขนาบทัพขอมสมาดโขลนลำพงแตกพ่ายไป

เรื่องนี้นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญมากของประวัติศาสตร์ไทยในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของกลุ่มคนไทยที่ร่วมมือร่วมใจกันขับไล่ขอมออกไปได้สำเร็จ สามารถประกาศตัวเป็นเอกราชและมีอิสรภาพของตนเอง

เมื่อไทยสามารถขับไล่ขอมออกไปได้แล้วปัญหาที่สำคัญคือใครจะเป็นผู้ครอบครองกรุงสุโขทัย ระหว่างพ่อขุนบางกลางหาวที่ตีศรีสัชนาลัยได้กับพ่อขุนผาเมืองซึ่งตีสุโขทัยได้เกี่ยวกับเรื่องนี้ระหว่างการวางแผนขับไล่อำนาจขอม พ่อขุนทั้งสองคงจะมีการตกลงกันไว้แล้วว่าพ่อขุนบางกลางหาวจะเป็นผู้ปกครองกรุงสุโขทัย ซึ่งเห็นได้จากการที่พ่อขุนบางกลางหาวไม่ยอมเข้าเมืองสุโขทัย จนกระทั่งพ่อขุนผาเมืองนำกองทัพออกไปแล้วจึงยอมเข้าเมืองสุโขทัย และในครั้งนั้นได้มีการแลกเปลี่ยนเวณทึนเมืองให้กันและกัน นั่นคือพ่อขุนผาเมืองยกเมืองสุโขทัยให้พ่อขุนบางกลางหาว ส่วนพ่อขุนบางกลางหาวก็ยกเมืองศรีสัชนาลัยให้พ่อขุนผาเมือง เป็นที่เข้าใจได้ว่าพ่อขุนผาเมืองนั้นมีอาวุโสกว่าพ่อขุนบางกลางหาว จึงได้เป็นผู้อภิเษกให้พ่อขุนบางกลางหาวเป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย พร้อมทั้งทรงยกพระราชธิดานามว่านางเสืองและตำแหน่งยศศรีอินทราปดินทราทิตยให้แก่พ่อขุนบางกลางหาวอีกด้วย แล้วจึงเสด็จกลับไปครองเมืองรัตตามเดิม

กล่าวได้ว่ากรุงสุโขทัยได้รับการสถาปนาเป็นอาณาจักรของคนไทยใน พ.ศ. ๑๗๘๑ มีราชวงศ์สุโขทัยหรือราชวงศ์พระร่วงปกครองสร้างความเจริญรุ่งเรืองต่อกันมาถึง ๒๐๐ ปี ความร่วมมือและความเสียสละของพ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมืองนับเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนไทยในเรื่องของความสามัคคีและความเสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติโดยไม่เห็นแก่อำนาจส่วนตัว เพื่อความเป็นเอกราชของชาติและอิสรภาพของคนไทย ทำให้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่น

๓. การรักษาบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย

กรุงสุโขทัยซึ่งเริ่มต้นใหม่ถ้าถูกทำลายโดยศัตรูจากภายนอกก็จะดับความหวังของคนไทยที่จะอยู่อย่างมีเอกราช ใน ๓ รัชกาลแรกของกรุงสุโขทัย คือสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบาลเมือง และพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ถือว่าเป็นสมัย ตั้งตัว โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงวางรากฐานทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมไว้จนเป็นแบบอย่างสืบมา

อนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช สุโขทัย

ในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางหาว) ได้เกิดมีสงครามขึ้นที่เมืองตาก โดยขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด (อยู่ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก) ยกทัพมาตีเมืองตากซึ่งเป็นเมืองในอาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยกทัพไปต่อสู้ โดยมีพระรามพระราชนิรโรคองค์เล็กของพระองค์ตามเสด็จด้วย เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทำยุทธหัตถีกับขุนสามชนและเสียที พระรามจึงไล่ช้างเข้าไปช่วย และได้ทำยุทธหัตถีกับขุนสามชนได้ชัยชนะ ขุนสามชนแพ่งกลับไป พระรามจึงได้พระนามว่า พระรามคำแหง ซึ่งแปลว่าพระรามผู้กล้าหาญ ซึ่งพระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของสุโขทัยต่อไป

การรักษาบ้านเมืองให้รอดปลอดภัยของสุโขทัย นอกจากการป้องกันพระราชอาณาจักรดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีวิธีการที่สำคัญอีก ๒ ประการที่ทำให้สุโขทัยมั่นคงปลอดภัยจากการรุกรานของศัตรูจากนอกประเทศ คือการทำสงครามขยายอาณาเขตและการมีสัมพันธไมตรีกับเพื่อนบ้าน

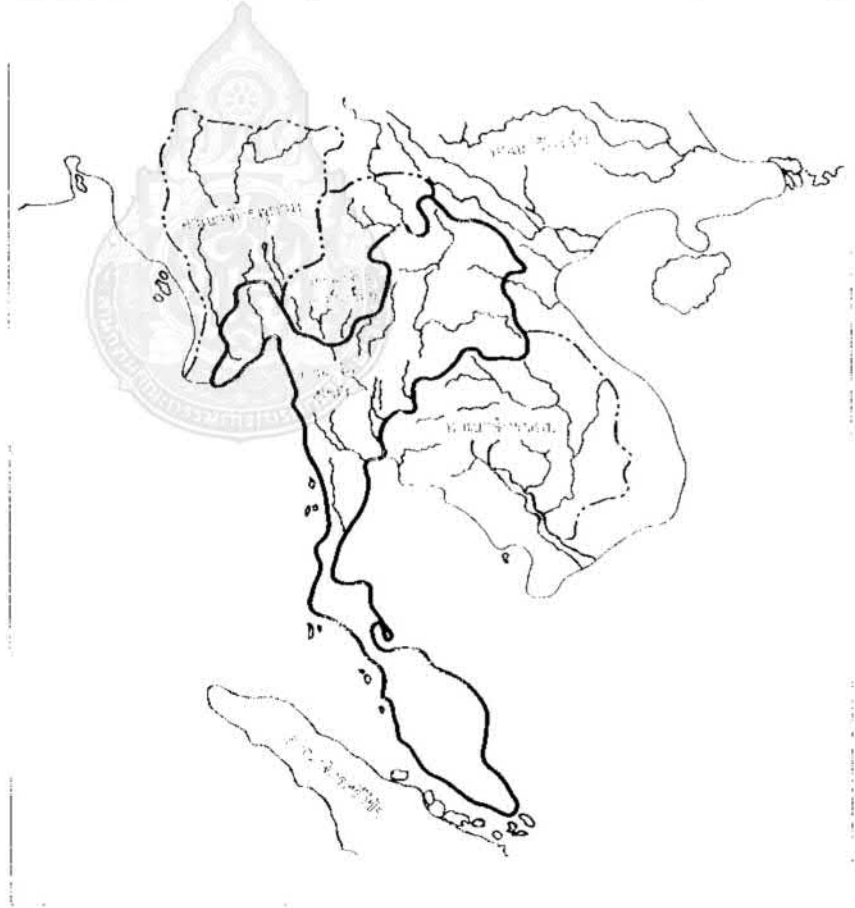
๑) การทำสงครามขยายอาณาเขต

เมื่อแรกตั้งกรุงสุโขทัยอาณาจักรยังไม่กว้างขวาง การขยายอาณาเขตของกรุงสุโขทัยเป็นหนทางหนึ่งที่จะรักษาบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย สุโขทัยได้ขยายอำนาจออกไปยังเมืองต่างๆ ในขณะที่เมืองต่างๆ อ่อนแอ ใน ๓ รัชกาลแรกของราชวงศ์พระร่วง พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการทำสงครามขยายอาณาเขต ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจของสุโขทัยมาก เพราะนอกจากจะเป็นการลดรอบอำนาจของเมืองเล็กเมืองน้อยอื่นๆ แล้ว อำนาจของสุโขทัยก็เพิ่มขึ้นด้วย มีกำลังคนและทรัพยากรสินทรัพย์รวมทั้งความมั่นคงเพิ่มมากขึ้น ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้วง ได้ข้าวได้นง
 ได้เงินได้ทอง กูเอามนเวนแก่พ่อกู พ่อกูตาย
 ยังพี่กู กูพรวำเรอแก่พี่กู คังบำเรอแก่พ่อกู
 พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าใน ๓ รัชกาลแรกนี้ผู้มีบทบาทใน
 การขยายอำนาจของสุโขทัยก็คือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่ง
 สามารถตีเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ในอำนาจตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรี-
 อินทราทิตย์ และตลอดมาถึงสมัยพ่อขุนบาลเมือง จนกระทั่ง
 พระองค์ได้ปกครองสุโขทัย นอกจากการทำสงครามรบพุ่งเพื่อ
 ให้ได้เมืองต่างๆ มาอยู่ในอำนาจแล้วยังมีเมืองต่างๆ มายอมอยู่

แผนที่แสดงอาณาจักรสุโขทัย

ภายใต้อำนาจของสุโขทัยเป็นจำนวนมากด้วยเกรงพระบรม
เดชานุภาพ และต่างเห็นว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็น
ผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม ดังนั้นรัชสมัยของพ่อขุน
รามคำแหงมหาราชกรุงสุโขทัยจึงมีอาณาเขตกว้างขวางมาก
ดังศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้กล่าวไว้ว่า อาณาเขตทิศเหนือถึงเมือง
หลวงพระบาง ทิศตะวันออกถึงเมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ ทิศใต้
สุดเขตแดนแหลมมลายู และทิศตะวันตกถึงเมืองหงสาวดี

๒) การมีสัมพันธไมตรีกับเพื่อนบ้าน

การมีสัมพันธไมตรีที่ดีกับเพื่อนบ้านก็เป็นหนทางหนึ่ง
ในการรักษานานเมืองให้รอดปลอดภัย จะเห็นได้จากความ
สัมพันธ์กับจีน ขณะนั้นจีนอยู่ภายใต้ราชวงศ์หงวน (หยวน)
ของพวกมองโกล มีพระเจ้ากุบไลข่านเป็นจักรพรรดิ พระองค์
ได้ส่งกองทัพออกปราบปรามดินแดนต่างๆ ในเอเชีย เช่น
ญี่ปุ่น เวียดนาม จามปา พม่า และเกาะชวา แต่สุโขทัยกลับ
ไม่ได้รับผลกระทบกระเทือนโดยตรงจากการขยายอำนาจของ
จีน ทั้งนี้เพราะพระปรีชาสามารถของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ที่ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนทางการทูต โดยการยอมรับ
อำนาจของจีนและส่งทูตไปราชสำนักจีนหลายครั้ง นอกเหนือ
จากการติดต่อค้าขายกันตามปกติ อีกทั้งสุโขทัยยังเป็นตัวแทน
ของกลุ่มคนไทย ซึ่งขณะนั้นมีรัฐอิสระอยู่หลายแห่ง การที่
สุโขทัยเป็นที่ยอมรับของจีนก็ย่อมมีผลต่อการขยายอำนาจของ
สุโขทัยด้วย กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงสุโขทัยก็มีความสัมพันธ์
อันดีกับอาณาจักรล้านนาและพะเยาในฐานะที่ทรงเป็นสหาย
สนิทกับพระยามังรายและพระยาจำเมือง ความสัมพันธ์กับสอง
อาณาจักรนั้นนอกจากจะเป็นการรวมตัวกันเพราะเห็นภัยจากจีน
แล้วยังทำให้พ่อขุนรามคำแหงมหาราชวางพระทัยว่าสุโขทัยจะ
ปลอดภัย เมื่อพระองค์เสด็จออกสงครามขยายอำนาจลงไปทาง

ได้และตะวันออก นอกจากนี้พ่อขุนรามคำแหงมหาราชยังได้ทรงอุดหนุนผู้นำมอญคนหนึ่งชื่อมะกะโทจนได้เป็นกษัตริย์มอญมีพระนามว่า พระเจ้าฟ้ารั่ว ซึ่งทำให้อิทธิพลของสุโขทัยแพร่ขยายไปเหนือดินแดนมอญ โดยเฉพาะทำให้เส้นทางการค้าของสุโขทัยที่ลงสู่อ่าวมะตะมะมั่นคงปลอดภัย อันส่งผลให้เศรษฐกิจการค้าของสุโขทัยเจริญรุ่งเรือง

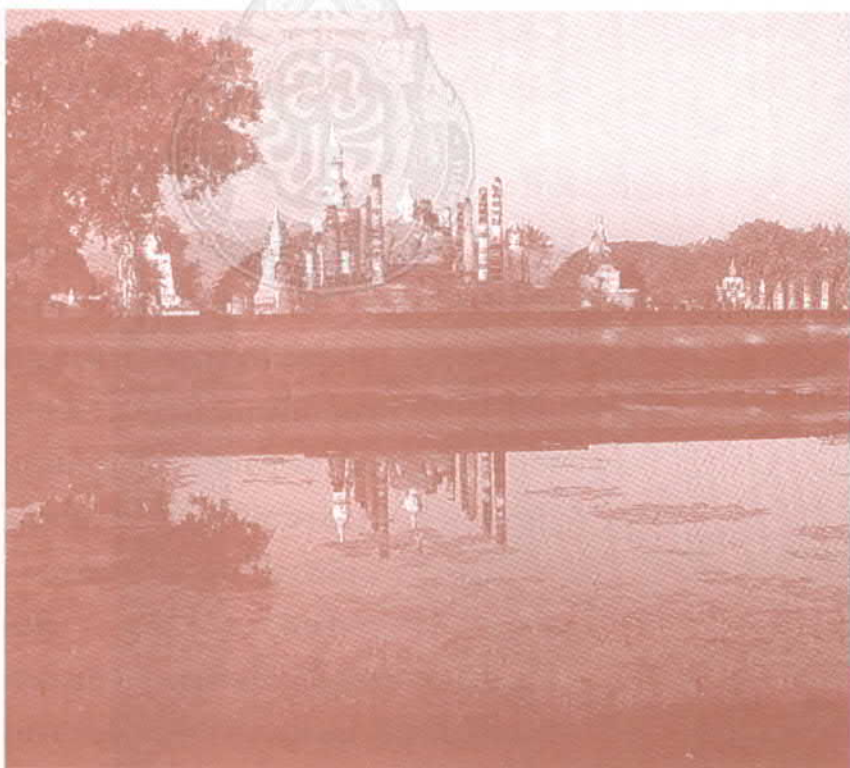
ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากรุงสุโขทัยเริ่มต้นจากอาณาจักรเล็กๆ แล้วขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง และสามารถรักษาดำรงเอกราชอธิปไตยไว้ได้ตลอดมาจนถึง ๒๐๐ ปี จากนั้นจึงถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรศรีอยุธยาซึ่งเป็นอาณาจักรของคนไทยทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

อนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระยามังราย
และพระยาจำเมืองที่เชียงใหม่

๔. การพัฒนาชาติบ้านเมือง

ความเจริญรุ่งเรืองของกรุงสุโขทัยที่เป็นมรดกตกทอดมาสู่อนุชนปัจจุบันนี้เกิดขึ้นเพราะความเป็นเอกราชอธิปไตยของชาติ ประชาชนมีอิสระเสรีในการคิดสร้างสรรค์งานด้านต่างๆ ถ้าไทยยังคงเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นก็ยากที่จะพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าได้ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาชาติบ้านเมืองคือความเป็นเอกราชของชาติและความมีอิสระภาพของประชาชน นอกจากนี้บรรพบุรุษของไทยยังเป็นผู้มีความสามารถสร้างสรรค์งานในด้านต่างๆ ให้ไว้เป็นมรดกแก่เรามากมาย ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑) ด้านการเมืองการปกครอง

กรุงสุโขทัยนั้นได้ชื่อว่า ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองมีความใกล้ชิดกันมาก จึงมักเรียกว่ามีลักษณะการปกครองแบบ **พ่อปกครองลูก** ภายในเมืองสุโขทัยพ่อขุนเป็นผู้ปกครองร่วมกับขุนนางต่างๆ แต่การปกครองส่วนภูมิภาคกรุงสุโขทัยได้แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นในที่มีเมืองลูกหลวงอยู่ทั้ง ๔ ทิศ คือเมืองศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร พิษณุโลก และพิจิตร ส่วนหัวเมืองชั้นนอกอยู่ถัดออกไป จะมีเชื้อพระวงศ์หรือบุตรหลานขุนนางผู้ใหญ่ออกไปปกครอง และมีเมืองพระยามหานครเป็นเมืองที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลหรือเข้ามาอ่อนน้อมหรือมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับสุโขทัย ซึ่งสุโขทัยไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการปกครองภายใน และมีเมืองประเทศราชซึ่งเป็นชนต่างชาติต่างภาษาก็ให้ปกครองตนเอง วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองแบบนี้ได้มีการปรับใช้ในยุคต่อมาอีกช้านาน

๒) ด้านเศรษฐกิจ

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนไทยแต่เดิมมาก็คือ การเกษตรกรรม ในสมัยสุโขทัยนั้นมียกเลิกไถในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ทางด้านเกษตรกรรมไว้หลายแห่ง เช่น การมีเขื่อนกักกั้นน้ำ มีสระน้ำ มีคลองส่งน้ำ และสวนไร่นา แสดงถึงความก้าวหน้าและความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมเป็นอย่างดี การค้าขายก็มีมาก ส่วนใหญ่เป็นเพียงการค้าภายในกรุงสุโขทัยที่ไม่มีการเก็บภาษีผ่านด่าน การค้าขายที่รุ่งเรืองก็คือการค้าขายกับต่างประเทศ สินค้าสำคัญที่ส่งไปขายต่างประเทศคือเครื่องปั้นดินเผา (สังคโลก) ซึ่งส่งไปขายยัง ประเทศฟิลิปปินส์ มลายู ชวา ซึ่งสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ให้กับสุโขทัย นอกจากนี้สุโขทัยยังมีรายได้จากการทำสงครามและการเป็นเมืองเจ้าประเทศราชอีกด้วย

วัดเจติยเจ็ดแถว เจติยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

๓) ด้านสังคมและศิลปวัฒนธรรม

ยุคสมัยที่บ้านเมืองสงบสุขประชาชนก็จะเป็นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑, ๒, ๓ และ ๔ ได้กล่าวถึงความสุขสมบูรณ์ของประชาชน โดยเฉพาะเมื่อมีการรับพระพุทธศาสนาแบบหินยานเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติได้ทำให้สังคมไทยมีความสุขสมบูรณ์และเกิดงานสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก เช่น การสร้างวัด วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปและอื่นๆ โดยเฉพาะการหล่อพระพุทธรูปถือว่าสมัยนี้ทำได้ดีงามที่สุด เช่นมีพระพุทธรชินราช พระพุทธรชินสีห์ เป็นต้น หรือเจดีย์ของสุโขทัยก็มีเอกลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับของตนเองอันแสดงถึงความคิดที่อิสระสร้างสรรค์ คือเจดีย์ยอดทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ (หรือทรงดอกบัวตูม) และยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สุโขทัยมอบไว้ให้กับเราอีกจำนวนมาก แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ภาษาไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๒๖ และได้เป็นมรดกที่สำคัญของคนไทย ทำให้คนไทยมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตัวเองเป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของคนไทยทุกคน เพราะภาษาแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นชาติเอกราช ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติใดภาษาใด ภาษาไทยได้มีวิวัฒนาการมาจนทุกวันนี้

เราคนไทยควรจะภาคภูมิใจในชาติไทยที่บรรพบุรุษของเราได้ร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้รักษามาให้เราซึ่งเป็นอนุชนรุ่นหลังเราจะต้องมีความรักความหวงแหนในแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนของเรา ภูมิใจในชาติของเราที่เป็นเอกราช มีอธิปไตยเป็นที่ยอมรับนับถือของชนชาติอื่น ประเทศของเรามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่ทำให้ชีวิตของเรามีความเป็นอย่างร่มเย็นเป็นสุข เราจะต้องทำนุบำรุงรักษาส่งเสริมและเผยแพร่ให้เจริญยิ่งขึ้นไป

บทที่ ๒

การเสียเอกราชและการกู้เอกราช ครั้งที่ ๑

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแล้วอาณาจักรสุโขทัยได้เสื่อมอำนาจลง และในเวลาต่อมาได้มีอาณาจักรของคนไทยเกิดขึ้นทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาดอนล่างคือ อาณาจักรศรีอยุธยา ซึ่งได้ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางจนสามารถผนวกเอาอาณาจักรสุโขทัยเข้ามาไว้ในอาณาจักรศรีอยุธยาได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๘๑

ทางด้านตะวันตกของอาณาจักรศรีอยุธยามีอาณาจักรมอญและพม่า ในขณะที่มอญเสื่อมอำนาจลงพม่าที่อยู่ทางเหนือของมอญกลับเข้มแข็งขึ้น ประกอบกับพม่ามีผู้นำที่สามารถซึ่งได้รวบรวมรัฐต่างๆ ในพม่าเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยังสามารถผนวกอาณาจักรมอญเข้าไว้ในอำนาจ ทำให้พวกมอญกลุ่มหนึ่งหลบหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนของไทยจนเป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างไทยกับพม่าหลายครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าก็สามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทำให้ไทยตกเป็นเมืองขึ้นพม่า ๑๕ ปี ก่อนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะกู้เอกราชได้สำเร็จ หลังจากนั้นพม่ากับไทยได้ทำสงครามกันอีกหลายครั้ง แต่ครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาคือ สงครามยุทธหัตถี ในปี พ.ศ. ๒๑๓๕ โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาของพม่า สงครามครั้งนั้นเป็นชัยชนะที่เด็ดขาดของไทยที่ทำให้พม่าไม่กล้ายกทัพใหญ่เข้ามารุกรานไทยอีกกว่า ๑๕๐ ปี เป็นโอกาสให้ไทยได้มีเวลาพัฒนาบ้านเมือง สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าสั่งสมเป็นมรดกทางอารยธรรมให้กับอนุชนรุ่นหลัง

๑. การถูกรุกรานและความพยายามป้องกันชาติ

สาเหตุของสงครามระหว่างไทยกับพม่าเป็นเพราะว่าพม่าต้องการขยายอำนาจเข้ามาในไทย โดยที่ปัญหาเรื่องมอญเป็นเพียงชนวนทำให้เกิดสงคราม หลังจากพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ได้มอญไว้ในอำนาจแล้วได้ยกทัพเข้ามาตีพวกมอญที่เมืองเชียงกรานของไทย แต่ไทยตีคืนได้ในปี พ.ศ. ๒๐๘๑ ในสมัยสมเด็จพระชัยราชา และไทยยังยกทัพไปตีเชียงใหม่ที่เคยเป็นของไทยแต่หันไปอ่อนน้อมพม่ากลับมาอยู่ในราชอาณาจักรไทยดังเดิม ต่อมาได้เกิดปัญหาขุนวัยในกรุงศรีอยุธยาเนื่องจากสมเด็จพระชัยราชาซึ่งเสด็จกลับจากการสงครามเชียงใหม่ถูกลอบปลงพระชนม์ พระแก้วฟ้าราชโอรส ซึ่งมีพระชันษาเพียง ๑๑ ปีได้เป็นกษัตริย์ มีท้าวศรีสุดาจันทร์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท้าวศรีสุดาจันทร์เป็นชู้กับพันบุตรศรีเทพจนมีครรภ์ จึงตั้งให้พันบุตรศรีเทพเป็นขุนวรรวงศาธิราช เพื่อจะได้มีกำลังป้องกันตัว ต่อมาขุนวรรวงศาธิราชได้ปลงพระชนม์พระแก้วฟ้าแล้วขึ้นเป็นกษัตริย์เอง แต่อยู่ได้เพียง ๔๒ วันขุนนางกลุ่มหนึ่งได้วางแผนลวงทั้งขุนวรรวงศาธิราช ท้าวศรีสุดาจันทร์และพระธิดาที่เกิดใหม่ไปประหารชีวิต ขุนนางกลุ่มนั้นได้เชิญพระเทียรราชาซึ่งเป็นพระอนุชาต่างพระชนนีกับสมเด็จพระชัยราชาขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ขุนพิเรนทรเทพผู้นำขุนนางกลุ่มนั้นได้รับพระราชทาน พระวิสุทธิกษัตริย์ พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นชายาและได้รับแต่งตั้งเป็นพระมหาธรรมราชาให้ไปครองเมืองพิษณุโลก

พม่าได้ทราบข่าวความวุ่นวายภายในกรุงศรีอยุธยาจึงได้ยกกองทัพเข้ามาตีไทย โดยเข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ใน พ.ศ. ๒๐๙๑ ทางด้านกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

สมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง

ได้โปรดให้ยกทัพไปดำนข้าศึกที่เมืองสุพรรณบุรี ภายใน
กรุงศรีอยุธยาก็ได้เตรียมพร้อมเป็นที่มั่นรับมือข้าศึก ปรากฏว่า
พม่าสามารถเข้าตีเมืองสุพรรณบุรีได้ แล้วยกเข้ามาถึงทุ่งฉลุมพลี
ชานพระนครด้านเหนือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้เสด็จ
นำทัพออกรบหวังล่อกำลังข้าศึก และได้ชนช้างกับพระเจ้าแปร
ทัพหน้าของพม่า เสด็จช้างทรงของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
เสียชีวิตที่หน้าข้าศึก สมเด็จพระสุริโยทัยพระมเหสีที่ปลอมพระองค์
เป็นชายกับพระเทพกษัตรีพระราชธิดาจึงขับช้างเข้าขวางกั้นช้าง
ข้าศึก พระเจ้าแปรได้ทีจึงฟันสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์
บนคอช้าง ทัพไทยเข้าช่วยนำพระศพออกมาได้ แล้วต้องถอย
เข้ากรุงตั้งมั่นรักษาพระนคร พม่าพยายามเข้าตีกรุงศรีอยุธยา
หลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ ต่อมาทัพพม่าเกิดปัญหาเสบียงอาหาร

ขาดแคลนและทราบข่าวว่าทัพไทยจากหัวเมืองฝ่ายเหนือได้ยกมาหมายจะตีขนาบ พม่าจึงเลิกทัพกลับไปทางด่านแม่ละเมา พระรามเสวย พระราชโอรสพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พร้อมด้วยพระมหาธรรมราชาได้นำทัพไทยไล่ตามตีพม่าจนจะถึงทัพหลวงของพม่าซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้เห็นว่าทัพพม่าจะเสียทีจึงวางแผนจัดทัพซุ่มไว้สองข้างทาง แล้วให้ทัพหนึ่งมารบล่อทัพไทยให้ไล่ถลำเข้าไปในที่ล่อม ทัพไทยหลงกลพม่าพระรามเสวยและพระมหาธรรมราชาจึงถูกพม่าล้อมจับตัวไว้ได้ ฝ่ายไทยต้องเสียช้างชนะ ๒ เชือกเพื่อไถ่ตัวคืน

การสงครามครั้งนี้แม้ว่าพม่าไม่สามารถจะตีกรุงศรีอยุธยาได้ แต่ทำให้ไทยตระหนักถึงภัยสงครามกับพม่าที่จะมีมาอีก นอกจากนี้ยังแสดงถึงยุทธวิธีการรบในสนามรบของพม่าที่เหนือทัพไทย อย่างไรก็ดีไทยได้เปรียบในเรื่องที่มั่นของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเกาะ น้ำจะท่วมรอบนอกในฤดูน้ำหลาก การมีแม่น้ำใหญ่เป็นคูเมืองโดยรอบนับเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมในการป้องกันข้าศึกในสมัยนั้น นอกจากนี้สงครามครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นความเสียสละและความกล้าหาญของบรรพบุรุษไทย แม้เป็นสตรีก็กล้าหาญชาญชัยไม่น้อยไปกว่าบุรุษ โดยถือว่าการยอมสละชีพเพื่อชาติเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่

เมื่อกองทัพพม่ากลับไปแล้วพม่าต้องประสบปัญหาภายในจากการจลาจล เนื่องจากหัวเมืองขึ้นต่างพากันตั้งตนเป็นอิสระ พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ถูกลอบปลงพระชนม์ กว้าพระเจ้าบุเรงนองจะปราบจลาจลได้สำเร็จก็ใช้เวลานานถึง ๑๕ ปี ทำให้ไทยมีเวลาเตรียมตัวป้องกันพม่าได้

จากสงครามครั้งที่แล้วที่มั่นสุดท้ายที่ใช้ต่อสู้กับข้าศึกคือการรักษาพระนคร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงเตรียมการต่างๆ เพื่อให้ไทยพร้อมรับสงครามที่จะมีมาในวันข้างหน้า คือ

๑) สร้างกำแพงเมืองและป้อมพระนครตามแบบฝรั่ง เพราะเดิมเป็นเพียงถมดินเป็นเชิงเนินแล้วปักเสาไม้ระเนียด ข้างบนซึ่งจะทานกำลังปืนใหญ่ไม่ได้

๒) ขุดคลองมหานาคให้เป็นคูเมืองชั้นนอกตามแนวแม่น้ำทางด้านเหนือ เป็นการขยายแนวป้องกันพระนครทางด้านเหนือออกไปให้ไกลเพราะพม่าจะเข้าตีด้านนี้มากกว่าด้านอื่น

๓) รื้อกำแพงเมืองสุพรรณบุรี นครนายก และลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน เพราะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ในการป้องกันพระนครดังที่เข้าใจกันมา แต่ปรากฏว่ากลับเป็นประโยชน์ให้ข้าศึกใช้เป็นที่พักทัพพระนครได้นาน

๔) สำรวจทำบัญชีราษฎรในเขตรอบๆ ราชธานี ก็ตั้งแต่เมืองชัยนาทลงมาถึงเมืองชลบุรีและเพชรบุรี ทำให้ได้กำลังทหารไว้สำหรับรบพุ่งกับข้าศึกเป็นจำนวนมาก

๕) ตั้งเมืองใหม่ ๓ เมือง โดยยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี ยกบ้านท่าจีนขึ้นเป็นเมืองสาครบุรี และแบ่งเขตเมืองราชบุรีกับเมืองสุพรรณบุรีตั้งเป็นเมืองนครชัยศรี ด้วยทรงประสงค์จะให้เป็นที่รวบรวมพลรายรอบพระนคร

๖) จัดเตรียมพาหนะทั้งช้างม้าและเรือ ในครั้งนั้นสามารถจับช้างเผือกได้ถึง ๗ เชือก

นับได้ว่าการเตรียมการป้องกันพระนครครั้งนี้ทำได้ มั่นคงแข็งแรงมากพร้อมที่จะต่อสู้ข้าศึกที่จะเข้ามารุกรานได้

๒. การบ่อนทำลายของพม่าต่อความมั่นคงของชาติ

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสามารถปราบจลาจลในพม่าได้สำเร็จ ทรงทราบข่าวว่าไทยมีช้างเผือก ๗ เชือกจึงหาเหตุมาตีไทย ใน พ.ศ. ๒๑๐๖ พระเจ้าบุเรงนองทรงส่งทูตเชิญพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

พร้อมกับทูลขอช้างเผือก ๒ เชือก โดยหวังให้ไทยแตกแยก แผนการของพระเจ้าบุเรงนองได้ผลเพราะทำให้ขุนนางไทย เกิดความคิดเห็นแตกแยกออกเป็น ๒ กลุ่มจริงๆ ขุนนางไทย กลุ่มใหญ่เห็นว่าควรยอมตามพม่าเพื่อจะได้ไม่เกิดสงคราม แต่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีพระรามเสวย พระยาจักรี และพระสุนทรสงครามเห็นว่าไม่ควรให้ โดยให้เหตุผลว่าการขอช้างเผือกเป็นเพียงอุบาย และถ้าให้ไปคนทั้งหลายก็จะหาว่าไทยเกรงกลัวพม่า ซึ่งเป็นการเสื่อมพระเกียรติยศ ถึงอย่างไรพม่าก็จะต้องหาเหตุผลมาตีไทยจนได้ และในครั้งนี้อฝ่ายไทยก็ได้เตรียมการป้องกัน พระนครไว้อย่างแน่นหนาแล้ว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงเห็น ด้วยกับกลุ่มหลังนี้

เมื่อไทยตอบพระราชสาสน์ปฏิเสธไม่ยอมให้ช้างเผือก แก่พม่าไปแล้วก็เตรียมป้องกันพระนครเพื่อรับศึกพม่า โดยรวบรวมผู้คนและเสบียงอาหารเข้าไว้ในพระนคร จัดวางปืนใหญ่ บนป้อมปราการรายรอบพระนคร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดให้ขุนนางออกไปสร้างค่ายรอบพระนครทั้ง ๔ ทิศ คือ ทิศเหนือที่ทุ่งลุมพลี ทิศตะวันออกที่ทุ่งหันตรา ทิศใต้ที่บ้าน ทำยคุ และทิศตะวันตกที่บ้านจำปา เป็นการป้องกันข้าศึกไม่ให้ เข้าล้อมพระนคร

พม่านำโดยพระเจ้าบุเรงนองยกกองทัพเข้ามาทางด่าน แม่ละเมา เข้าตีหัวเมืองเหนือได้เมืองกำแพงเพชร พิชญโลก สวรรคโลก สุโขทัยและพิชัย แล้วมุ่งตรงเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ททัพพม่าปะทะกับทัพไทยที่ชัยนาท ทัพไทยสู้ไม่ได้ถอยลงมา พระนคร พม่าสามารถโจมตีค่ายรอบพระนครได้ ๓ ค่าย เว้นค่าย บ้านทำยคุ แล้วเข้าล้อมพระนครไว้ทั้ง ๓ ด้าน ทั้งไทยและพม่า ต่างใช้ปืนใหญ่ยิงตอบโต้กัน แม้ว่าไทยจะเตรียมการรักษา พระนครมาเป็นอย่างดีแต่เหล่าขุนนางได้แตกความสามัคคีกัน ทำให้การป้องกันพระนครอ่อนแอลง โดยเฉพาะเมื่อค่ายรายรอบ

พระนครเสียแก่พม่ายิ่งทำให้กลุ่มที่ต้องการให้ช้างเผือก
กล่าวโทษพวกไม่เห็นด้วย ขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นี้
ปรากฏว่าทางเมืองหงสาวดีของพม่าเกิดกบฏ พระเจ้าบุเรงนอง
ต้องการยกทัพกลับ แต่เห็นว่าไทยกำลังแตกความสามัคคีจึงมี
พระราชสาสน์มายังสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้ยอมรับเป็น
ไมตรีและยุติสงคราม สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงยอมรับ
ข้อเสนอของพระเจ้าบุเรงนองโดยยอมเสียช้างเผือก ๔ เชือก
ส่งส่วยช้างปีละ ๓๐ เชือก เงินปีละ ๓๐๐ ชั่ง และยอมยกผล
ประโยชน์ในการเก็บภาษีอากรเมืองมะริดให้พม่า นอกจากนี้
พระเจ้าบุเรงนองยังได้นำผู้นำไทยบางคนที่ไม่ยอมให้
ช้างเผือก และขอพระนเรศวร ราชโอรสของพระมหาธรรม-
ราชาไปเป็นตัวประกัน ไว้ที่เมืองพม่าด้วย

สงครามครั้งนี้แม้ว่าพม่าจะตีไทยไม่ได้แต่ก็ได้บั่นทอน
ความมั่นคงของไทยเป็นอันมาก พม่าได้สร้างความแตกแยกขึ้น
ในหมู่คนไทย พวกที่มีฝีมือถูกนำไปเป็นตัวประกัน พวกที่ยังอยู่
ในกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่เป็นพวกที่ไม่ต้องการทำสงครามกับพม่า

แผนการของพระเจ้าบุเรงนองเริ่มได้ผล ขึ้นต่อไปก็คือ
พม่าพยายามแยกหัวเมืองเหนือออกจากกรุงศรีอยุธยา โดย
พยายามยกย่องพระมหาธรรมราชา พร้อมกับยุยงส่งเสริมไม่ให้
ปฏิบัติตามบังคับบัญชาของสมเด็จพระมหินทราธิราชซึ่งได้ขึ้น
เป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาสืบต่อจากสมเด็จพระมหา-
จักรพรรดิ เป็นเหตุให้สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงขัดเคืองจน
กระทั่งเกิดรบกันขึ้น หัวเมืองเหนือจึงหันไปพึ่งพาพม่า พระเจ้า
บุเรงนองทรงตั้งพระมหาธรรมราชาเป็นเจ้าฟ้าสองแคว ครอง
เมืองพิษณุโลกและอยู่ในฐานะประเทศราชของพม่าไม่ต้องขึ้น
กับกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป

ดังนั้นพม่าก็สามารถทำลายความมั่นคงของไทยได้โดย
ทำให้ไทยแตกแยกออกเป็น ๒ ส่วน และส่วนหนึ่งเข้ากับพม่า
ทำให้พม่าเชื่อว่าในครั้งนี้จะต้องตีกรุงศรีอยุธยาได้อย่างแน่นอน

๓. การทรยศต่อชาติของคนไทยบางกลุ่ม

ในปี พ.ศ. ๒๑๑๑ พระเจ้าบุเรงนองทรงนำทัพพม่าเข้ามาล้อมพระนครอย่างสะดวก ไม่มีทัพไทยยกออกไปต่อสู้เลย พม่าพยายามโหมกำลังเข้าตีพระนครแต่ไม่สำเร็จ พม่าล้อมพระนครมากกว่า ๔ เดือนก็ยังตีไม่ได้และใกล้ฤดูน้ำหลากแล้ว แม้พม่าจะพยายามเข้าตีพระนครอีกหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ พระเจ้าบุเรงนองและพระมหากษัตริย์ราชจึงคิดอุบายเกลี้ยกล่อมพระยาจักรีที่นำตัวไปครั้งสงครามช้างเผือกให้ยอมเป็นไส้ศึกให้พม่า โดยแกล้งจงจำแล้วปล่อยให้หนีเข้าพระนคร สมเด็จพระมหินทราธิราชไม่ทรงทราบว่า เป็นอุบายจึงรับพระยาจักรีไว้แล้วตั้งให้เป็นผู้รักษาพระนครแทนพระยาราม พระยาจักรีได้ทำการทรยศต่อชาติด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทุลยงให้สมเด็จพระมหินทราธิราชสำเร็จโทษพระศรีเสาวราชซึ่งเป็นพระเจ้าน้องยาเธอที่ช่วยบัญชาการรบพุ่งข้าศึกอย่างเข้มแข็ง ขุนนางคนไหนมีฝีมือต่อสู้ข้าศึกดีก็ย้ายหน้าที่ให้ไปรักษาการในด้านที่ไม่มีข้าศึกเข้ามาและเอาคนที่เห็นว่าอ่อนแอมารักษาหน้าที่สำคัญ เมื่อเห็นว่าการรักษาพระนครอ่อนแอมากแล้วพระยาจักรีก็ลอบให้สัญญาณพม่าเข้าตีพระนคร พม่าสามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๑๑๒ รวมเวลาที่พม่าล้อมพระนครอยู่ถึง ๘ เดือน

สงครามครั้งนี้ไทยต้องสูญเสียเอกราชเพราะคนไทยบางคนที่มีบทบาทสำคัญในการป้องกันชาติกลับทำการทรยศต่อชาติ การแตกความสามัคคีของคนไทยนับเป็นบทเรียนอันสำคัญยิ่งที่คนไทยในยุคหลังจะต้องจดจำและร่วมมือร่วมใจกันป้องกันประเทศชาติบ้านเมืองให้พ้นจากการรุกรานของศัตรู

๔. การสูญเสียอิสรภาพและการตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

การแตกความสามัคคีและการทรยศต่อชาติของคนไทยบางคนมีผลทำให้ประเทศชาติต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า บ้านเมืองขาดอิสรภาพ ผู้คนถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย ทรัพย์สินอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ ถูกพม่าขนกลับไปยังหงสาวดี สมเด็จพระมหินทราธิราชถูกพม่านำตัวไปด้วยแต่ไปประหารสวรรคตเสียกลางทาง พระเจ้าบุเรงนองทรงตั้งพระมหาธรรมราชาเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาขึ้นต่อพม่า และได้ส่งกษัตริย์พระนเรศวรกลับมาให้ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๑๔ สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้โปรดให้พระนเรศวรขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก

การที่ไทยต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่านั้นได้สร้างความคับแค้นขมขื่นใจให้กับคนไทยมากเพราะต้องสูญเสียอิสรภาพ เสื่อมเสียเกียรติและศักดิ์ศรีของชาติและยังต้องยอมอยู่ในฐานะประเทศราชที่ต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้พม่า และต้องส่งทัพไปช่วยเมื่อถูกพม่าเกณฑ์มา ซึ่งไทยก็เคยส่งทัพไปช่วยพม่า ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๔ คราวพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต และพระเจ้านันทบุเรงเป็นกษัตริย์ครองราชย์ต่อ แต่เจ้าฟ้าไทยใหญ่แห่งเมืองคังเจียงเมือง และครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๖ คราวที่พระเจ้าอังวะแข็งเมือง

ไทยต้องทนยอมรับสภาพอันขมขื่นนี้เป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี นอกจากจะเสียเกียรติภูมิแล้วยังได้รับการดูหมิ่นหยามน้ำใจ ดังเมื่อครั้งที่พระนเรศวรไปช่วยปราบกบฏเมืองคังได้ทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชและได้ชัยชนะ พระมหาอุปราชาทรงขัดเคืองจึงแกล้งตรัสเสียดสีว่า “ไก่เชลยตัวนี้เก่ง

จริงหนอ” พระนเรศวรถูกดูหมิ่นเช่นนั้นจึงตรัสตอบไปว่า “ไก่อ้วนี้อย่าว่าแต่จะชนเอาเดิมพันเลย ถึงจะชนเอาบ้านเมืองก็ชนได้” ความคับแค้นใจที่ต้องสูญเสียอิสรภาพนี้ทำให้คนไทยร่วมมือร่วมใจกันสร้างชาติให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะเมื่อมีผู้นำที่สามารถซึ่งมุ่นมั่นจะกู้เอกราชประกาศความเป็นไทยอย่างพระนเรศวร คนไทยก็พร้อมใจกันที่จะช่วยกันปลดแอกของชาติให้ได้

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราช
ที่เมืองหงสาวดี

๕. การดิ้นรนของคนไทยเพื่อกู้เอกราช

การสูญเสียอิสรภาพต้องอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าก่อให้เกิดความรู้สึกที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนไทยที่จะต้องช่วยกันกอบกู้เอกราชของชาติคืนมาโดยเร็ว ปี พ.ศ.๒๑๑๔ ที่พระนเรศวรเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกถือว่าเป็นปีเริ่มต้นของการเตรียมการกอบกู้เอกราช ขณะนั้นแม้พระนเรศวรจะทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๖ พรรษา การที่พระองค์ทรงพระราชสมภพและทรงเจริญวัยในหัวเมืองเหนือย่อมเป็นเหตุให้เกิดความนิยมยินดีแก่ชาวเมืองเหนือทั้งปวง เพราะพระองค์ทรงคุ้นเคยกับถิ่นฐานบ้านเมืองและผู้คนเมืองเหนือเป็นอย่างดี ส่วนการที่พระนเรศวรเคยเสด็จไปประทับที่เมืองหงสาวดีถึง ๖ ปีก็เป็นประโยชน์ที่ได้ทรงเรียนรู้นิสัยใจคอและความเข้มแข็งความอ่อนแอของพม่าได้ดี นอกจากนี้ยังทรงมีพระอุปนิสัยเป็นนักรบที่กล้าหาญ เหตุผลดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการกอบกู้เอกราชของชาติต่อไป

สำหรับสภาพของหัวเมืองเหนือในช่วงเวลานั้นกล่าวได้ว่ามีสภาพดีกว่ากรุงศรีอยุธยาเพราะไม่ได้ถูกพม่าทำลาย ผู้คนก็ไม่ได้ถูกกวาดต้อนไปเหมือนกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรจึงทรงดำเนิการรวบรวมไพร่พลช้างม้าพาหนะและเครื่องศาสตราวุธต่างๆ ไว้ใช้ในการสงคราม ได้ทรงเลือกคนรุ่นราวคราวเดียวกันกับพระองค์มาฝึกหัดงานราชการ คนเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นแม่ทัพนายกองของพระองค์ในการกอบกู้อิสรภาพ และทำสงคราม กลุ่มคนรุ่นใหม่เหล่านี้จัดได้ว่าเป็นกองทัพแบบใหม่ เพราะผ่านวิธีการฝึกแบบใหม่ที่จริงจังและรอบด้านทั้งอาวุธและยุทธวิธี กองทัพแบบใหม่นี้ได้เคยแสดงความสามารถร่วมกับพระองค์หลายครั้ง เช่น การตามจับพระยาจันทน์จุ ชุนนางจีนเมืองเขมรที่เข้ามาสวามิภักดิ์แล้วหลบหนีออกไป การล้อมตีทัพเขมรที่ยกเข้ามาทางนครราชสีมาแตกพ่ายอย่างยับเยิน และ

การตีเมืองกั๋งที่เป็นกบฏต่อพม่า นับว่าเป็นการฝึกฝนยุทธวิธี
และความกล้าแกร่งของกองทัพไทยให้พร้อมในการกู้เอกราช
และรับสงครามกับพม่าที่จะตามมา

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำทัพเข้าตีเมืองกั๋ง พ.ศ. ๒๑๒๔

นอกจากนี้การที่เขมรยกทัพเข้ามาโจมตีกวาดต้อนผู้คนด้วยเห็นว่าไทยอ่อนแอ นั่นกลับเป็นผลดีแก่ไทย เพราะทำให้ผู้ที่หลบหนีกระจัดกระจายอยู่ตามป่าเขาที่ต่าง ๆ ได้เข้ามารวมกันอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เป็นการเพิ่มกำลังพลให้มากขึ้น การโจมตีขับไล่เขมรหลายครั้งได้ทำให้คนไทยได้ฝึกฝนยุทธวิธี และมีความกล้าหาญชาญชัยไม่หวาดกลัวสงคราม นอกจากนี้ไทยยังสามารถเตรียมการป้องกันพระนครสะสมอาวุธและเสบียงอาหารโดยที่พม่าไม่ได้ระแวงสงสัย เพราะไทยอ้างว่าเพื่อป้องกันการรุกรานของเขมร เช่น การขุดขยายคลองขื่อนหน้าคูพระนครด้านตะวันออกให้ลึกและกว้างกว่าเดิม และสร้างกำแพงพระนครด้านนี้ขยายออกไปถึงริมน้ำ สร้างป้อมมหาชัยตรงหัวรอ เป็นการเตรียมรับศึกพม่าที่จะเกิดขึ้นเมื่อไทยเป็นเอกราช

๖. การประกาศอิสรภาพของพระนเรศวร

ในระยะหลังสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ทรงมอบอำนาจให้พระนเรศวรดำเนินการด้านการทหารและการป้องกันประเทศเพื่อเตรียมทำสงครามกอบกู้เอกราช เริ่มตั้งแต่ไปช่วยพม่าปราบกบฏเมืองคังในปี พ.ศ. ๒๑๒๔ ขณะนั้นพระนเรศวรมีพระชนมายุ ๒๖ พรรษา การไปตีเมืองคังครั้งนั้นทำให้ทรงทราบว่าประเทศราชต่างๆ ของพม่าต่างคิดจะแข็งเมืองเพียงแต่รอโอกาสเหมาะเท่านั้น ขณะเดียวกันพม่าเองก็เริ่มไม่ไว้วางใจในท่าทีของไทยที่มีความเข้มแข็งอย่างรวดเร็ว พระเจ้านันทบุเรงคิดจะข่มขู่ไทยโดยให้นันทสูกับราชสกลำคุมพลพม่าและไทยใหญ่ทำทางเข้ามาจากเขตต่อแดนและเข้ามาตั้งยั้งฉางเตรียมเสบียงอาหารไว้ที่เมืองกำแพงเพชรในปี พ.ศ. ๒๑๒๖ ซึ่งทำเป็นเสมือนเตรียมการจะยกทัพเข้ามาโจมตีไทย ไทยรู้แต่แกล้งทำไม่สนใจ พอดีกับพระเจ้าอังวะเป็นกบฏ พม่าได้เกณฑ์ทัพ

เมืองขึ้นไปช่วยปราบกบฏอีกเช่นเดิม สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดให้พระนเรศวรนำทัพไป พระนเรศวรทรงทำอุบายเดินทัพให้ช้าเพื่อถ่วงเวลา จนพระเจ้านันทบุเรงยกทัพไปแล้วทัพไทยจึงยกออกไปถึงเมืองแครงดินแดนมอญ ในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ จากนั้นได้ทรงหยุดพักทัพเพื่อรอดูผลของสงครามว่าพระเจ้าเจ้านันทบุเรงจะชนะหรือแพ้ ถ้าแพ้ก็จะเข้าตีเมืองหงสาวดีเลย แต่ถ้าชนะไทยก็เพียงจะกวาดต้อนครัวไทยกลับบ้านเมืองเป็นกำลังต่อไป

พระมหาอุปราชซึ่งอยู่รักษาเมืองหงสาวดีได้คิดอุบายให้พระยาเกียรติ พระยาราม ซึ่งมีสมัครพรรคพวกอยู่ในเมืองแครงมากและคงคุ้นเคยกับพระนเรศวรมาก่อน ให้ลงมาคอยต้อนรับพระนเรศวรและสั่งเป็นความลับว่า ถ้าพระมหาอุปราชนำทัพเข้าตีทัพพระนเรศวรให้พระยาทั้งสองคุมทัพตีขนาบหลัง แต่พระมหาเถรคันฉ่อง ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระยาเกียรติ พระยารามได้เกลี้ยกล่อมให้พระยาทั้งสองสวามิภักดิ์ต่อพระนเรศวร เพราะมอญก็ต้องการเป็นอิสระจากพม่าเช่นกัน เมื่อพระนเรศวรทรงทราบจึงทรงเรียกประชุมแม่ทัพนายกองแล้วทรงหลั่งน้ำเหนือแผ่นดินเมืองแครงและทรงประกาศแก่เทพยดาต่อหน้าที่ประชุมให้พระปฐพีเป็นพยานว่า นับแต่นี้ต่อไปกรุงศรีอยุธยาขาดทางไมตรีกับกรุงหงสาวดี การกระทำเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการประกาศอิสรภาพของไทย จากนั้นพระนเรศวรได้เตรียมกองทัพจะเข้าตีกรุงหงสาวดี แต่เมื่อทราบข่าวว่าพระเจ้านันทบุเรงได้ช่วยชนะพวกกบฏและกำลังยกทัพกลับมา พระองค์จึงเพียงอพยพครอบครัวไทยกลับมาเท่านั้น ขณะเดียวกันพระมหาอุปราชได้ยกทัพพม่าตามตี มีสุกรรมาเป็นทัพหน้า ทัพพม่าที่ยกมาตามทันกองทัพไทยที่แม่น้ำสะโดงแต่อยู่คนละฝั่ง พระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนถูกสุกรรมาตายอยู่กับคอช้าง ทำให้ทัพพม่าครั่นคร้ามพากันเลิกทัพไป

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง พ.ศ. ๒๑๒๗

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยิงสุรกรรมาข้ามแม่น้ำสะโดง

พระนเรศวรเสด็จกลับมากรุงศรีอยุธยาทูลเล่าเหตุการณ์ให้พระราชบิดาทรงทราบ สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงทรงมอบการทั้งปวงในการที่จะต่อสู้ข้าศึกให้พระนเรศวรทรงบังคับบัญชาสิทธิขาด พระนเรศวรทรงเชื่อแน่ว่าพม่าคงจะเร่งยกทัพมาตีไทยจึงยกทัพไปจับไล่พม่าที่เข้ามาทำทางสร้างยังฉางที่เมืองกำแพงเพชรออกไปก่อน และได้กวาดต้อนผู้คนหัวเมืองเหนือลงมากรุงศรีอยุธยาด้วยขณะนั้นไพร่พลของไทยยังมีน้อย

๑. ความพยายามสร้างชาติให้มั่นคงหลังการประกาศอิสรภาพ

หลังการประกาศอิสรภาพแล้วไทยพยายามสร้างชาติให้มั่นคงปลอดภัย เตรียมการป้องกันประเทศและขับไล่ศัตรูที่บุกรุกเข้ามาในเขตแดน เช่น ปี พ.ศ. ๒๑๒๗ พระเจ้านันทบุเรงให้พระยาพะสิมและเจ้าเมืองเชียงใหม่ยกทัพเข้ามาตีไทย พระนเรศวรและพระเอกาทศรถได้เสด็จนำทัพออกไปขับไล่ตีทัพพม่าแตกพ่ายไป และปีต่อมา พ.ศ. ๒๑๒๘ พระมหาอุปราชของพม่าได้นำทัพเข้ามาเตรียมสะสมเสบียงอาหารที่เมืองกำแพงเพชรเพื่อมาตีไทย และพม่าให้พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพลงมาถึงเมืองนครสวรรค์ เข้าปล้นสะดมบ้านเรือนราษฎร พระนเรศวรและพระเอกาทศรถทรงนำทัพไทยเข้าตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่แตกพ่ายไป อย่างไรก็ดียังมีสงครามใหญ่ที่ทัพพม่ายกมาตีไทยในสมัยนั้น ๓ ครั้งคือ

๑) สงครามปี พ.ศ. ๒๑๒๘

พระเจ้านันทบุเรงทรงยกทัพเข้ามาเองหลังจากที่พระมหาอุปราชได้สะสมเสบียงอาหารมากพอแล้ว ในครั้งนี้พม่าได้เข้าล้อมพระนครอยู่ ๕ เดือน แต่ทัพพม่าต้องประสบปัญหาถูกฝ่ายไทยปล้นสะดมตัดทางลำเลียงเสบียงอาหาร และพระนเรศวรก็ทรงนำทัพเข้าปล้นค่ายพม่าทั้งกลางวันกลางคืน ในที่สุด

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงคาบพระแสงดาบนำทหารปล้นค่าย
พระเจ้าหงสาวดี พ.ศ. ๒๑๒๕

พม่าจำต้องยกทัพกลับ เพราะทหารเจ็บป่วยล้มตาย ขาดเสบียง
อาหารและใกล้ฤดูน้ำหลาก

๒) สงครามปี พ.ศ. ๒๑๓๓

พระมหาอุปราชทรงยกทัพมาเพราะทราบข่าวการ
เปลี่ยนกษัตริย์ที่กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสมเด็จพระมหาธรรม-
ราชาสวรรคต พระนเรศวรขึ้นเป็นกษัตริย์สืบต่อและทรงแต่งตั้ง
พระเอกาทศรถพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราชแต่มีพระเกียรติยศ
สูงเสมออย่างพระเจ้าแผ่นดิน

เหตุที่พม่าพยายามยกทัพมาปราบไทยให้ได้เพราะต้องการรักษาเกียรติยศไม่ให้เมืองขึ้นต่าง ๆ แฉเมืองกระด้างกระเดื่อง การพ่ายแพ้กลับไปของพม่าหลาย ๆ ครั้งจะนำมาซึ่งการจลาจลวุ่นวายในพม่า ในสงครามครั้งนี้พระมหาอุปราชทรงยกทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงเปลี่ยนยุทธวิธีการรบใหม่จากการตั้งรับที่พระนครแบบในรัชสมัยก่อน ๆ มาเป็นการนำทัพออกไปต่อสู้นอกกรุงศรีอยุธยา เพราะถ้าขับไล่พม่าไปได้ก็จะได้ชัยชนะอย่างรวดเร็ว ถ้าสู้ไม่ได้ก็ยังได้อาศัยชัยภูมิของพระนครในการต่อสู้ต่อไป แต่การรักษาพระนครมักจะทำให้สงครามยืดเยื้อยาวนาน ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้บ้านเมืองราษฎร และถ้าขับไล่ศัตรูออกไปไม่ได้ก็ต้องประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร สงครามในครั้งนี้ปรากฏว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงสามารถนำทัพเข้าตีพม่าแตกพ่ายไป ทำให้สงครามสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว

๓) สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕

สงครามครั้งนี้นับเป็นสงครามครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย เพราะพม่าหมายมั่นที่จะต้องตีไทยให้ได้สืบเนื่องจากการพ่ายแพ้ของพระมหาอุปราชครั้งก่อนได้สร้างความเสื่อมเสียพระเกียรติยศให้กับพม่ามาก พระมหาอุปราชเองเป็นผู้ที่จะรับราชสมบัติต่อไป ถ้าปราบปรามไทยไม่ได้หัวเมืองขึ้นต่าง ๆ แม้แต่ขุนนางพม่าเองก็จะขาดความยำเกรง การปกครองอาณาจักรของพระองค์ก็จะประสบกับอุปสรรคมากมาย

พระมหาอุปราชทรงยกทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ มีไพร่พลจำนวนมาก เข้ามาตั้งทัพที่ตำบลกระพังตรุ เมืองสุพรรณบุรี ทัพไทยนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถทรงยกทัพมาตั้งที่ตำบลหนองสาหร่าย ปัจจุบันคือตำบลดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ทัพทั้งสองเข้าปะทะต่อสู้กันเป็นโกลาหล ช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถูกไล่เข้าศึกไปถึงทัพหลวงของพม่า เมื่อฝุ่นละอองสงบลงแล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถจึงทรงรู้ว่าพระองค์อยู่ท่ามกลางข้าศึก

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทอดพระเนตรเห็นพระมหาอุปราชทรงช้างอยู่ได้ร่มไม้ พระองค์ทรงเห็นทางที่จะเอาชนะสงครามครั้งนี้ได้ทางเดียวคือการชนช้างกับพระมหาอุปราช จึงทรงจับช้างพระที่นั่งตรงไปหาพระมหาอุปราช แล้วร้องดรัสทำทนายไปในฐานะที่ทรงคุ้นเคยกันมาแต่ก่อนว่า “เจ้าพี่จะยืนช้างอยู่ในร่มไม้ทำไม เชิญเสด็จมาทำยุทธหัตถีกันให้เป็นเกียรติยศเถิด กษัตริย์ภายในที่จะชนช้างได้อย่างเราจะไม่มีแล้ว” ขณะนั้นถ้าหากพระมหาอุปราชจะสั่งให้ทหารล้อมจับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถก็ทรงทำได้ง่ายดาย แต่ด้วยวิสัยกษัตริย์จึงรับคำท้าและเข้าทำยุทธหัตถี

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราช

พ.ศ. ๒๑๓๕

กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในที่สุดพระมหาอุปราชถูกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชฟันด้วยพระแสงของ้าวลิ้นพระขนม พม่าต้องพ่ายแพ้อย่างยับเยินกลับไปอีกครั้งหนึ่ง ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครั้งนี้ทำให้ปรากฏพระเกียรติยศเลื่องลือไปทั่ว ขณะเดียวกันพม่ากลับต้องประสบกับปัญหาการจลาจลภายใน ไม่มีโอกาสจะยกทัพใหญ่เข้ามาโจมตีไทยอีกเป็นเวลากว่า ๑๕๐ ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงโปรดให้สร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถีตรงที่ชนช้างชนะพระมหาอุปราชและสร้างเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเป็นการเฉลิมพระเกียรติที่ทรงมีชัยชนะเหนือศัตรู หลังจากนั้นไทยได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางทั้งด้วยการทำสงครามและมีหัวเมืองขึ้นเข้ามาอ่อนน้อม คือได้มอญ เขมร ล้านนาเข้ามาอยู่ในอำนาจ และไปตีกรุงหงสาวดีถึง ๒ ครั้งซึ่งสร้างความสั่นคลอนอำนาจของพม่า จนมีการเปลี่ยนราชวงศ์

วัดใหญ่ชัยมงคล พระนครศรีอยุธยา

อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่พระราชวังจันทร์ พิชณุโลก

หลังจากสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้วบ้านเมือง
มีแต่ความสงบสุขปราศจากสงครามเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน
ทำให้ไทยมีเวลาในการทำนุบำรุงบ้านเมืองสร้างสรรค์ความเจริญ
มีความก้าวหน้าทางศิลปวัฒนธรรม มีการติดต่อค้าขายกับชาติ
ตะวันตกและเอเชียอย่างกว้างขวาง ประเทศชาติมีความเจริญ
รุ่งเรืองเป็นที่เลื่องลือในนานาประเทศ มรดกทางอารยธรรม
สมัยนี้ได้ตกทอดสืบต่อมาจนปัจจุบัน ทั้งนี้ด้วยพระปรีชา
สามารถของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คนไทยรุ่นหลังต่อมา
จึงเกิดพระเกียรติวีรกษัตริย์พระองค์นี้เป็นมหาราช

บทที่ ๓

เหตุการณ์ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตั้งแต่ก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไทยได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับชาติตะวันตกหลายชาติแล้ว เช่น โปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ฮอลันดาเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และ อังกฤษเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

นอกจากผลประโยชน์ในการติดต่อค้าขายที่ไทยได้จากการติดต่อกับตะวันตกแล้ว ไทยยังได้ชาวต่างชาติเป็นทหารอาสาช่วยในการรบพุ่งทำสงครามและการปรับปรุงพัฒนากองทัพในด้านยุทธวิธีและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม สำหรับในด้านการค้ากรุงศรีอยุธยาได้ทำการผูกขาดทางการค้าโดยพระคลังสินค้าเพื่อเป็นแหล่งหารายได้ของรัฐบาล โดยรัฐบาลจะกำหนดสินค้านำเข้าและเป็นที่ต้องการของพ่อค้าต่างชาติ เช่น ดีบุก งาช้าง หนังสัตว์ ไม้ฝาง ไม้หอม เป็นสินค้าต้องห้ามของหลวง ชาวบ้านต้องนำมาขายให้พระคลังสินค้า ส่วนพ่อค้าที่ต้องการสินค้านั้นก็ต้องมาซื้อที่พระคลังสินค้า การผูกขาดทางการค้ามีมากขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งยังมีการแต่งเรือกำปั่นไปค้าขายแข่งกับชาติตะวันตก จนเกิดการขัดแย้งกับฮอลันดาถึงขนาดฮอลันดาส่งเรือรบมาปิดปากอ่าวไทยและเรียกเรือเอาสีทธิพิเศษและผลประโยชน์จากไทย เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาติดต่อและไทยรู้ว่าฝรั่งเศสเป็นประเทศใหญ่มีอำนาจมากในยุโรป จึงหวังจะได้ฝรั่งเศสเป็นมิตรคอยถ่วงดุลอำนาจฮอลันดา แต่ฝรั่งเศสก็คิดไม่ซื่อหมาย

จะยึดไทยเป็นเมืองขึ้น ในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กลุ่มขุนนางข้าราชการ พระสงฆ์และประชาชนจึงพากันขับไล่ฝรั่งเศสออกไปจากประเทศไทย หลังจากนั้นการติดต่อกับชาติตะวันตกก็ซบเซาลงไป

๑. การแผ่อิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาในแผ่นดินไทย

ชาติตะวันตกได้เดินทางเข้ามายังดินแดนทางตะวันออกก็ด้วยจุดประสงค์ต้องการสินค้าพวกเครื่องเทศ พริกไทย ผ้าไหม เครื่องลายคราม และต้องการที่จะเผยแผ่คริสต์ศาสนาด้วย

๑) โปรตุเกส

โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกำขายกับไทยในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หลังจากที่โปรตุเกสได้เมืองมะละกา การติดต่อกำขายกับโปรตุเกสเป็นไปด้วยดี ไทยได้ชาวโปรตุเกสเป็นทหารอาสาช่วยรบพุ่งทำสงครามและช่วยในการปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัย

๒) ฮอลันดา

ฮอลันดาเป็นชาติที่สองที่เข้ามาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และต่อมาจะมีบทบาทและอิทธิพลในไทยแทนที่โปรตุเกส แต่ก็มีปัญหาขัดแย้งกับไทยเสมอ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็เกิดปัญหาขัดแย้งทางการค้ากันแต่ก็ประนีประนอมกันได้ พอรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็เกิดปัญหาขัดแย้งรุนแรง เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงยกเลิก

อภิสัทธีในการซื้อหนังสือสัตว์ของฮอลันดาจากไทย ทั้งยังทำการค้าขายแข่งกับต่างชาติด้วย สมัยนี้รัฐบาลไทยทำการผูกขาดการค้ามากขึ้นอันเป็นการกระทบกระเทือนผลประโยชน์ทางการค้าของฮอลันดา ฮอลันดาจึงส่งเรือรบ ๒ ลำมาปิดอ่าวไทย เรียกร้องให้ไทยยอมรับข้อเสนอที่ไทยเสียเปรียบ ขณะนั้นไทยเพิ่งเสร็จสิ้นสงครามกับล้านนาจึงยินยอมทำสัญญากับฮอลันดา ในปี พ.ศ. ๒๒๐๗ ยอมให้ฮอลันดาผูกขาดการค้าหนังสือสัตว์ และยอมไม่ใช้ลูกเรือที่เป็นชาวจีน ญี่ปุ่น และญวนไปค้าขายต่างประเทศ ซึ่งเป็นการตัดหนทางการค้ากับต่างประเทศของไทย เพราะไทยไม่ชำนาญในการเดินเรือด้วยตนเอง แม้ว่าอีก ๒ ปีต่อมาฮอลันดาจะยอมให้ไทยใช้ลูกเรือต่างชาติเหมือนเดิมก็ตาม แต่ไทยก็ยังหวาดหวั่นอิทธิพลของฮอลันดา

๓) อังกฤษ

อังกฤษเป็นชาติที่สามที่เข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม อังกฤษเป็นชาติที่มีปัญหาในการค้าขายมาก คือถูกฮอลันดาขัดขวางทางการค้าถึงกับรบพุ่งกันที่ปัตตานีจนต้องปิด항ไป แม้ว่าอังกฤษจะเข้ามาเปิด항อีกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ปี พ.ศ. ๒๒๓๐ อังกฤษมีปัญหาคัดแย้งกับไทยถึงกับรบพุ่งกันที่เมืองมะริด ในที่สุดอังกฤษจึงปิดกิจการค้าไปอีก

๔) ฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๕ เป็นพวกบาทหลวงเพื่อเผยแผ่ศาสนา ระหว่างนั้นไทยเริ่มมีข้อขัดแย้งกับฮอลันดา หลังจากวิกฤตการณ์กับฮอลันดา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้พวกบาทหลวงฝรั่งเศสเข้าเฝ้าใน พ.ศ. ๒๒๐๘ พร้อมทรงพระราชทานที่ดินให้

สร้างวัดและโรงเรียนได้ การติดต่ออย่างเป็นทางการเริ่มเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๑๖ เมื่อสังฆราชปัลลัฏญ์เชิญพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และสันตะปาปามาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงต้อนรับอย่างดียิ่ง และยอมให้คนไทยเข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนาได้ ทำให้บาทหลวงทั้งหลายเกิดความคิดว่า ถ้าเกลี้ยกล่อมให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเข้ารีตได้สำเร็จก็จะทำให้ประชาชนชาวไทยหันมาเข้ารีตด้วย การเผยแผ่คริสต์ศาสนาก็จะทำได้ง่าย และสามารถใช้ไทยเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเอเชีย สำหรับเหตุผลด้านไทยนั้นไทย

เดอโชมองด์ ราชทูตฝรั่งเศส ถวายพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
แด่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ต้องการได้ฝรั่งเศสมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดา ด้วยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจมาก เป็นที่ยำเกรงของอังกฤษและฮอลันดา อีกทั้งไทยยังจะได้เรียนรู้วิทยาการตะวันตกจากฝรั่งเศสมาใช้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองได้ ผู้ที่สนับสนุนให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก้าวหน้าอย่างรวดเร็วคือออกญาวิไชเยนทร์(ฟอลคอน) ที่หวังผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองเพื่อส่วนตัวด้วย

๒. การพยายามรักษาดุลอำนาจของชาติตะวันตก ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ปัญหาการคุกคามของฮอลันดาทำให้ไทยต้องการมิตรประเทศตะวันตกที่มีอำนาจทัดเทียมกันไว้คอยช่วยเหลือถ่วงดุลอำนาจไม่ให้ฮอลันดาเอาเปรียบไทย ชาติแรกที่ไทยต้องการได้มาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดาคืออังกฤษ เพราะอังกฤษเป็นชาติใหญ่และขัดแย้งกับฮอลันดาในยุโรป ในต้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอังกฤษได้เข้ามาเปิดสถานีการค้าในปี พ.ศ. ๒๒๐๔ แต่ไม่ค่อยประสบผลสำเรีงนัก อังกฤษเริ่มมาเอาใจใส่กิจการค้ามากขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๑๗ ซึ่งไทยได้เสนอยกเมืองปัตตานีให้และอนุญาตให้สร้างป้อมปราการได้ อังกฤษขอให้ไทยซื้อสินค้าจากอังกฤษแน่นอนทุกปีแต่ไทยปฏิเสธ อังกฤษยังไม่พอใจที่ออกญาวิไชเยนทร์แย่งการค้าของบริษัทซึ่งอังกฤษเชื่อว่าไทยสนับสนุนอยู่ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ไทยกับอังกฤษเกิดรบพุ่งกันที่เมืองมะริด อังกฤษจึงเลิกกิจการไป เป็นอันว่าไทยไม่ได้อังกฤษมาช่วยถ่วงดุลอำนาจของฮอลันดา

ความขัดแย้งทั้งกับฮอลันดาและอังกฤษทำให้ไทยต้องแสวงหามิตรประเทศตะวันตกใหม่ ซึ่งก็ได้ฝรั่งเศสมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดาและอังกฤษ โดยสังฆราชปัลลู่เป็นผู้เริ่มต้น

สร้างความสัมพันธ์ให้สองประเทศก่อน จนกระทั่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และสันตะปาปาทรงมีพระราชสาสน์มาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในปี พ.ศ. ๒๒๑๖ และฝรั่งเศสได้เริ่มเข้ามาตั้งสถานการค้าในไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๓ และในปีนั้นไทยได้ส่งทูตไปฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก โดยมีออกพระพิพัฒน์รัชนิไมตรีเป็นทูต แต่เรือไปประสบอุบัติเหตุถูกพายุดีแตกที่เกาะมาดากัสการ์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งออกขุนพิไชยวาทิตและออกขุนพิชิตไมตรีออกไปสืบข่าวถึงฝรั่งเศส พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึงได้ทรงส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาบ้างในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ ซึ่งมีเดอโซมองต์เป็นหัวหน้าคณะ พร้อมด้วยบาทหลวงเดอซัวซีและตาราร์ด ทูตฝรั่งเศสถูกรบเร้าหลายครั้งขอให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเข้ารีต แต่ไม่สำเร็จ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตรัสตอบด้วยถ้อยคำอันคมคายว่า

พระองค์ได้มอบเรื่องนี้ให้เป็นไปตามน้ำพระทัยของพระผู้เป็นเจ้า ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าปรารถนาให้พระองค์เข้ารีตแล้ว พระองค์ก็จะตั้งใจให้พระองค์เข้ารีตเอง

ในครั้งนั้นไทยได้ทำสัญญากับฝรั่งเศสอนุญาตให้ฝรั่งเศสเผยแผ่ศาสนาและวิทยาการความรู้แก่คนไทยได้ และทำอนุสัญญาการค้าให้สิทธิพิเศษแก่ฝรั่งเศสทำการค้าขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษี พร้อมทั้งยกเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศสดูแล

ไทยได้ประโยชน์จากวิทยาการที่ก้าวหน้าของฝรั่งเศสในครั้งนั้นหลายอย่าง เช่น ได้วิศวกรฝรั่งเศสมาสร้างป้อมที่บางกอก ลพบุรี พิชณุโลก มะริด และสงขลา และมีการฝึกทหารตามแบบฝรั่งเศส เมื่อทูตฝรั่งเศสเดินทางกลับไทยก็ส่งพระวิสุทธสุนทร (โกษาปาน) เป็นทูตไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พร้อมกับคณะทูตฝรั่งเศสด้วย ทูตไทยได้ไปสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่ปรากฏในประเทศฝรั่งเศส เมื่อคณะทูตไทยเดินทาง

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ เสด็จออกต้อนรับคณะราชทูตไทย
ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งไปเจริญทางพระราชไมตรี

กลับฝรั่งเศสก็ส่งลาอูแบร์เป็นทูตเข้ามาพร้อมด้วยกองทหาร
ฝรั่งเศส ๖๓๖ คนภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลเดอฟาร์ซ์

๓. กุศโลบายของฝรั่งเศสที่จะยึดครองประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเพิ่มพูนขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากที่ไทยต้องการได้ฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจในยุโรปมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดาและอังกฤษแล้ว ยังเกิดจากปัญหาภายในของไทยเองด้วย เนื่องจากออกญาวิไชยเณทร์เป็นขุนนางที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดปราน แต่เป็นที่เกลียดชังของขุนนางอื่นๆ ออกญาวิไชยเณทร์เดิมนับถือ

ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์แต่ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นนิกายคาทอลิก และมีบทบาทเป็นหัวหน้าประชาคมคริสเตียน เขามั่งคั่งร่ำรวยจากการทำธุรกิจการค้า ฉะนั้นการที่ได้มีกองทหารฝรั่งเศสเข้ามาจึงเหมือนกับเป็นการเสริมสร้างและรักษาอำนาจของเขา เพราะออกญาวิไซเอนทร์มีสิทธิในการบังคับบัญชากองทหารฝรั่งเศสด้วย กองทหารฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดให้ประจำอยู่ที่ป้อมเมืองบางกอกและเมืองมะริดและเป็นทหารรักษาพระองค์ ๕๐ คน กับทหารส่วนตัวของออกญาวิไซเอนทร์จำนวนหนึ่ง

การที่กองทหารฝรั่งเศสประจำอยู่ที่เมืองมะริดและบางกอกนั้น ทำให้ฝรั่งเศสได้รับผลประโยชน์ทางการค้าที่สามารถกีดกันการค้าของชาติอื่นๆ ได้ เพราะทั้งสองเมืองเป็นเมืองท่าที่สำคัญของไทย ฝรั่งเศสยังคิดว่าจะสามารถผูกขาดทางการค้าตั้งแต่ฝั่งโคโรมันเดลเรื่อยไปจนถึงญี่ปุ่นถ้าฝรั่งเศสสามารถคุม ๒ เมืองนี้ได้ และยังมีความหวังว่าการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในดินแดนเหล่านี้จะประสบผลสำเร็จด้วย

ออกญาวิไซเอนทร์มีแผนการจะสถาปนาอำนาจฝรั่งเศสขึ้นในไทย โดยคิดที่จะอาศัยอำนาจของตนซึ่งเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในการแทรกซึมชาวฝรั่งเศสเข้าไปคุมระบบราชการไทยอย่างกว้างขวาง เมื่อทูตเดอโซมงต์กลับไป ออกญาวิไซเอนทร์ได้มีคำสั่งลับไปให้บาทหลวงเดอลาแซส ให้ส่งลูกผู้ดีชาวฝรั่งเศสราว ๖๐-๗๐ คนมาเมืองไทยพร้อมกับกองทหารฝรั่งเศส โดยเขาสัญญาว่าจะช่วยให้พวกเหล่านั้นได้รับตำแหน่งที่มีหน้ามีตา เช่น เจ้าเมืองในส่วนภูมิภาค ในนครและป้อมปราการ หรือบัญชาการกองทหารทั้งทางบกและในทะเล จะนำคนเหล่านี้เข้าในพระราชวังและในการบริหารแผ่นดิน ไม่ยกเว้นแม้กระทั่งในกิจการฝ่ายใน การเข้ามาของ ลา ลูแบร์ ที่เป็นทูตชุดที่สองก็มีกองทหารฝรั่งเศสเข้ามามาก ส่วนชาวฝรั่งเศสที่เข้ามารับราชการมีไม่กี่คน เช่น

วิศวกรสร้างป้อม เเดอ ลามา ครูฝึกทหาร เเดอ ฟอ์แบง (ต่อมาเป็น ออกพระศักดิ์สงคราม) เป็นต้น

เมื่อทูตลาถูแบร์กลับไปฝรั่งเศสก็ส่งทหารมาเพิ่มอีก พร้อมกับมีคำสั่งลับให้นายพลเดอฟาร์ชยึดบางกอกและเพชรบุรี ให้ได้ ถ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปลี่ยนความคิดหรือทำการใดที่เป็นข้อเสียหายแก่ฝรั่งเศสก็ให้นายพลเดอฟาร์ชทำทุกอย่างเพื่อให้ไทยอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส

๔. การจลาจลขุนวยในตอนปลายรัชกาล และการแก้ไขปัญหของสมเด็จพระเพทราชา

การดำเนินนโยบายของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ ทรงนำทหารต่างชาติเข้ามาอยู่ในไทย และความหวาดหวั่นต่อ การเฟื่องฟูของคริสต์ศาสนาและฝรั่งเศส ทำให้ขุนนาง ราษฎร พระสงฆ์ไม่พอใจ โอกาสที่เหมาะสมมาถึงเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ มหาราชทรงพระประชวรที่เมืองลพบุรี ขุนนางทั่วไปดูเหมือน

อนุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลพบุรี

จะคาดได้ว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชคงจะเสด็จสวรรคตอย่างแน่นอน ปัญหาการสืบราชสมบัติซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงปล่อยทิ้งไว้ยังทำให้เกิดความตึงเครียดเพิ่มพูนมากขึ้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระราชธิดาองค์หนึ่ง ทรงคิดจะให้อภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าน้อย พระอนุชา ซึ่งมีพระจริยาวัตรที่ดีและรูปร่างเป็นที่นิยมในหมู่ขุนนางราษฎร แต่ก็ถูกลงพระอาญาด้วยข้อหาเป็นชู้กับพระสนม จึงไม่ได้อภิเษกกับราชธิดา ตำแหน่งรัชทายาทก็ไม่ได้ พระอนุชาอีกองค์หนึ่งคือ เจ้าฟ้าอภัยทศนั้นพิการเป็นง่อย และมีพระนิสัยขุ่นเคืองจึงไม่เป็นที่โปรดปราน คนสำคัญอีกคนที่ใกล้ชิดสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมากคือพระปีย์ เป็นราชบุตรบุญธรรมที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงขอให้พระราชธิดาทรงอภิเษกด้วยแต่พระราชธิดาไม่ยินยอม ปัญหารัชทายาทจึงค้างมา ออกญาวิไชเยนทร์กับกองทหารฝรั่งเศสถือว่าเป็นอำนาจหนึ่งที่จะกำหนดว่าใครคือผู้ที่จะสืบราชสมบัติต่อไป และออกญาวิไชเยนทร์สนับสนุนพระปีย์ ได้เกลี้ยกล่อมให้พระปีย์เข้ารีตและเป็นพรรคพวกคน ทำให้ขุนนางพากันระแวงว่าออกญาวิไชเยนทร์คิดร้ายต่อบ้านเมือง จะนำกองทหารฝรั่งเศสมาบังคับขุนนางและยกพระปีย์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ด้านออกญาวิไชเยนทร์ก็หาควรระแวงว่าถ้าพระเพทราชาได้เป็นใหญ่คงจะทำร้ายพวกฝรั่ง ขณะนั้นประชาชนได้ก่อการจลาจลเคลื่อนไหวต่อต้านคริสต์ศาสนาและขับไล่ชาวต่างชาติ เมื่อความตึงเครียดทางการเมืองทวีความรุนแรงขึ้น ออกญาวิไชเยนทร์จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องรีบกำจัดพระเพทราชา แต่ยังไม่ทันที่กองทหารฝรั่งเศสจากป้อมบางกอกจะมาถึง พระเพทราชาก็ได้ลงมือปฏิวัติเสียก่อน

ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ ก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะสวรรคตประมาณ ๒ เดือน พระเพทราชาได้วางราชการแทนและถือโอกาสกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยอ้างพระ

บรมราชโองการจับกุมบุคคลต่างๆ เช่น ออกญาวิไชยเณทร์ พระปีย์ กองทหารฝรั่งเศสที่ออกญาวิไชยเณทร์หวังไว้ไม่ได้ ให้ความช่วยเหลือเลย ทั้งที่ออกญาวิไชยเณทร์ได้วางแผน ร่วมกับนายพลเดอฟาร์ชที่จะให้ยกกองทหารฝรั่งเศสขึ้นมายัง ลพบุรีเพื่อกำจัดพระเพทราชาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่พระเพทราชา ได้แสดงให้เห็นฝรั่งเศสเข้าใจว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เกี่ยวข้องกับ ชาวฝรั่งเศสหรือผู้เข้ารีตแต่ประการใด ดังนั้นบาทหลวงบางคน รวมทั้งหัวหน้าบริษัทฝรั่งเศสจึงคัดค้านนายพลเดอฟาร์ชมิให้ ยกกองทหารขึ้นไปช่วยออกญาวิไชยเณทร์

ต่อมาพระเพทราชาได้สั่งจับกุมทหารฝรั่งเศสที่เป็น ทหารรักษาพระองค์และทหารประจำตัวของออกญาวิไชยเณทร์ ที่ลพบุรี ขณะนั้นความรู้สึกในการต่อต้านบาทหลวงและ พวกเข้ารีตเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป คนไทยที่เข้ารีตถูกบังคับให้เปลี่ยน ศาสนา บาทหลวงคณะเยซูอิตถูกกักบริเวณ ชาวฝรั่งเศสบางคน ถูกลงโทษให้เป็นตะพุ่นหญ้าช้าง พระเพทราชาเกลี้ยกล่อมให้นายพลเดอฟาร์ชมาลพบุรีและบังคับให้เขียนจดหมายไปบอก ผู้บัญชาการกองทหารฝรั่งเศสที่มะริดให้นำทหารขึ้นมาลพบุรี ส่วนทหารที่ป้อมบางกอกให้นายพลเดอฟาร์ชลงไปบอกด้วย ตัวเองโดยยึดบุตรชาย ๒ คนไว้เป็นตัวประกัน เมื่อพระเพทราชา สามารถคุมสถานการณ์ที่ลพบุรีได้และเห็นว่ากองทหารฝรั่งเศส ไม่เป็นอันตรายแล้ว จึงอ้างพระบรมราชโองการให้พระอนุชาทั้งสอง ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นมาลพบุรีแล้วจับ ประหารชีวิต รวมทั้งพระปีย์และออกญาวิไชยเณทร์ก็ถูก ประหารชีวิตด้วย

เมื่อนายพลเดอฟาร์ชลงไปถึงป้อมบางกอกก็ให้ทหาร อุดหนุนปืนใหญ่ที่ป้อมวิไชยประสิทธิ์แล้วย้ายมาเตรียมต่อสู้ กับไทยที่ป้อมวิไชยเณทร์ซึ่งเป็นป้อมใหญ่ข้างฝั่งตะวันออก ไทย ยกทัพไปล้อมป้อมบางกอกและตั้งค่ายรายปืนที่เมืองสมุทรปราการ

และพระประแดง ดักเรือกำปั่นไม่ให้ขึ้นมาช่วยฝรั่งเศส ฝรั่งเศส
ถูกล้อมอยู่ ๒ เดือนก็สิ้นเสบียงอาหารจึงขอเลิกรบและขอกลับ
ไปประเทศฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสออกไปแล้วพระเพทราชาให้เรือ
ป้อมวิไชยเอนทร์เสีย และเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
สวรรคตพระเพทราชาก็ขึ้นเป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาองค์ต่อมา

บทที่ ๔

การเสียเอกราชและการกู้เอกราช ครั้งที่ ๒

หลังจากสงครามยุทธหัตถีเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๕ แล้ว ไทยไม่เคยมีการศึกสงครามใหญ่อีกเลยเป็นเวลากว่า ๑๕๐ ปี จนไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดสงครามใหญ่ๆ เหมือนครั้งก่อนอีก ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไทยเกือบไม่มีปัญหากระทบกระทั่งกับเพื่อนบ้าน เว้นแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีสงครามกับพม่าและล้านนา ซึ่งก็เป็นสงครามย่อยๆ เพียงสมัยเดียวเท่านั้น ระหว่างนี้ประเทศพม่าซึ่งเป็นคู่สงครามของไทยนั้นเกิดจลาจลวุ่นวายไม่สามารถรวมประเทศได้ ไทยกลายเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นที่รู้จักดีของชาติตะวันตก ดังนั้นไทยจึงสามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมได้เป็นเวลาชยาวนาน

การว่างเว้นสงครามในช่วงเวลาที่ยาวนานทำให้เกิดความประมาทในการป้องกันประเทศ ทหารขาดการฝึกปรือให้เชี่ยวชาญในการรบ ประกอบกับปัญหาการรัฐประหารในราชสำนักโดยเฉพาะสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงมีความรุนแรงมาก ข้าราชการขุนนางแตกความสามัคคี เมื่อพม่ายกกองทัพใหญ่มาและเข้าปล้นสะดมหัวเมืองต่างๆ โดยที่กรุงศรีอยุธยาไม่สามารถขับไล่พม่าให้ออกไปได้ จึงทำให้ประชาชนรอบนอกต่างหวาดกลัวหลบหนีเอาตัวรอด แต่ก็มียกไทยบางกลุ่มที่รวมกำลังกันต่อสู้ข้าศึกศัตรูจนถึงที่สุด คือชาวบ้านบางระจัน และชาวไทยในเมืองพระนครศรีอยุธยา แต่ในที่สุดไทยก็ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ.

๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเผาผลาญพินาศยับเยิน แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงกู้เอกราชมาได้อย่างรวดเร็วคือเพียง ๗ เดือนหลังการเสียกรุงฯ แต่กรุงศรีอยุธยาก็ไม่อาจจะฟื้นคืนมาอีก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง รัชสมัยของพระองค์ถือว่าเป็นสมัยสงครามที่ต้องทำสงครามขับไล่พม่าเพื่อรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงและขยายอาณาเขตให้ไทยยิ่งใหญ่เหมือนเดิม นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงวางรากฐานการฟื้นฟูประเทศให้ราชวงศ์ต่อมาดำเนินการอีกด้วย

๑. ความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยาก่อนการเสียกรุงครั้งที่ ๒

ปัญหาที่สะสมมาต่อไปนี้ทำให้กรุงศรีอยุธยาอ่อนแอลง

๑) การว่างเว้นสงครามมานาน

หลังจากสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ มาจนถึงศึกอลองพญา พ.ศ. ๒๓๐๒ เป็นระยะเวลาว่างศึกสงครามถึง ๑๖๗ ปี ไทยจะมีเพียงสงครามย่อยๆ กับเขมรและพม่าในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเท่านั้น จึงทำให้การทหารของไทยอ่อนแอขาดความชำนาญในการรบ

๒) การลดอำนาจขุนนาง

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นสมัยที่พระมหากษัตริย์พยายามลดอำนาจของขุนนางไม่ให้เป็นคู่แข่งทางการเมืองของเจ้านาย เพราะในสมัยสมเด็จพระเชษฐาธิราช พระยากลาโหมสุริยวงศ์ซึ่งดำรงตำแหน่งสมุหกลาโหมได้ยึดอำนาจแล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์เสียเอง ดังนั้นสมเด็จพระเพทราชาจึงทรงลดบทบาทอำนาจของสมุหกลาโหม โดยให้คุมหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งทหารและพลเรือน ส่วนสมุหนายกให้คุมหัวเมืองฝ่ายเหนือ

แผนการแบ่งหน้าที่คุ้มครองและพลเรือนตามลำดับ ถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ สมุหกลาโหมได้ถูกตัดทอนอำนาจไปอย่างสิ้นเชิง เหลือเพียงเป็นที่ปรึกษาทางทหาร หน้าที่ควบคุมหัวเมืองฝ่ายใต้ถูกโอนไปให้กรมท่าควบคุม จึงทำให้อำนาจในการควบคุมไพร่พลอ่อนแอลง

๓) ระบบไพร่ในสังคมไทย

สมัยนั้นกำลังคนถือว่ามีความสำคัญมากทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เห็นจากเมื่อได้ชัยชนะในสงครามจะมีการกวาดต้อนเชลยมาใช้งานในประเทศ สมัยกรุงศรีอยุธยามีกรมพระสุรัสวดีทำหน้าที่สักระเลก ขึ้นบัญชีรวบรวมผู้คนเพื่อเกณฑ์แรงงานมาใช้ราชการ ใช้งานก่อสร้าง งานสาธารณะต่างๆ และที่สำคัญคือเกณฑ์เข้ามาเป็นทหารในยามสงคราม แต่การว่างเว้นสงครามมานานทำให้ระบบไพร่เสื่อมลง ประกอบกับความยากลำบากของไพร่หลวง ไพร่จึงหลบหนีการสักระเลก ไพร่หลวงเปลี่ยนไปเป็นไพร่สม มีการเสียเงินค่าราชการแทนการเกณฑ์แรงงาน และการทุจริตที่ทำให้ไพร่พ้นจากบัญชีหางว่าว เป็นต้น เมื่อเกิดสงครามจึงเกณฑ์คนไม่ได้มากตามที่เป็นจริง

๔) การรัฐประหารแย่งชิงอำนาจทางการเมือง

หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ แล้วมีการรัฐประหารฆ่าฟันกันถึง ๗ ครั้ง แต่ครั้งใหญ่ที่สุดจนเกิดเป็นสงครามกลางเมืองรบกันอยู่หลายวันคือครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าท้ายสระสวรรคต เกิดสงครามใหญ่รบกันระหว่างพระมหาอุปราชา (พระอนุชาสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) กับเจ้าฟ้าเอกทัศและเจ้าฟ้าพรเมศร์ (โอรสของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) ปรากฏว่าพระมหาอุปราชาได้ชัยชนะขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ครั้งนั้นข้าราชการวังหลวงถูกกำจัดเป็นจำนวนมาก พวกที่

เกรงกลัวจะถูกลงโทษก็หนีกระจัดกระจายไปซึ่งทำให้กำลัง
ป้องกันประเทศอ่อนแอลง

๕) กษัตริย์อ่อนแอในการสงคราม

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ได้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้า
ธรรมาธิเบศร์ (กรมขุนเสนาพิทักษ์) เป็นรัชทายาทด้วยเป็น
ราชโอรสองค์ใหญ่และมีความสามารถในการรบ เคยช่วย
พระราชบิดาเมื่อครั้งสงครามกลางเมืองจนได้ชัยชนะ แต่ก็ถูก
ลงพระอาญาสิ้นพระชนม์ไปก่อน สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรง
สถาปนาเจ้าฟ้าอุทุมพร (กรมขุนพรพินิต) เป็นรัชทายาทแทน
ส่วนเจ้าฟ้าเอกทัศ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ซึ่งเป็นพระเชษฐา
ของเจ้าฟ้าอุทุมพรนั้นทรงเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่เหมาะสมใน
การปกครองประเทศจึงให้ไปผนวชเสีย แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้า
บรมโกศสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๐๑ และเจ้าฟ้าอุทุมพรขึ้นเป็น
กษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ เจ้าฟ้า
เอกทัศก็ลาผนวชมาทำที่เป็นกษัตริย์ ครั้งนั้นข้าราชการขุนนาง
แตกแยกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนเจ้าฟ้าอุทุมพร อีก
ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนเจ้าฟ้าเอกทัศ ในที่สุดเจ้าฟ้าอุทุมพรก็ยอม
ถวายราชสมบัติให้ด้วยเกรงพระชนนีและทรงเกรงว่าจะเกิด
การจลาจล แล้วเสด็จออกผนวชไปประทับที่วัดประดู่ทรงธรรม

ความอ่อนแอของกรุงศรีอยุธยาเริ่มปรากฏชัดเจน
ภายหลังที่สมเด็จพระเจ้าเอกทัศได้ราชสมบัติไม่นาน กลุ่ม
ขุนนางเจ้านายที่สนับสนุนเจ้าฟ้าอุทุมพรก็คิดการกบฏ มี
พระยาอภัยราชา พระยายมราช พระยาเพชรบุรี และกรมหมื่น
เทพพิพิธ ซึ่งออกผนวชอยู่ที่วัดกระโจมน ร่วมคบคิดยึดอำนาจ
โดยประสงค์จะเชิญเจ้าฟ้าอุทุมพรให้กลับมาครองราชสมบัติ
ดังเดิม และได้้นำความไปทูลหาหรือกับเจ้าฟ้าอุทุมพร เจ้าฟ้า
อุทุมพรกลับทูลให้พระเชษฐาคือสมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรง

ทราบเสียก่อน พร้อมกับทรงขอยกโทษการประหารชีวิตขุนนาง
เจ้านายเหล่านั้น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศจึงโปรดให้จับกุมขุนนาง
ที่เป็นผู้นำจ้าวไว้ ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธถูกเนรเทศไปลังกา
ความแตกแยกในหมู่ขุนนางยังคงมีอยู่ต่อมา และในขณะที่บ้าน
เมืองกำลังปั่นป่วนนั้นก็เกิดศึกพม่ามาตีพระนคร

ภายหลังที่พระเจ้าอลองพญาได้เป็นใหญ่ในพม่าก็ทรง
ปราบปรามชนกลุ่มน้อยต่างๆ ใต้ราบคาบ ทำให้พม่ามีกำลังพล
มาก พระเจ้าอลองพญาทรงขัดเคืองเจ้าเมืองตะนาวศรีซึ่งเป็น
เมืองขึ้นของไทยที่ปฏิเสธไม่ยอมส่งพระยามอญที่เป็นกบฏ
ต่อพม่าและหนีมาพึ่งไทยคืนกลับไปให้ จึงโปรดให้กองทัพมาตี
เมืองมะริดและตะนาวศรีซึ่งปรากฏว่าสามารถตีได้โดยง่าย
จากนั้นพระเจ้าอลองพญาก็ทรงกรีธาทัพเข้ามาตีไทยในปี พ.ศ.
๒๓๐๒ โดยยกเข้ามาทางด่านสิงขร ไทยคิดว่าพม่าจะยกเข้า
มาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์และด่านแม่ละเมาจึงจัดกองทัพไป
ตั้งรับทัพพม่าผิดทาง แม้ไทยจะส่งทัพไปต่อต้านพม่าที่ด่าน
สิงขรอีกทัพก็ถูกตีพ่ายแพ้กลับมา พม่าสามารถนำทัพเข้าล้อม
กรุงได้อย่างรวดเร็ว ฝ่ายไทยก็คิดที่จะเอาข้อได้เปรียบทาง
ยุทธศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยามาใช้ในการป้องกันพระนคร คือ
คอยถูดน้ำหลาก เพื่อบีบบังคับให้พม่าต้องถอยทัพกลับไป แต่
ขณะนั้นข้าราชการขุนนางแตกความสามัคคี การเสียที่ต่อพม่า
ในตอนแรกทำให้ขุนนางนึกถึงเจ้าฟ้าอุทุมพร ครั้นสมเด็จพระ
เจ้าเอกทัศทรงเห็นว่าจะไม่สามารถรักษาพระนครได้ ก็โปรดให้
ทูลเชิญพระอนุชาเจ้าฟ้าอุทุมพรลาผนวชมาป้องกันรักษา
พระนคร เมื่อเจ้าฟ้าอุทุมพรทรงลาผนวชมาแล้ว มีรับสั่งให้จำ
พระยาราชมนตรี (ปีน) กับจมื่นศรีสรรัักษ์ (จิม) พี่พระสนม
เอกของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดความร้าว
ฉานในหมู่ข้าราชการ แล้วโปรดให้ปล่อยตัวพระยาอภัยราชา
พระยายมราช และพระยาเพชรบุรีออกมาช่วยรักษาพระนคร

ระดมยิงเข้ามาในพระนคร เผอิญปืนใหญ่แตกสะเก็ดไปถูก พระเจ้าอลองพญาประจวบ จึงต้องยกทัพกลับและไปสวรรคตกลางทาง

เมื่อพม่าถอยทัพกลับไปไทยไม่ได้ออกตามตีด้วยเกรง จะเป็นอุบายและกำลังไทยยังอ่อนแอ แต่ก็คิดว่าพม่าจะต้องกลับมาตีอีก เจ้าฟ้าอุทุมพรจึงมีรับสั่งให้ซ่อมแซมป้อมปราการ กำแพงเมืองและหาอาวุธสำหรับป้องกันพระนคร

เมื่อพม่าถอยทัพไปแล้วภายในกรุงศรีอยุธยายังมีความ รุนวายเป็นอยู่ คือสมเด็จพระเจ้าเอกทัศได้ทรงทวงบัลลังก์คืน เจ้าฟ้าอุทุมพรทรงเกรงจะเกิดจลาจลจึงยอมกลับไปผนวชอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นคนไทยทั่วไปจึงเรียกพระองค์ว่า ขุนหลวงหาวัด ในครั้งนั้นมีข้าราชการที่เข้ากับเจ้าฟ้าอุทุมพรตามเสด็จออกบวชเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้กรุงศรีอยุธยาอ่อนแอลงไปอีก เพราะขาดกำลังคนที่มีความสามารถ

๒. การป้องกันบ้านเมืองจากการรุกรานของพม่า

ความพ่ายแพ้และการสวรรคตของพระเจ้าอลองพญา เป็นเหตุให้หัวเมืองขึ้นต่างๆ ของพม่าพากันกระด้างกระเดื่อง พระเจ้ามังลอกซึ่งเป็นพระโอรสองค์โตและได้ราชสมบัติต่อมา ต้องใช้เวลาปราบปรามกบฏอยู่หลายปี แม้เชียงใหม่และทวายซึ่งเป็นหน้าด่านที่จะมาตีไทยก็เป็นกบฏ แต่พม่าก็สามารถปราบได้เพราะไทยส่งทัพไปช่วยเชียงใหม่ไม่ทัน ในปี พ.ศ. ๒๓๐๖ พระเจ้ามังลอกสิ้นพระชนม์ มังระพระอนุชาขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงคิดจะแก้แค้นไทยที่พระองค์มาพ่ายแพ้ครั้งศึกอลองพญา จึงได้ทรงวางแผนการโจมตีย่างรัดกุม โดยทางเหนือให้เนเมียวสีหบดียกทัพมาปราบกบฏในล้านนาและเข้าตีล้านช้าง เตรียมเคลื่อนทัพลงมากรุงศรีอยุธยา ทางทวายโปรดให้มังมหานรชยกทัพไปปราบกบฏเมืองทวาย แล้วยกทัพเลยมาตีได้มะริดและตะนาวศรี

ซึ่งเป็นของไทย จากนั้นก็เคลื่อนทัพเข้ามาโดยมีเป้าหมายมุ่งเข้าตีเมืองกาญจนบุรี เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ก่อนจะมุ่งเข้าตีกรุงศรีอยุธยา

เมื่อมังมหานรธาเข้าตีเพชรบุรีไทยส่งพระยาพิพัฒน์โกษา และพระยาตากสินมาต่อต้านตีพม่ากลับออกไป แต่ในการรบป้องกันประเทศครั้งนั้นก็เกิดความสับสนวุ่นวายเพราะไทยคิดว่าพม่าจะเข้าถึงกรุงศรีอยุธยาอย่างรวดเร็ว จึงเกณฑ์คนหัวเมืองเข้ามาป้องกันพระนคร เมื่อพม่าถอยไปก็ปล่อยทหารกลับภูมิลำเนา เมื่อพม่ากลับเข้ามาอีกก็ให้เกณฑ์คนเข้ามาป้องกันพระนครอีก ทำให้หัวเมืองขาดกำลังคนที่จะต้องสู้ป้องกันตัว

ใน พ.ศ. ๒๓๐๘ ทัพเนเมียวสีหบดีที่ตั้งอยู่ที่เชียงใหม่ เริ่มยกทัพลงมา ส่วนทัพมังมหานรธาซึ่งอยู่ที่ทวายได้เข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ทัพทั้งสองได้ตีกวาดหัวเมืองสำคัญ ทั้งปล้นสะดมจนสร้างความหวาดกลัวให้กับชาวบ้านทั้งหลาย พม่ามีเป้าหมายสำคัญคือการปิดสกัดไม่ให้กองทัพหัวเมือง ยกลงมาช่วยเมืองหลวงที่กำลังจะถูกปิดล้อม นอกจากนี้ พม่ายังมุ่งอาศัยกำลังคน ช้างม้าและเสบียงอาหารจากเมืองที่ยึดได้มาเป็นกำลังเข้าตีกรุงศรีอยุธยาด้วย

ทัพของมังมหานรธาได้เพชรบุรี ราชบุรี สำหรับสุพรรณบุรียอมอ่อนน้อม และเข้าตีกาญจนบุรีและไทรโยค เมื่อได้หัวเมืองทางตะวันตกแล้วก็จัดทัพมุ่งสู่กรุงศรีอยุธยา ส่วนทัพของเนเมียวสีหบดีเมื่อได้หัวเมืองทางเหนือแล้วจึงลงมาตีได้เมืองตาก สวรรคโลก พิชณุโลก เมืองระแหง กำแพงเพชร ส่วนสุโขทัยยอมอ่อนน้อม จากพิษณุโลกเนเมียวสีหบดีก็จัดทัพลงมาตีกรุงศรีอยุธยา มังมหานรธาตั้งค่ายใหญ่ที่บ้านสิกกุญ เนเมียวสีหบดีตั้งค่ายอยู่ที่ปากน้ำประสบ ทัพทั้งสองต่างช่วยกันปิดล้อมสกัดกันเส้นทางต่างๆ ทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องตกอยู่ในสภาพที่โดดเดี่ยวและต้องพึ่งตนเอง แต่พม่าก็ไม่สามารถตี

กรุงศรีอยุธยาได้ แสดงให้เห็นว่าแม่กองทัพไทยจะอ่อนแอลงไป แต่ก็ได้อุต้อย่างเข้มแข็ง ดังจะเห็นจากคำให้การของชาวกรุงเก่าและขุนหลวงหาวัดที่กล่าวถึงการป้องกันพระนครของชาวไทยว่า

ฝ่ายข้างกรุงจึงจัดแจงแต่งบ้านเมืองและ
ค่ายคูประตูหอรบมั่นคง ทั้งนอกเมืองในเมือง จึง
ให้ขึ้นหน้าที่และเชิงเทิน ทหารขึ้นรักษาหน้าที่มี
ศัสตราวุธครบตัวกัน แล้วจึงเอาปืนใหญ่ขึ้นจุก
ช่องเสมาไว้ทั้งรอบกรุง เหล่าทหารรักษาช่วงเสมา
อันหนึ่ง มีคนรักษาอยู่สิบคนทั้งกลางวันกลางคืน

ข้างนอกกรุงศรีอยุธยาก็มีกลุ่มชาวบ้านบางระจันซึ่งต่อต้านการปล้นสะดมของพม่า เป็นที่พึ่งพิงของผู้คนจากแขวงเมืองสิงห์บุรี อ่างทอง ชัยนาท ร่วมใจกันต่อสู้ป้องกันทัพพม่าที่ยกมาโจมตีถึง ๗ ครั้งและนานถึง ๕ เดือน จึงถูกพม่าตีแตก นับเป็นวีรกรรมที่คนไทยทั้งชาติยกย่องภาคภูมิใจในความกล้าหาญและเสียสละ

เมื่อฤดูน้ำหลากมาถึงพม่าหาได้ลอบทัพกลับไปไม่ กลับหาที่ดอนอยู่ แม้มังมหาราชจะตายในระหว่างล้อมกรุง ก็ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรกับไทย กลับเป็นผลร้ายที่เนเมียวสีหบดีได้เป็นแม่ทัพคนเดียว เนเมียวสีหบดีให้เคลื่อนทัพเข้ามาใกล้กรุงศรีอยุธยามากขึ้น โดยตั้งทัพอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้นและให้กองหน้ามาตั้งค่ายอยู่ที่วัดภูเขาทองและวัดท่าการ้อง แม่ไทยจะส่งทัพออกไปขับไล่พม่าแต่ก็แพ้ การรบที่สำคัญครั้งหนึ่งคือเมื่อพระยาเพชรบุรีและพระยาดากสินออกไปรบ การสู้รบครั้งนี้ดุเดือดมาก ปรากฏว่าพระยาเพชรบุรีตายในที่รบ ส่วนพระยาดากสินลอบไปตั้งค่ายที่วัดพิชัยและไม่ได้กลับเข้าพระนครอีก พอน้ำลดก็ยกทัพตีฝ่าวงล้อมพม่าออกไปทางหัวเมืองตะวันออก

เมื่อพม่าไม่ยอมถอยทัพกลับไปทั้งที่เป็นฤดูน้ำหลาก

ค่ายบางระจัน ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ ณ บริเวณค่ายบางระจันเดิม

วีรชนชาวบ้านบางระจัน

ไทยจึงออกไปตั้งค่ายรายรอบพระนครไม่ให้พม่าประชิดพระนครได้ เพราะได้บทเรียนจากศึกอลองพญา ที่ทัพพม่ายกทัพประชิดพระนครแล้วใช้ปืนใหญ่ระดมยิงเข้ามาทำให้เกิดความเสียหายอย่างไรก็ตามหลังจากน้ำลดแล้วพม่าก็ตีค่ายต่างๆ ของไทยที่รายรอบพระนครได้หมด และตั้งค่ายประชิดพระนคร สร้างหอรบเอาปืนใหญ่ขึ้นยิงเข้ามาในพระนคร

๓. ความระส่ำระสายของคนไทยก่อนและหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา

เมื่อน้ำลดแล้วพม่าก็ล้อมกรุงกระชั้นยิ่งขึ้นหลังจากที่ได้ค่ายต่างๆ ของไทยที่ตั้งอยู่รายรอบพระนคร แม้ไทยส่งทัพซึ่งเป็นกองอาสาต่างชาติเข้าโจมตีพม่าแต่ก็พ่ายแพ้ ภายในพระนครซึ่งถูกพม่าล้อมมานานเกิดอึดอัดขาดแคลนอาหารอย่างหนัก เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม ช้ำเกิดไฟไหม้ใหญ่ในพระนคร ผู้คนก็ยังอึดอัดกับแค้นหนักยิ่งขึ้น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงส่งทูตออกไปขอเลิกรบยอมเป็นเมืองขึ้นพม่า แต่เนเมียวสีหบดีไม่ยอม ทำให้ไทยเกิดมานะต่อสู้พม่าจนถึงที่สุด แม้ว่าพม่าจะระดมกำลังเข้าโจมตีไทยหลายครั้งก็ไม่สำเร็จ พม่าถูกฆ่าฟันล้มตายลงเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อความอดอยากในพระนครรุนแรงยิ่งขึ้นประชาชนจึงพากันป็นขามกำแพงเมืองเพื่อหลบหนีที่หนีรอดไปได้ก็มี แต่ก็ยังมีบางพวกหนีไปเพื่อยอมให้พม่าจับพอได้มีข้าวกินประทังชีวิต

ต่อมาพม่าเปลี่ยนยุทธวิธีการรบมาเป็นการซุ่มรอกำแพงเมืองทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วสูมไฟเผา รอกำแพงแม้ว่าวิธีนี้พม่าจะสูญเสียทหารจำนวนมากก็ตาม ในที่สุดกำแพงก็ทรุด พม่าจึงบุกเข้ากรุงศรีอยุธยาได้ ปืนใหญ่พม่าจากป้อมสูงวัดการ้องและวัดนางปล้ำยิงเข้าไปในพระนคร พม่าเข้าเมืองได้ในเวลากลางคืน พม่าไปถึงไหนก็เอาไฟจุดเผาบ้านเรือนราษฎรจนกระทั่งปราสาทราชมนเทียร ไฟไหม้ลุกลามโชติช่วงสว่างดังกลางวันเป็นเวลาถึง ๑๕ วัน พม่าเที่ยวเก็บ

รวบรวมทรัพย์สินจับเชลยอยู่หลายวันจึงยกทัพกลับ ให้สุกี้ (มอญที่นำทัพตีค่ายบางระจัน) คุ่มพลอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น คอยเก็บทรัพย์สินจับเชลยส่งตามไป และตั้งนายทองอินทร์คนไทยที่เข้ากับพม่าให้เป็นเจ้าเมืองธนบุรี

กรุงศรีอยุธยาต้องเสียแก่พม่าเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากเป็นราชธานีของไทยมาถึง ๔๑๗ ปี ถูกพม่าทำลายพินาศยับเยิน อาณาจักรกรุงศรีอยุธยาแตกแยกออกเป็นก๊กเป็นเหล่า ที่สำคัญคือก๊กสุกี้ ก๊กเจ้าพระยาพิษณุโลก ก๊กเจ้าพระฝาง ก๊กเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ก๊กเจ้าพิมาย และก๊กพระยาตากสิน ซึ่งทำให้บ้านเมืองระส่ำระสายอยู่ระยะหนึ่ง จนพระเจ้าตากสินสามารถกู้เอกราชและรวบรวมประเทศได้สำเร็จบ้านเมืองจึงเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้นมาใหม่

๔. การกู้เอกราชของกลุ่มคนไทยภายใต้การนำของพระยาตากสิน

ก่อนการเสียกรุงประมาณ ๓ เดือน พระยาตากสินได้รวบรวมกำลังคนประมาณ ๑,๐๐๐ คนตีฝ่าวงล้อมพม่าออกไปสู่หัวเมืองตะวันออก แม้ว่าพม่าจะส่งทัพตามตีหลายครั้งแต่ก็ถูกพระยาตากสินตีแตกกลับไปทุกครั้ง ราษฎรที่หลบหนีพม่าซ่อนเร้นอยู่ตามป่าเขาครั้นเห็นพระยาตากสินมีชัยชนะพม่าก็พากันเข้ามาเป็นพวก พระยาตากสินมีอำนาจเหนือหัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออก ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และได้ตั้งตนเป็นเจ้าหลังจากเข้าเมืองระยองได้แล้ว เพื่อให้คนทั้งหลายยำเกรงจะได้กู้แผ่นดินได้ง่าย จากนั้นได้ไปตั้งหลักแหล่งรวบรวมกำลังคนและเสบียงอาหารพาหนะที่เมืองจันทบุรี ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อุดมสมบูรณ์กว่าทุกเมือง ทั้งยังไม่ถูกพม่ารุกราน

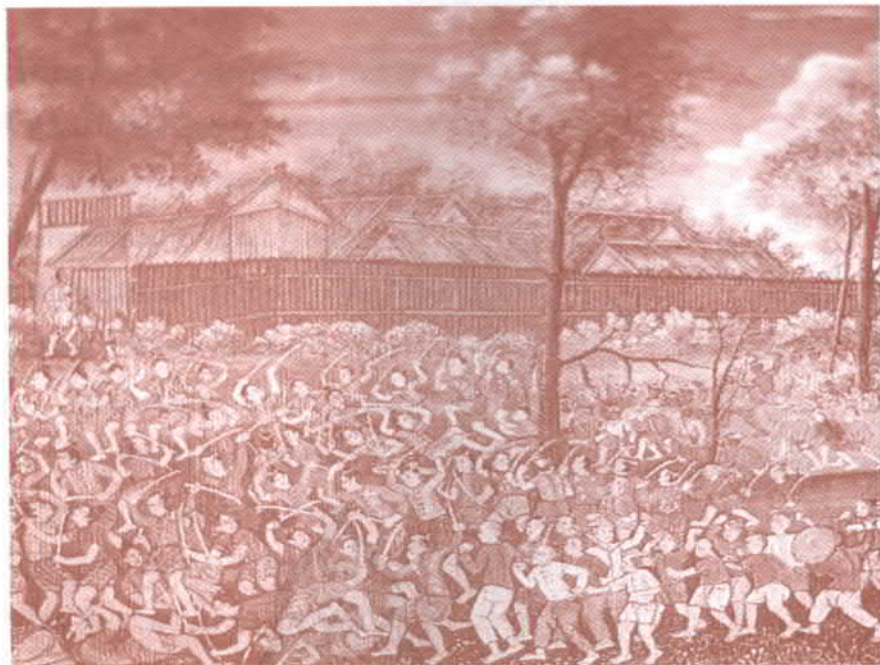
เมื่อทราบข่าวกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พระเจ้าตากสินคิดจะกู้เอกราชเพราะบ้านเมืองระส่ำระสายมาก เหตุที่ทรงคิดจะกู้เอกราชก่อนการปราบก๊กต่างๆ เป็นเพราะทรงเห็นว่าคนไทย

ยังมีความเกรงกลัวพม่าอยู่ แม้ว่าพม่าจะมีกำลังอยู่ในดินแดนไทยไม่มาก แต่การมีกำลังอยู่ก็แสดงว่าพม่ายังมีอำนาจอยู่ในไทย ดังนั้นจึงต้องขับไล่พม่าออกไปก่อนเพื่อให้ขวัญและกำลังใจของคนไทยดีขึ้น และเป็นการดึงดูดใจให้คนไทยมาเข้าเป็นพวกด้วย อันจะทำให้พระองค์มีกำลังเข้มแข็งขึ้น การก็เป็นจริงตามที่ทรงคาดการณ์ เพราะมีขุนนางข้าราชการมาเข้าร่วมกู้เอกราชด้วยจำนวนมาก ในขณะที่ก๊กอื่นๆ ตั้งตัวเป็นอิสระเพื่อความอยู่รอดของตนเองเท่านั้น

พระเจ้าตากสินเตรียมทัพอยู่ที่เมืองจันทบุรี มีข้าราชการกรุงเก่าหลบหนีพม่ามาร่วมหลายคน เช่น หลวงศักดิ์นายเวรมหาดเล็ก นายสุดจินดา หุ้มแพรมหาดเล็ก (พระอนุชาของรัชกาลที่ ๑ ซึ่งต่อมาได้เป็นวังหน้าสมัยรัชกาลที่ ๑) ทำให้ได้แม่ทัพนายกองเพิ่มขึ้น เมื่อเตรียมทัพพร้อมแล้วก็ยกทัพเรือเข้ามาทางปากน้ำ เข้าตีเมืองธนบุรี จับนายทองอินทร์ประหารชีวิต แล้วเร่งกองทัพเข้าตีค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้น สุกี้ห้ามองยำนำทัพไทย-มอญมาต่อต้านที่เพนียด แต่คนไทยหนีไปเข้ากับพระเจ้าตากสิน มองยาก็ถอยกลับ พระเจ้าตากสินสามารถตีค่ายโพธิ์สามต้นได้ ฆ่าสุกี้ตายในที่รบเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๓๑๐ ดังนั้นในเวลาเพียง ๑ เดือนหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาไทยก็สามารถกู้เอกราชกลับคืนมาได้

หลังจากพระเจ้าตากสินปลงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศแล้วได้อพยพผู้คนลงมายังเมืองธนบุรี เพราะกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายเสียหายมากยากที่จะบูรณะปฏิสังขรณ์ให้คืนดีได้ด้วยกำลังของพระเจ้าตากสินยังน้อยและบ้านเมืองก็ยังไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคงพอ พระเจ้าตากสินได้สถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่และทำพิธีปราบดาภิเษกขึ้นครองกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐

พระขัติยวงศาธิบดีกษัตริย์พม่าที่โพธิ์สามต้น

อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จันทบุรี

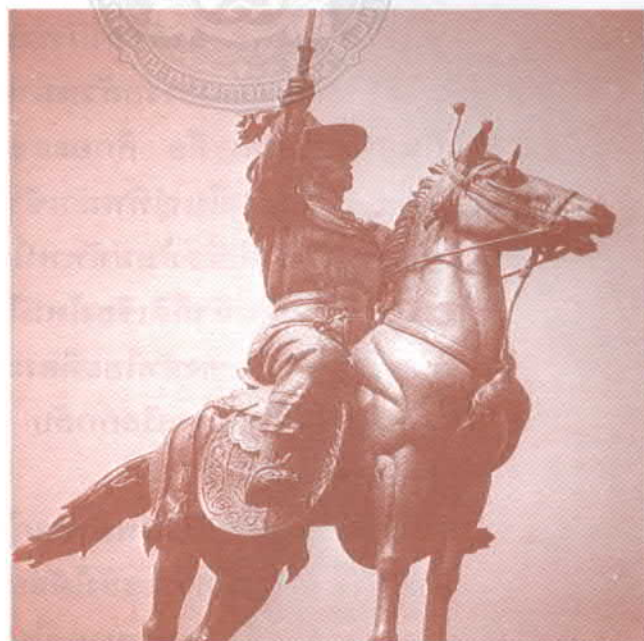
๕. การสร้างบ้านเมืองและการรักษาชาติ

การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกู้เอกราชกรุงศรีอยุธยา กลับคืนมาจากพม่าได้นั้น ทำให้เกิดจิตศรัทธาเลื่องลือไปทั่ว พระเกียรติยศของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็แพร่ไปว่าเป็นผู้สามารถกู้แผ่นดินไทยให้พ้นจากอำนาจพม่าเข้าศึกได้ ทำให้ไพร่บ้านพลเมืองที่ยังหลบหลืออยู่ตามที่ต่างๆ พากันมาอ่อนน้อมเข้าร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาก ซึ่งจะเป็นการปลุกปั่นการบูรณะบ้านเมืองต่อไป

หลังจากการกู้เอกราชแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีภารกิจสำคัญอีกหลายประการ คือการรวบรวมประเทศ การฟื้นฟูระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงสามารถปราบปรามก๊กต่างๆ ได้สำเร็จภายในเวลา ๓ ปี ทำให้ไทยเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้ง รัชสมัยของพระองค์เต็มไปด้วยการสงครามขับไล่พม่าให้ออกไปจากอาณาเขต ไม่มีโอกาสที่จะปรับปรุงรูปแบบการปกครองใหม่ เพียงแต่รื้อฟื้นรูปแบบการปกครองที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยากลับมาใช้อีก การบริหารประเทศจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพียงแต่จะเน้นการสร้างความมั่นคงให้กับพระราชอาณาจักร เช่น การออกพระราชกำหนดสักเลก พ.ศ. ๒๓๑๖ เพื่อสะดวกในการควบคุมกำลังคน การขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนที่เคยเป็นประเทศราชของไทยในลาวและเขมรเพื่อป้องกันการรุกรานของพม่า และการเตรียมการให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ไปปกครองเขมรในฐานะเมืองประเทศราช แต่ได้เกิดการจลาจลในกรุงธนบุรีเสียก่อนจึงไม่สำเร็จ ส่วนหัวเมืองสำคัญๆ ที่เป็นทางผ่านของทัพพม่าก็โปรดให้แม่ทัพนายกองที่สามารถไปปกครอง เช่น เจ้าพระยาสุรสีห์ไปครองเมืองพิษณุโลก เจ้าพระยาพิชัยราชาไป

อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงเทพมหานคร

ครองเมืองสวรรค์โลก นอกจากนั้นทรงแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดการขาดแคลนอย่างหนักก่อนและหลังการเสียกรุงให้อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ฟื้นฟูการพระศาสนาโดยเฉพาะหัวเมืองเหนือที่เจ้าพระฝางเป็นอัครราชทูต ฟื้นฟูศิลปวิทยาการต่างๆ ซึ่งเป็นรากฐานสำหรับการฟื้นฟูวัฒนธรรมในสมัยต่อมา

ภารกิจหลักที่สำคัญที่สุดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือการรักษาชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย ด้วยไทยเพิ่งพ้นจากความพินาศอันใหญ่หลวง กำลังผู้คนยังไม่มากนัก พม่าก็ส่งทัพมาโจมตีอยู่เสมอ แต่ก็ถูกทัพไทยตีแตกพ่ายไปทุกครั้ง แม้ทัพคู่พระทัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สำคัญคือ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี) ที่สมุหนายก และเจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาเป็นวังหน้าในรัชกาลที่ ๑) เจ้าเมืองพิษณุโลกกล่าวได้ว่ารัชสมัยของพระองค์ต้องทำสงครามขับไล่พม่าเกือบทุกปี สงครามครั้งที่สำคัญคือ ศึกบางแก้ว ราชบุรี พ.ศ. ๒๓๑๗ ที่ไทยสามารถล้อมพม่าจนอดอยากยอมแพ้แก่ไทยเป็นสงครามที่พระองค์ต้องการแสดงให้คนไทยเห็นว่าพม่าสู้ไทยไม่ได้ ไทยไม่ต้องเกรงกลัวพม่าต่อไปแล้ว และอีกครั้งหนึ่งที่เป็นสงครามใหญ่คือ ศึกอะแซหุ่นกี้ตีหัวเมืองเหนือ พ.ศ. ๒๓๑๘ เป็นศึกใหญ่ที่พม่าเข้าตีหัวเมืองเหนือดัดกำลังไทยโดยส่งทัพเข้าตีเชียงใหม่ทัพหนึ่ง ทัพใหญ่ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา แต่พม่าก็ตีเชียงใหม่ไม่ได้ อะแซหุ่นกี้ตีได้เมืองพิษณุโลกแต่ถูกกองทัพไทยตีตระหลบหลัง พอดีเปลี่ยนรัชกาลในพม่ากองทัพจึงถูกเรียกกลับ ไทยยกทัพติดตามโจมตีพม่าเสียหายยับเยิน

นอกจากขับไล่พม่าออกไปจากอาณาจักรได้แล้วสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังได้ขยายอำนาจเข้าไปในลาว ได้หัวเมืองลาวและอีสานเข้ามาอยู่ในอำนาจ อาจกล่าวได้ว่าสมัย

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นสมัยแห่งการฟื้นฟูอำนาจที่สามารถกู้เอกราชของชาติ รวบรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ขับไล่พม่าออกไปจากอาณาเขตไทยและขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง สมัยของพระองค์ไทยจึงยิ่งใหญ่เท่าเทียมเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยามีความรุ่งเรือง

บทที่ ๕

สงครามป้องกันกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ ๑

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไทยได้ทำสงครามกับพม่าอีกหลายครั้ง สงครามครั้งที่สำคัญนั้นเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คือสงคราม ๘ ทัพ ที่พม่ายกทัพเข้ามาเป็นจำนวนมากและหลายทางด้วยกันด้วยหวังจะตีไทยให้พินาศ ในขณะนั้นไทยเพิ่งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ได้เพียง ๓ ปี พระนครก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ การสงครามครั้งนี้จึงถือเป็นสงครามเพื่อความอยู่รอดของประเทศไทย เพราะถ้าไทยพ่ายแพ้กรุงรัตนโกสินทร์ก็คงต้องพินาศย่อยยับเหมือนครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท รวมทั้งความกล้าหาญชาญชัยของทหารไทยและคนไทยทุกคน ทำให้สามารถต่อสู้ต้านทานทัพพม่าและขับไล่ทัพพม่าให้กลับออกไปจากพระราชอาณาจักรได้

ชัยชนะในสงคราม ๘ ทัพถือเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของไทยเพราะหลังจากครั้งนี้แล้วการศึกกับพม่าก็ไม่ผ่านเกรงขามอีกต่อไป แม้ศึกใหญ่ที่ทำดินแดน กาญจนบุรี ไทยก็ตีได้กลับไปโดยไม่ลำบาก หลังจากนั้นแม้จะมีการสงครามกับพม่าอีกหลายครั้งแต่ก็เป็นเพียงสงครามชายเขตแดน ซึ่งไทยก็สามารถขับไล่ทัพพม่าออกไปได้ทุกครั้ง อีกทั้งยังสามารถยกทัพเข้าไปในดินแดนพม่าถึง ๒ ครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๑ แม้ว่าจะไม่สามารถตีพม่าได้แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่และอำนาจเกียรติยศของไทยให้เป็นที่ปรากฏแก่นานาประเทศเป็นที่เลื่องลือ

ว่าไทยเข้มแข็งมีอำนาจสามารถที่จะได้ตอบโต้พิพม์มาได้

นอกจากการป้องกันประเทศซึ่งถือเป็นพระราชกรณียกิจอันสำคัญยิ่งของพระองค์แล้ว รัชกาลที่ ๑ ยังทรงฟื้นฟูประเทศทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทรงฟื้นฟูความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นระเบียบแบบแผนประเพณีวัฒนธรรมของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สืบต่อมา

๑. ภัยคุกคามจากพม่า

ในสมัยกรุงธนบุรีพม่าเพียรพยายามที่จะมาตีไทยให้ได้หลายต่อหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ ถูกไทยตีโต้ตอบแตกพ่ายไปทุกครั้ง แต่ถึงกระนั้นไทยก็ไม่สามารถหยุดยั้งการเข้ามาตีไทยของพม่าได้ มีเพียงบางเวลาที่เกิดความยุ่งยากภายในดังเช่นสมัยพระเจ้ากรุงจา (พ.ศ. ๒๓๒๐-๒๓๒๔) ที่พม่าไม่ได้ยกทัพเข้ามารบกวนไทย ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีเวลาขยายอาณาเขตและฟื้นฟูประเทศให้กลับคืนเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจ พระเจ้ากรุงจาเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ซึ่งไม่มีความสามารถในการรบและการปกครอง ทำให้หัวเมืองขึ้นต่างๆ พากันกระด้างกระเดื่อง ในที่สุดบ้านเมืองก็เกิดจลาจลจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๒๔ พระเจ้าปะดุงได้เป็นกษัตริย์ต่อมา พระเจ้าปะดุงมีความสามารถในการรบมาก สามารถปราบปรามหัวเมืองขึ้นต่างๆ ได้ทั้งหัวเมืองมอญและไทยใหญ่ และทรงย้ายเมืองหลวงมาสร้างใหม่ที่เมืองอมรปุระเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ ซึ่งก็เป็นเวลาเดียวกับที่ทางไทยมีการเปลี่ยนราชวงศ์และย้ายเมืองหลวงมาสร้างใหม่ที่กรุงเทพฯ หลังจากที่สามารถปราบปรามหัวเมืองต่างๆ ให้อยู่ในอำนาจพม่าได้ดั้งเดิมแล้ว พระเจ้าปะดุงยังได้ยกทัพไปตีเมืองมณีปุระและยะไข่เข้ามาไว้ในอำนาจ ทำให้มี

อาณาเขตและรீพลมาก จึงต้องการเพิ่มพูนพระเกียรติยศให้ยิ่งใหญ่เหมือนกษัตริย์พม่าองค์ก่อนๆ โดยเฉพาะพระเจ้าบุเรงนองที่สามารถเอาชนะไทยได้ พระเจ้าปะดุงจึงทรงเตรียมยกทัพเข้ามาตีไทยเป็นสงครามใหญ่ โปรดให้ยกเข้ามาถึง ๘ ทัพ ๕ ทางด้วยกัน หามายันที่จะทุ่มเทกำลังทั้งหมดเข้าโจมตีไทยทุกทางเพื่อไม่ให้ไทยตั้งตัวได้

ทางฝ่ายไทยมีการเปลี่ยนราชวงศ์จากราชวงศ์กรุงธนบุรีมาเป็นราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงย้ายเมืองหลวงมาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ และทรงสร้างเมืองหลวงเสร็จใน ๓ ปีต่อมา ซึ่งก็พอดีกับที่พระเจ้าปะดุงยกทัพเข้ามาตีไทย

การสงครามครั้งนี้เป็นการพิสูจน์ฝีมือความสามารถของไทยได้เป็นอย่างดี ถ้าไทยพ่ายแพ้แก่พม่าก็จะทำให้กรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเพิ่งสถาปนามาได้เพียง ๓ ปีล่มสลายตามกรุงศรีอยุธยาไป แต่ถ้าพม่าเป็นฝ่ายพ่ายแพ้กลับไปก็จะทำให้เกียรติยศของไทยเลื่องลือที่สามารถเอาชนะทัพพม่าที่มีกำลังพลมากมายมหาศาลได้ การสร้างเมืองหลวงใหม่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็ทรงมุ่งหวังจะใช้เมืองหลวงเป็นที่ต่อสู้ป้องกันข้าศึก แต่เมื่อพม่ายกทัพเข้ามาจริงๆ พระองค์กลับโปรดให้ยกทัพไปสกัดทัพพม่านอกเมืองหลวง ถึงแม้ว่ากำลังทหารของไทยจะน้อยกว่าพม่าถึงครึ่งหนึ่ง แต่ก็ถือได้ว่ามีกำลังพร้อมกว่าสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี อีกทั้งได้ผ่านสงครามกอบกู้เอกราชและขับไล่พม่าในสมัยกรุงธนบุรีมาแล้วหลายครั้ง ทหารไทยจึงมีความชำนาญด้านภูมิประเทศและความชำนาญในการยุทธ์ มีกำลังใจเข้มแข็งและความสามัคคีพร้อมเพรียงประสานงานกันเป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยทำให้ไทยเอาชนะพม่าได้

๒. การป้องกันชาติบ้านเมืองและการขจัดภัยคุกคามจาก ภายนอกประเทศ

แม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะถูกพม่าทำลายอย่างยับเยิน บ้านเมืองเป็นจลาจล แต่ไทยก็สามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว สามารถรวมประเทศได้เป็นปึกแผ่น ขยายอาณาเขตและฟื้นฟูประเทศให้ยิ่งใหญ่เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยารุ่งเรือง ถึงแม้ว่าจะมีการย้ายเมืองหลวงและเปลี่ยนราชวงศ์ในระยะเวลาใกล้เคียงกันถึง ๒ ครั้ง แต่ก็เป็นการสืบทอดอำนาจความยิ่งใหญ่ของไทยได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนพม่านั้นถ้าขาดผู้นำเข้มแข็งเมื่อใดเมืองขึ้นต่างๆ ก็พากันกระด้างกระเดื่องแข็งเมือง ทำให้เกิดการจลาจลวุ่นวายเสมอ สิ่งประเทศราชพม่ายอมรับอำนาจของพม่าก็คือความสามารถของพม่าในการปราบไทยซึ่งเป็นประเทศใหญ่ทัดเทียมพม่าให้อยู่ในอำนาจ นอกจากนี้กษัตริย์พม่ายังถือเป็นพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ถ้าสามารถยึดครองประเทศไทยได้ และการเกณฑ์พลเข้ามาทำสงครามนอกประเทศก็เป็นการเกณฑ์หัวเมืองประเทศราชและชนเผ่าพม่าซึ่งมีหลายเผ่าเข้ามารบ เป็นการตัดปัญหาการกระด้างกระเดื่องภายในด้วย ด้วยเหตุนี้พระเจ้าปะดุงจึงทรงเพียรพยายามยกทัพเข้ามาตีไทยหลายครั้ง ที่เป็นสงครามใหญ่ที่สุดในสมัยนั้นคือสงคราม ๕ ทัพและที่ทำดินแดนในระยะเวลาติดๆ กัน แต่ไทยก็สามารถทำลายทัพพม่าออกไปจากพระราชอาณาจักรได้ทุกครั้ง ไทยสามารถรักษาเอกราชและอธิปไตยไว้ได้ ทั้งยังได้ขยายอาณาเขตออกไปจนปรากฏเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา

๑) สงคราม ๕ ทัพ

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ พระเจ้าปะดุงทรงยกทัพใหญ่มาตีไทย โปรดให้ตั้งรวบรวมไพร่พล เสี่ยงอาหารและพาหนะที่เมือง

เมาะตะมะ แล้วจัดทัพออกเป็น ๕ ทัพรวมไพร่พลถึง ๑๔๔,๐๐๐ คน ให้ยกเข้ามาตีไทยเป็น ๕ ทาง ซึ่งต่างจากครั้งก่อนๆ ที่พม้ามักจะยกทัพใหญ่เข้ามาตีไทยเพียง ๑-๒ ทางเท่านั้น ทั้งนี้พระเจ้าปะดุงทรงหมายมั่นจะตีไทยให้ได้ พม่าเดินทัพเข้ามาตีไทย ๕ ทางดังนี้

ทัพที่ ๑ จำนวนพล ๑๐,๐๐๐ คน ให้มาชุมนุมทัพที่เมืองมะริด แล้วตรงเข้าตีหัวเมืองปักยไคของไทย ให้ทัพบกติดังแต่ชุมพรไปจนถึงเมืองสงขลา ให้ทัพเรือตีหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่เมืองตะกั่วป่าลงไปจนถึงเมืองถลาง

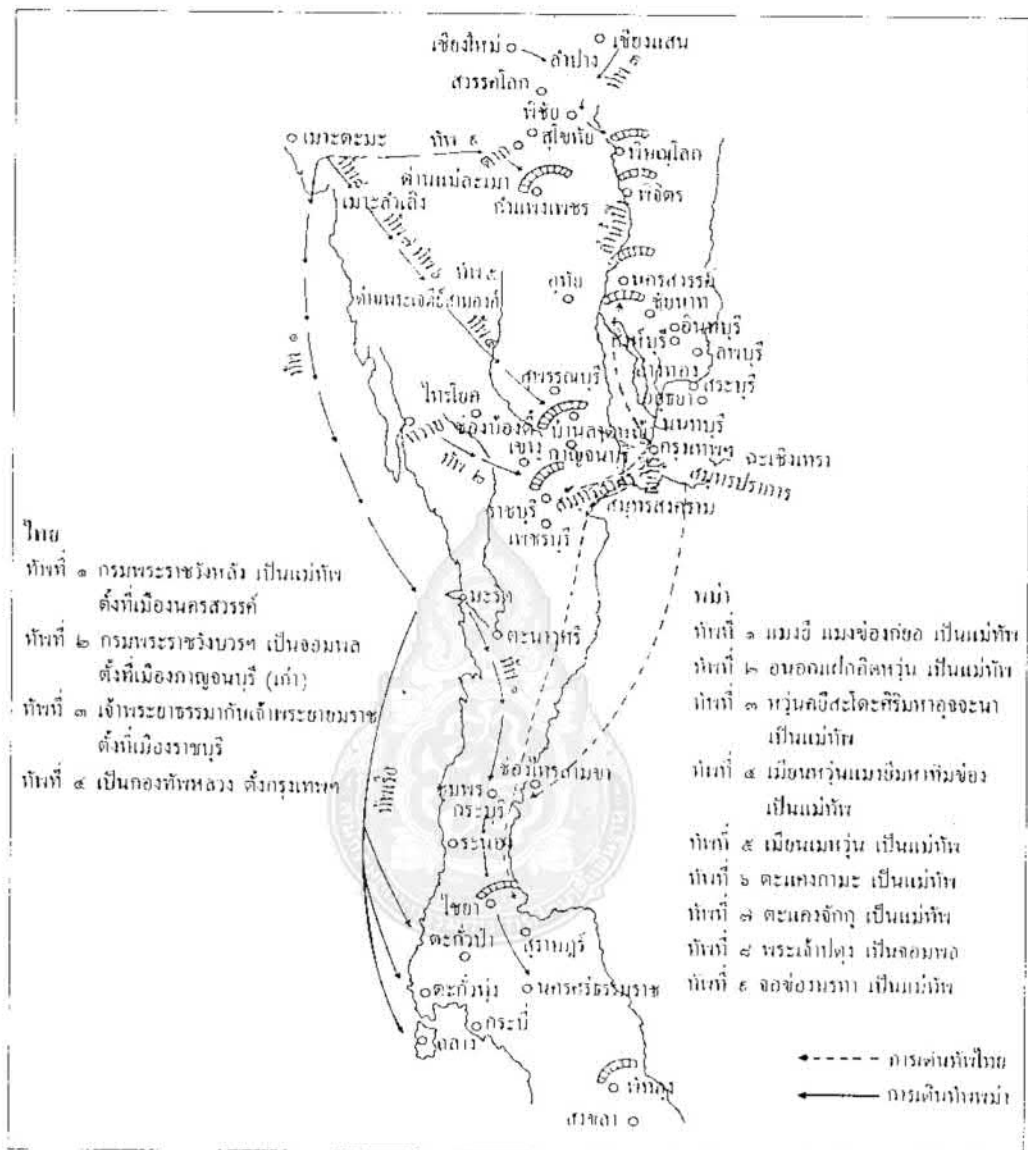
ทัพที่ ๒ มีจำนวนพล ๑๐,๐๐๐ คน มาตั้งทัพอยู่ที่เมืองทวาย ให้เดินทัพเข้ามาทางด่านบ้องตี้เข้าตีเมืองราชบุรี เพชรบุรี ลงไปถึงชุมพร

ทัพที่ ๓ มีกำลังพล ๓๐,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางเชียงแสน ให้เข้าตีลำปาง สวรรคโลก พิชัย สุโขทัย พิษณุโลก และลงมาสมทบตีกรุงเทพฯ

ทัพที่ ๔ มีทหาร ๑๑,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๕** มีทหาร ๕,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๖** มีทหาร ๑๒,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๗** มีทหาร ๑๑,๐๐๐ คน **ทัพที่ ๘** ซึ่งเป็นทัพหลวงของพระเจ้าปะดุง มีทหาร ๕๐,๐๐๐ คน ทั้ง ๕ ทัพนี้เข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ กาญจนบุรี มีไพร่พลรวมกันถึง ๘๕,๐๐๐ คน มุ่งตรงเข้าตีกรุงเทพฯ

ทัพที่ ๙ มีไพร่พล ๕,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมาแขวงเมืองตาก ให้เข้าตีเมืองตาก กำแพงเพชร แล้วลงมาสมทบเข้าตีกรุงเทพฯ

จะเห็นได้ว่าทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์เป็นทัพที่อันตรายที่สุดเพราะมีถึง ๕ ทัพ ไพร่พลรวมกันก็มากกว่าทัพไทยซึ่งขณะนั้นมีประมาณ ๗๐,๐๐๐ คน อีกทั้งเส้นทางนี้สามารถเข้าตีไทยได้สะดวกกว่าเส้นทางอื่น ส่วนทาง

แผนที่การเดินทัพของพม่าและไทยในสงคราม ๕ ทัพ

เหนือมีทัพที่ ๓ และ ๔ เป็นทัพที่ลงมาจากช่วยทัพที่ยกมาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ พระเจ้าปะดุงทรงหวังว่าทั้ง ๓ ทัพนี้สามารถตีกรุงเทพฯ ได้อย่างแน่นอน ฉะนั้นทัพที่ ๑ และ ๒ ซึ่งยกเข้าตีหัวเมืองปักษ์ใต้จึงเป็นเพียงทัพที่เข้ามาปล้นสะดมสร้างความวุ่นวายให้เกิดกับไทยและให้ไทยกังวลที่จะต้องแบ่งกำลังไป

รับทัพพม่าทุกทาง อย่างไรก็ตามข้อได้เปรียบที่พระเจ้าปะดุงหวังทุ่มเทกำลังเข้าตีไทยหลายๆ ทางไม่ให้ไทยมีโอกาสตั้งตัวได้นั้น กลับกลายเป็นข้อผิดพลาดของพระเจ้าปะดุงเอง เพราะเส้นทางเดินทัพของแต่ละทัพมีระยะทางและความสะดวกต่างกัน ย่อมมาถึงจุดหมายไม่พร้อมกัน อีกทั้งพม่ายกทัพมามากย่อมประสบปัญหาการลำเลียงเสบียงอาหาร ในขณะที่ไทยผ่านสงครามมาแล้วหลายครั้งย่อมชำรุดชำนาญในยุทธวิธีและภูมิประเทศดี จิตใจก็อีกเหิมมีความเชื่อมั่นจึงเป็นฝ่ายได้เปรียบ จะเห็นได้จากการวางแผนของรัชกาลที่ ๑ ในการรบกับพม่าครั้งนี้ เมื่อทรงทราบว่าศึกพม่ายกมาหลายทาง รัชกาลที่ ๑ ทรงจัดทัพออกไปรับศึกพม่าเฉพาะด้านที่สำคัญก่อนเท่านั้น เพราะไทยมีไพร่พลน้อยไม่สามารถแบ่งกำลังไปรับทุกจุดได้โดยเฉพาะทางใต้ โปรดให้จัดทัพออกเป็น ๔ ทัพ

ทัพที่ ๑ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์เป็นแม่ทัพ กุมพล ๑๕,๐๐๐ คนไปขัดตาทัพอยู่ที่เมืองนครสวรรค์ คอยป้องกันทัพที่ ๓ และ ๕ ของพม่าไม่ให้ยกลงมา

ทัพที่ ๒ เป็นทัพใหญ่มีจำนวนพล ๓๐,๐๐๐ คน ให้สมเด็จพระกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นแม่ทัพไปตั้งรับพม่าที่เมืองกาญจนบุรี คอยต่อสู้ป้องกันทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์

ทัพที่ ๓ ให้เจ้าพระยาธรรมา (บุญรอด) กับเจ้าพระยายมราชกุมพล ๕,๐๐๐ คนไปตั้งทัพอยู่ที่ราชบุรี คอยป้องกันรักษาทางลำเลียงของทัพที่ ๒ ของไทยและคอยป้องกันทัพพม่าทางใต้ไม่ให้ยกขึ้นมา

ทัพที่ ๔ เป็นทัพหลวงจำนวนพล ๒๐,๐๐๐ คน รัชกาลที่ ๑ เป็นจอมทัพตั้งอยู่กรุงเทพฯ เป็นทัพหนุน ถ้าศึกด้านไหนหนักจะยกไปช่วยด้านนั้น

การรบที่ลาดหญ้า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตั้งค่ายมั่นที่ทุ่งลาดหญ้าเชิงเขาบรรทัดจังหวัดกาญจนบุรีหลายค่าย คอยสกัดกองทัพพม่าไม่ให้ลงจากเขาได้ ถ้าไทยสามารถรักษาทุ่งลาดหญ้าได้กองทัพพม่าที่ยกมาก็ต้องติดอยู่บนภูเขา อันเป็นที่กันดาร จะหาเสบียงอาหารเลี้ยงกองทัพและเดินทัพก็ยากลำบาก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบข่าวว่าเหมือนข้าศึกต้องอยู่ในตรอก ไทยสกัดคอยอยู่ปากตรอกถึงกำลังน้อยกว่าก็พอจะสู้ได้ เพราะทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางนี้มีไพร่พลเกือบ ๕๐,๐๐๐ คน เดินทัพเข้ามาที่ละทัพตั้งแต่ทัพที่ ๔ ถึงทัพที่ ๘ ถ้าทัพหน้าหยุดก็จะทำให้ทัพต่อๆ ไปเดินไม่ได้

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตั้งค่ายมั่นที่ทุ่งลาดหญ้า

และการที่ทัพไทยแต่งกองโจรออกปล้นสะดมตัดทางลำเลียงพม่าทำให้ทัพพม่ามีปัญหาเรื่องการหาเสบียงอาหารและการลำเลียงเสบียงอาหาร ทำให้ทัพพม่าอดอยาก ทัพไทยใช้ปืนใหญ่ระดมยิงเข้าไปในค่ายพม่าโดยใช้ไม้เป็นกระสุนปืนใหญ่ ทำให้พม่าครั่นคร้ามและกล่าวกันว่า ถ้าป่าไม่หมดกระสุนปืนใหญ่ของไทยก็ไม่หมดเช่นกัน นอกจากนี้ยังใช้อุบายหลอกพม่าว่า ไทยได้รบกำลังเพิ่มเติมเสมอ โดยในเวลากลางคืนได้ถอนกำลังทัพออกไปส่วนหนึ่ง แต่พอเช้าก็ให้กองทหารนั้นเดินกลับเข้าค่าย พม่าซึ่งอยู่ที่สูงมองเห็นได้สะดวกว่าทัพไทยมีกำลังหนุนมาเพิ่มเติมทุกวันก็ยิ่งครั่นคร้ามมากขึ้น สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเมื่อทรงเห็นว่าทัพพม่าอดอยากและครั่นคร้ามไทยมากแล้ว จึงโปรดให้ตีทัพพม่าที่ ๔ และ ๕ แยกฝ่าย พระเจ้าปะดุงเห็นว่าครั้งนี้คงจะตีไทยไม่สำเร็จ ประกอบกับทัพหลวงของพระองค์ก็ขาดเสบียงอาหาร ทหารเกิดความเจ็บไข้ จึงรับสั่งให้ถอยทัพกลับไปตั้งมั่นที่เมืองเมะตะมะ

เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทมีชัยในสงครามที่ทุ่งลาดหญ้าแล้ว ก็ทรงปรึกษากับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปช่วยทัพทางเหนือ ส่วนทัพของพระองค์จะลงมาขับไล่ทัพพม่าทางใต้ต่อไป ทัพของสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเข้าโจมตีทัพที่ ๒ ของพม่าที่เข้ามาทางด่านบ้องตี้ แล้วยกเข้ามาตั้งมั่นอยู่นอกเขางูโดยที่ทัพของเจ้าพระยาธรรมาและเจ้าพระยาอมราชที่ตั้งทัพอยู่ราชบุรีไม่รู้ ในครั้งนั้นไทยจับได้ทหารพม่าและช้างม้าพาหนะจำนวนมาก

การรบทางเหนือ

ทัพที่ ๓ ของพม่าเข้าตีหัวเมืองเหนือ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ทัพ ทัพหนึ่งเข้าตีสวรรคโลก สุโขทัย พิษณุโลก และไปตั้งมั่นที่ปากพิง อีกทัพหนึ่งเข้าตีเมืองลำปาง

ทัพที่ ๕ ของพม่าเมื่อเข้าตีเมืองตากได้แล้วก็ตั้งมั่นอยู่ที่บ้านระแหง

ทัพไทยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ยกไปได้ตั้งทัพไว้ ๓ แห่งคือที่พิจิตร นครสวรรค์ และชัยนาท เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงยกทัพขึ้นไปทางเหนือโปรดให้ทัพที่ชัยนาทไปตีพม่าที่ระแหง ส่วนทัพหลวงยกไปสมทบทัพไทยที่นครสวรรค์และพิจิตรตีพม่าที่ปากพิงแตกพ่ายไป แล้วจึงยกทัพไปช่วยขับไล่พม่าออกจากลำปางได้สำเร็จ

ทัพที่ ๕ ของพม่าที่ตั้งมั่นอยู่บ้านระแหงเมื่อทราบข่าวศึกว่าทัพใหญ่ที่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์เลิกทัพกลับไปแล้วและทัพพม่าที่ปากพิงก็ถูกทัพไทยตีแตกพ่ายไป จึงถอยทัพกลับออกไปทางด่านแม่ละเมา ไม่ทันได้สู้รบกับทัพไทยที่ยกไปจากชัยนาท หลังจากเสร็จศึกครั้งนี้แล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง)

การรบทางใต้

ทัพที่ ๑ ของพม่าตั้งชุมนุมพลอยู่ที่เมืองมะริด ได้แบ่งเป็นกองทัพเรือประมาณ ๓,๐๐๐ คน ที่เหลือเป็นกองทัพบกยกเข้าตีเมืองชุมพร ไชยา และลงมาตีเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานคร (พัฒน์) ได้จัดทัพมารับข้าศึกที่ท่าข้าม (ตรงสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำตาปี) นายทัพพม่าได้ทำอุบายบังคับคนไทยที่จับได้ให้ร้องบอกชาวเมืองนครศรีธรรมราชว่า กรุงเทพฯเสียแก่พม่าแล้ว ถ้าขึ้นต่อสู้หากพม่าเข้าเมืองได้จะฆ่าให้สิ้น เจ้าพระยานคร (พัฒน์) หลงเชื่อตามอุบายเพราะได้บอกข่าวศึกพม่าขึ้นไปกรุงเทพฯนานแล้วแต่ไม่มีทัพส่งมาช่วย จึงอพยพหนีข้ามเทือกเขาบรรทัดไปซ่อนอยู่นอกอำเภอลวง พม่าจึงเข้าเมืองนครศรีธรรมราชได้อย่างง่ายดาย แล้วเก็บทรัพย์สิน

พระยาทุกขราษฎร์

ผู้คนไปเป็นเกลยเป็นอันมาก จากนั้นทัพพม่าก็เตรียมเข้าตี
พัทลุงและสงขลาต่อไป ที่เมืองพัทลุงเจ้าเมืองและกรรมการเมือง
ทราบข่าวว่าเมืองนครฯ เสียแก่ข้าศึกแล้วก็ไม่คิดต่อสู้หลบหนี
เอาตัวรอด แต่มีพระภิกษุองค์หนึ่งคือมหาช่วย ได้ชักชวนให้
ชาวเมืองพัทลุงต่อสู้รักษาเมือง อย่างไรก็ตามพม่าไม่ได้ลงมาตี
สงขลาและพัทลุง เพราะพม่าทราบข่าวว่าทัพไทยยกลงมาถึง

เมืองไชยาจึงยกทัพขึ้นมาต่อสู้ แต่ยังไม่ทันที่พม่าจะได้ตั้งค่าย
มั่นทัพของสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทก็โอบล้อม
ไว้และเข้าโจมตีพม่าแตกพ่ายยับเยิน พม่าถูกทหารไทยฆ่าฟัน
ล้มตายเป็นอันมาก

ส่วนกองทัพเรือของพม่า ตีได้เมืองตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า
แล้วเข้าล้อมเมืองถลางไว้ ในครั้งนี้เกิดวีรศรียคือ คุณหญิง
จันทร์ ภรรยาพระยาถลางที่เพ็งถึงแก่กรรม กับนางมุกน้องสาว
เป็นผู้นำชาวถลางต่อสู้ป้องกันเมืองถลางจากพม่าไว้ได้ พม่า

ท้าวเทพกระษัตรี และท้าวศรีสุนทร

ล้อมเมืองอยู่เดือนเศษ ขาดแคลนเสบียงอาหารและเสียวร้อพล
จำนวนมากจึงเลิกทัพกลับไป เสร็จศึกแล้วพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งคุณหญิงจันทรเป็น ท้าวเทพกระษัตรี
นางนุทเป็นท้าวศรีสุนทร

สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทเมื่อตีทัพ
พม่าแตกพ่ายไปแล้วได้เสด็จลงมาประทับที่เมืองนครศรีธรรมราช
ทรงจัดการหัวเมืองปักษ์ใต้ให้เป็นที่ยี่บริบร้อย เจ้าเมืองกรมการ
เมืองที่หนีไปก็โปรดให้กลับมาทำงานอยู่ในตำแหน่งเดิม และ
ทรงแต่งตั้งพระมหาช่วยซึ่งลาสิกขาบทออกมารับราชการเป็น
พระยาทุกขราษฎร์ ตำแหน่งกรมการเมืองพัทลุง

ในที่สุดสงคราม ๘ ทัพก็ยุติลงด้วยชัยชนะของทัพไทย
สร้างเกียรติยศที่ยิ่งใหญ่ให้กับประเทศชาติ ในทำนองเดียวกัน
ความพ่ายแพ้ของพระเจ้าปะดุงครั้งนั้นได้สร้างความอับอายสอสู
ให้กับพระเจ้าปะดุงมากเพราะทำสงครามมาอย่างไม่เคยแพ้ใคร อีกทั้ง
หมายมั่นที่จะมีพระเกียรติยศเสมอเหมือนพระเจ้าหงสาวดี บุเรงนอง
แต่กลับพ่ายแพ้ไทยอย่างยับเยิน ถึงกระนั้นพระเจ้าปะดุงก็ไม่ละ
ความพยายามได้ทรงเตรียมทัพใหญ่ยกเข้ามาตีไทยอีกในปีต่อมา

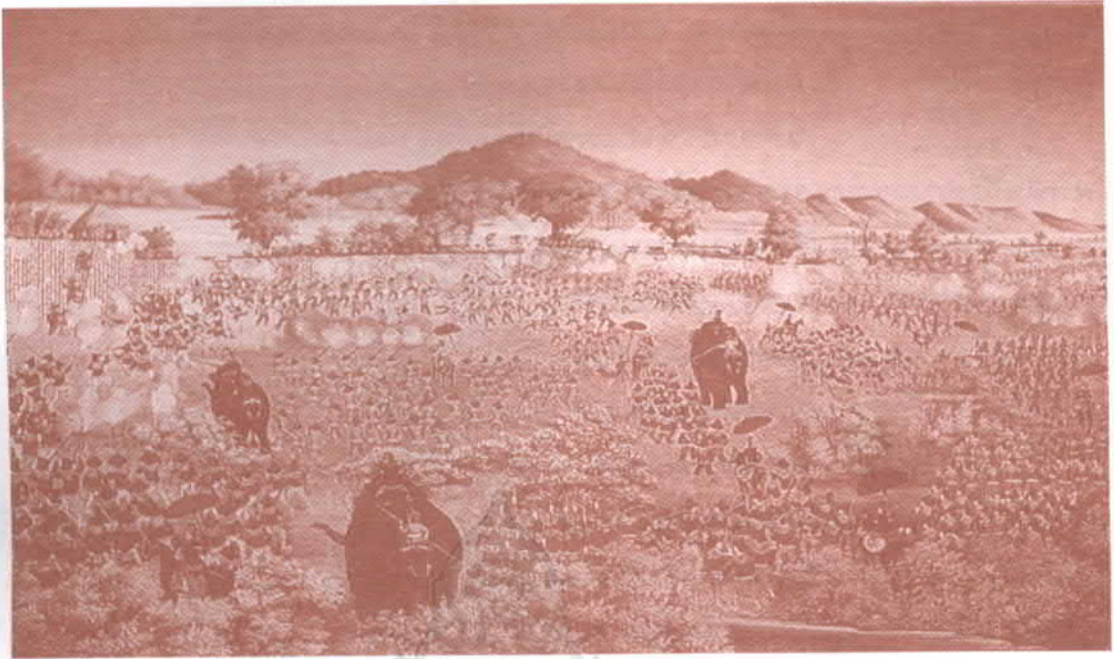
๒) ตีกทำดินแดง

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พระเจ้าปะดุงทรงยกทัพใหญ่มาตี
ไทยอีกครั้งหนึ่ง ทรงพยายามแก้ไขข้อผิดพลาดในครั้งก่อน
ครั้งนี้ทรงเตรียมยกทัพใหญ่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ โดย
เตรียมการเรื่องเสบียงอาหารมาเป็นอย่างดี โปรดให้พระมหา
อุปราชราชโอรสของพระองค์เป็นทัพหน้า พระมหาอุปราชได้ให้
แม่ทัพที่ ๔ และ ๕ ที่เคยพ่ายแพ้ไปที่ทุ่งลาดหญ้า คุมพล
๓๐,๐๐๐ คน ยกเข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ มาตั้งค่าย
อยู่ที่ทำดินแดงและสามสบ ทัพพม่าครั้งนี้ตั้งค่ายหลายค่ายชัก
ปีกกาถึงกัน ขุดสนามเพลาะ ปักขวากแน่นหนา แล้วปลุก

ยังฉางวางเสบียงอาหารไว้ทุกกระยะ ทำสะพานข้ามทุกแห่งที่มี
ห้วยธาร ส่วนพระมหาอุปราชายกทัพเข้ามาตั้งค่ายริมลำน้ำ แม่
กษัตริย์ก็ไล่ด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ในครั้งนี้พม่าเตรียมการที่จะ
ยึดครองชายแดนไทย โดยตั้งค่ายสะสมเสบียงอาหารและ
พาหนะเพื่อทำสงครามกับไทยเป็นแรมปี สงครามครั้งนี้รู้จักกัน
ดีในชื่อศึกทำดินแดง

ไทยเมื่อทราบข่าวศึกพม่าก็ไม่ยอมให้พม่าได้ทันตั้งตัว
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เร่ง
ยกทัพออกไป ให้สมเด็จพระบรมราชาวังบวรมหาสุรสิงหนาท
คุมพล ๓๐,๐๐๐ คนเข้าตีค่ายพม่าที่สามสบ ส่วนพระองค์ยกทัพ
หลวงไพร่พล ๓๐,๐๐๐ คนเข้าตีค่ายพม่าที่ทำดินแดง ไทยเข้า
ตีค่ายพม่าพร้อมกัน รบอยู่ ๓ วันค่ายพม่าก็แตก ทัพไทยไล่มา
ฟันพม่าไปถึงทัพพระมหาอุปราชา กองทัพพม่าก็ถอยหนีต้องสูญเสีย
ผู้คนพาหนะเสบียงอาหารและเครื่องศาสตราวุธให้ไทยจำนวนมาก

หลังจากที่พม่าพ่ายแพ้ไปแล้ว ๒ ครั้งพม่ายังเพียร
พยายามจะสร้างที่มั่นทางหัวเมืองเหนือ ขณะนั้นพม่ามีที่มั่นอยู่
ที่เชียงแสน พม่าต้องการได้เชียงใหม่เพื่อจะควบคุมหัวเมือง
ทางเหนือ ขณะนั้นเชียงใหม่ถูกทิ้งร้างมาตั้งแต่สมัยธนบุรี
ฝ่ายไทยเห็นอันตรายจากการที่พม่าจะลงมายึดครองหัวเมือง
เหนือจึงโปรดให้พระยาภาวดีเจ้าเมืองลำปางขึ้นไปตั้งเมือง
เชียงใหม่ แต่เนื่องจากไพร่พลมีน้อยพระยาภาวดีจึงตั้งเมืองอยู่
ที่ป่าซาง ในปี พ.ศ. ๒๓๓๐ พม่าได้ยกทัพมาตีป่าซางและ
ลำปาง สมเด็จพระบรมราชาวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จยกทัพ
ไปช่วยขับไล่พม่าออกไป ในเวลาเดียวกันนั้นพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงยกทัพหลวงไปตีพม่าทาง
ทวาย ตีได้หัวเมืองเล็กๆ ชายแดนหลายเมือง ทัพไทยเดินทัพ
ไปด้วยความยากลำบากด้วยเส้นทางเป็นเขาสูงชันเพื่อเข้าตี
เมืองทวาย แต่ทรงเห็นว่าไม่คุ้มค่า จะเสียรู้พลเปล่าๆ ด้วยคง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงตีค่ายพม่าที่เมืองทวาย

รักษาทวายไว้ไม่ได้ จึงพักกองทัพอยู่ระยะหนึ่งแล้วดอยทัพกลับมา
แม้ว่าครั้งนี้จะตีทวายไม่ได้แต่ก็มีผลดีเพราะปรากฏ
เลื่องลือไปในดินแดนพม่าว่า ไทยกลับมีกำลังเข้มแข็ง สามารถ
ยกทัพบุกเข้าไปในดินแดนพม่าจนก่อให้เกิดความกระด้าง
กระเดื่องกับเมืองขึ้นของพม่า อีกทั้งต่อมาเมืองทวาย มะริด
ตะนาวศรีได้เข้ามาขอสวามิภักดิ์ขึ้นกับไทย ซึ่งไทยได้ใช้ ๓
เมืองนี้เป็นฐานที่มั่นในการโจมตีพม่าครั้งต่อไปคือปี พ.ศ.
๒๓๓๖ แต่ไทยก็ตีพม่าไม่สำเร็จ นอกจากนี้พม่ายังได้ยกทัพ
มาตีเชียงใหม่อีก ๒ ครั้งในปี พ.ศ. ๒๓๔๐ และ พ.ศ. ๒๓๔๕
แต่ก็ถูกทัพไทยขับไล่ออกไป ในครั้งหลังไทยได้ยกทัพเข้าทำลาย
ที่มั่นของพม่าที่เชียงแสนยับเยิน และยังได้หัวเมืองลื้อ เชน
สิบสองพันนา เชียงตุง เชียงรุ่งมาอยู่ในอำนาจอีกด้วย

๓. การฟื้นฟูประเทศ

การเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ นำมาซึ่งความสูญเสียและความเสื่อมโทรมในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม ความสูญเสียนี้มีทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจกว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะทรงฟื้นฟูประเทศให้กลับคืนมาดีขึ้นก็ต้องใช้เวลานาน เนื่องจากสมัยธนบุรีบ้านเมืองยังอยู่ในภาวะสงครามการฟื้นฟูประเทศจึงทำได้ไม่มากนัก จนสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงฟื้นฟูประเทศครั้งสำคัญและเป็นแนวทางในการฟื้นฟูประเทศต่อมาอีกหลายรัชกาล การฟื้นฟูประเทศของพระองค์เริ่มต้นจากการย้ายเมืองหลวงมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงสร้างพระนครใหม่ทั้งพระราชวังปราสาทราชมนเทียร โปรดให้ถ่ายแบบอย่างของกรุงศรีอยุธยามา เช่น พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทก็โปรดให้ลอกแบบพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทในกรุงเก่า ต่อมาอสุนีบาตตกที่หน้ามุขเด็จพระที่นั่งแล้วเกิดเพลิงไหม้ จึงโปรดให้รื้อออกแล้วสร้างพระมหาปราสาทขึ้นใหม่ให้สูงใหญ่เท่าพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ครั้งกรุงเก่า พระราชทานนามใหม่ว่าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท หรือการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นพระอารามในพระราชวังสำหรับประดิษฐานพระแก้วมรกต ก็สร้างขึ้นในเขตพระบรมมหาราชวัง ทำนองเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ ส่วนสมเด็จพระบรมราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทก็โปรดให้สร้างพระราชวังและพระราชมณเทียร ในคราวเดียวกัน

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ที่ประทับของ
สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท

๑) การฟื้นฟูทางด้านการเมืองการปกครอง

การปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงรูปแบบการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้เป็นส่วนใหญ่ ดังต่อไปนี้

การปกครองส่วนกลาง

การปกครองส่วนกลางมีกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวง ศูนย์กลางของการปกครองอาณาจักร พระมหากษัตริย์ทรงเป็น

ประมุข มีอำนาจสูงสุด ทรงปกครองร่วมกับเสนาบดีที่สำคัญคือ
อัครมหาเสนาบดี สมุหนายกและสมุหกลาโหม กับจุดศดมภ์

การปกครองหัวเมือง

หัวเมืองทั่วราชอาณาจักรอยู่ภายใต้การปกครองดูแล
ของกรมมหาดไทย กรมกลาโหม และกรมพระคลัง แล้วแต่ว่า
หัวเมืองนั้นๆ ขึ้นอยู่ด้วย โดยทางทฤษฎีพระมหากษัตริย์จะ
เป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมือง แต่โดยมากเจ้าเมืองก็มักเป็นผู้มีอำนาจ
และอิทธิพลในเมืองเหล่านั้นอยู่แล้ว ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ จึง
ทรงออกพระราชกำหนดการปกครองหัวเมือง พ.ศ. ๒๓๔๕
โดยตัดทอนอำนาจของเจ้าเมืองในการแต่งตั้งข้าราชการ
สำคัญๆ เพื่อให้การปกครองหัวเมืองมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การปกครองหัวเมืองประเทศราช

สมุหนายก หรือสมุหกลาโหมจะเป็นผู้ควบคุมดูแลแล้ว
แต่ว่าเมืองนั้นอยู่ในเขตการปกครองใด ผู้ที่เป็นเจ้าประเทศราช
จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลกลาง แต่รัฐบาลกลางจะ
ปล่อยให้หัวเมืองประเทศราชปกครองกันเอง หน้าที่ของเจ้าเมือง
ประเทศราชจะต้องดูแลความมั่นคงไม่ให้ข้าศึกล่วงล้ำเข้ามาใน
เขตแดน ซึ่งก็เป็นการรักษาความมั่นคงของรัฐบาลกลางนั่นเอง
และหัวเมืองประเทศราชจะต้องนำดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เครื่อง
ราชบรรณาการมาถวายตามประเพณี ในสมัยนี้ได้ยกเลิก
ฐานะเมืองประเทศราชของเมืองนครศรีธรรมราชโดยเปลี่ยนเป็น
เมืองชั้นเอก และสถาปนาหัวเมืองล้านนาขึ้นใหม่

๒) การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจ

แม้ว่าความเสียหายทรุดโทรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจาก
การเสียกรุงเก่า จะได้รับการฟื้นฟูจนมั่นคงขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของไทยสมัยนั้นก็ยังไม

มั่งคั่ง เพราะบ้านเมืองยังต้องผจญภัยสงครามจากพม่าไม่มีเวลาที่จะทำนุบำรุงเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศซบเซาลงไปมาก จนสมัยรัชกาลที่ ๑ บ้านเมืองเริ่มสงบสุขปราศจากสงครามใหญ่ ทำให้ประชาชนได้มีเวลาประกอบอาชีพต่างๆ การค้าขายโดยเฉพาะกับจีนก็เริ่มคึกคักมากขึ้น รัฐบาลสมัยนี้ยังใช้วิธีหารายได้เช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือการค้าขายกับต่างประเทศและการเก็บภาษี การค้าขายนั้นมีกรมพระคลังสินค้าทำหน้าที่ค้าขาย การเก็บภาษีอากรยังมีการเก็บอากร จังกอบ ส่วย และฤชา.

๓) การฟื้นฟูทางสังคมและวัฒนธรรม

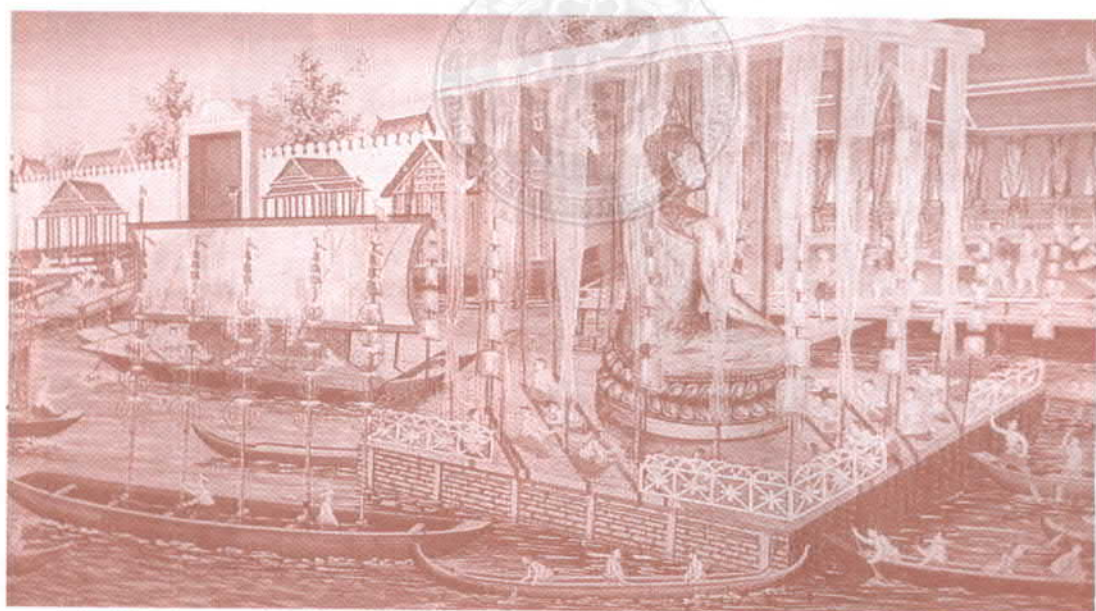
การฟื้นฟูประเทศในด้านนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงต้องการให้เป็นแบบแผนประเพณีที่จะใช้สืบไป นอกจากนี้ยังเป็นการฟื้นฟูความเจริญอกงามของสังคมและศิลปประเพณีวัฒนธรรมที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาใหม่

การฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมราชประเพณีที่มีการฟื้นฟูได้แก่ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีศรีสัจปานกาลเดือนน้ำ พระพิธีพนัสสัตยา พระราชพิธีอาพาธพินาศ (เป็นการป้องกันโรคระบาดตามความเชื่อสมัยก่อน) พระราชพิธีจักรพรรดิราชาธิราช (เป็นการสะเดาะเคราะห์พระมหากษัตริย์) พระราชพิธีสถาปนาเจ้าประเทศราช พระราชพิธีผนวชเจ้านาย พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีสมโภชพระเสวตกุณฐกร พระราชพิธีปลงพระบรมศพเจ้านาย พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล พระราชพิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น พระราชพิธีทั้งหลายนอกจากทำเพื่อเป็นสิริมงคลแล้วยังแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองเป็นปกติสุขแล้ว

การฟื้นฟูพระศาสนา

สมัยนี้ทรงทำการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกใน พ.ศ. ๒๓๓๑ นอกจากนี้ยังทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามใน กรุงเทพฯ เช่น เริ่มสร้างวัดสุทัศนเทพวราราม แล้วโปรดอัญเชิญ พระศรีศากยมุนีจากวิหารหลวงวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยมาประดิษฐานที่วัดนี้ แต่วัดสุทัศนเทพวรารามมาสร้างแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งเดิมชื่อวัดโพธารามให้สมบูรณ์ดี แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปที่ชำรุดอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ มาบูรณะซ่อมแซมแล้วประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ ส่วนวัดสระเกศเดิมชื่อวัดสระแก ก็โปรดให้รื้อแล้วสร้างใหม่ นอกจากนี้ยังออกกฎหมายพระสงฆ์ในเรื่องสมณปฏิบัติ มุ่งกวาดล้างให้พระเถรมีศีลวัตรอันดีงาม

ฉลองพระศรีศากยมุนี

การชำระกฎหมาย

กฎหมายบ้านเมืองเป็นสิ่งที่ประกันความถูกต้อง ยุติธรรมในสังคมและก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง การเสียกรุงศรีอยุธยาทำให้กฎหมายบ้านเมืองกระจัดกระจาย สูญหายไปมาก ดังพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๑ ที่โปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ ว่า *ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสีย แก่พม่า กฎหมายกระจัดกระจาย สูญหายไปประมาณ ๕ ส่วน เหลืออยู่ประมาณ ๑ ส่วน* กฎหมายที่ชำระใหม่นี้เรียกว่า **กฎหมายตราสามดวง** เพราะมีตราบัวแก้ว ราชสีห์ กษสีห์ ซึ่ง

อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ที่เชิงสะพานพุทธ กรุงเทพมหานคร

เป็นตราประจำของกรมที่ควบคุมหัวเมืองคือกรมพระคลัง กรมมหาดไทย และกรมกลาโหม ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดต่างๆ เช่น ไม่ให้ข้าราชการเล่นการพนัน คี๋มสุรา ให้ยึดมั่นในคุณงามความดี เพื่อให้ราษฎรทั้งหลายมีความอบอุ่นใจ

การฟื้นฟูทางศิลปศาสตร์

การฟื้นฟูที่สำคัญคือทางอักษรศาสตร์ มีบทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๑ เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อุณรุทธาหลัง และอิเหนา เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง กวีที่ยอดเยี่ยมในสมัยนี้คือเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ซึ่งได้แปลวรรณคดีของต่างชาติเรื่องสามก๊ก ราชาริราช และแต่งมหาชาติกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรีที่มีความไพเราะมาก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนอกจากทรงสามารถป้องกันข้าศึกที่เข้ามารุกรานประเทศได้แล้ว ยังทรงขยายเขตแดนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมของไทยที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้ฟื้นกลับคืนมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์อีกครั้งหนึ่ง อันเป็นการวางรากฐานความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมสืบต่อมา

บทที่ ๖

การรักษาอิสราภาพของชาติในสมัยกรุงโกสินทร์ (ร.๔-ร.๕)

อิสราภาพของชาติเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นชาติที่คนไทยทุกคนต่างหวงแหนและได้พยายามต่อสู้ฟันฝ่าตลอดมาประมาณ ๖๐ ปีตลอดรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ไทยได้เผชิญกับการคุกคามของชาติตะวันตกที่มีอำนาจมีอาวุธและทัพเรือที่ทันสมัย และมีทหารที่ผ่านการฝึกฝนมาอย่างดีเป็นที่เกรงขามของศัตรู ยุคสมัยนี้ถือได้ว่าเป็นสมัยจักรวรรดินิยม โดยที่ชาติตะวันตกได้ออกแสวงหาเมืองขึ้นในประเทศแถบเอเชีย-แอฟริกา ด้วยการอ้างว่าเป็น ‘ภาระของคนผิวขาว’ ที่ชาติตะวันตกซึ่งมีความเจริญทางด้านอารยธรรมมากกว่าจะต้องเข้าไปช่วยพัฒนาชาติต่างๆ ที่ด้อยความเจริญกว่า แต่ในความเป็นจริงชาติตะวันตกเหล่านั้นเข้ามาเพื่อกอบโกยเอาผลประโยชน์ทรัพยากรของประเทศต่างๆ ที่ตนได้เข้าไปยึดครองเป็นอาณานิคม

ชาติตะวันตกที่เข้ามามีอำนาจและอิทธิพลมากในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือชาติอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งสองชาติได้ยึดครองดินแดนต่างๆ รอบประเทศไทย คือ อังกฤษได้ดินแดนทางใต้และตะวันตกได้แก่พม่าและมลายู ส่วนฝรั่งเศสได้ญวนทางด้านตะวันออก มหาอำนาจทั้งสองชาติพยายามที่จะคุกคามเอกราชอธิปไตยของไทย แต่ไทยก็สามารถดำรงรักษาเอกราชอธิปไตยและอิสราภาพของชาติไว้ได้ นับเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นจากการ

ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก ทั้งนี้เป็นเพราะพระปรีชา
 สามารถของล้นเกล้าล้นกระหม่อมรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕
 และข้าราชการขุนนางสมัยนั้นที่ดำเนินนโยบายทางการทูต
 อย่างดีและยอมโอนอ่อนผ่อนตาม ไม่แสดงท่าทีที่แข็งกร้าว
 เหมือนอย่างประเทศเพื่อนบ้านซึ่งต้องตกเป็นอาณานิคมของ
 อังกฤษและฝรั่งเศส แต่อย่างไรก็ตาม การโอนอ่อนผ่อนตามชาติ
 ตะวันตกเพื่อรักษาอิสรภาพของชาตินั้นทำให้ไทยต้องยอม
 สูญเสียดินแดนให้อังกฤษและฝรั่งเศสหลายครั้ง ซึ่งเป็นการยอม
 สละส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ไว้ ความสำเร็จในการรักษา
 เอกราชของไทยครั้งนี้นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ
 มาจนปัจจุบัน และเป็นบทเรียนให้คนไทยจะต้องจดจำและยึดมั่น
 ที่จะไม่ยอมให้ชาติไทยต้องสูญเสียอิสรภาพอย่างเด็ดขาด

๑. การเปิดประเทศต้อนรับประเทศตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์อังกฤษได้เข้ามาติดต่อกับไทย
 สมัยรัชกาลที่ ๒ โดยมาร์ควิส เฮสติงส์ผู้สำเร็จราชการที่อินเดีย
 ส่งจอห์น ครอว์เฟิลเข้ามาเป็นทูตเจรจาการค้าและปัญหาไทรบุรี
 ที่อังกฤษเช่าอยู่และพยายามจะให้เป็นอิสระจากไทย แต่ไทยถือว่า
 เป็นดินแดนประเทศราชของไทย การเจรจาทันทีนั้นไม่ประสบ
 ผลสำเร็จเพราะไทยยังไม่เห็นความจำเป็นในการค้าขายกับ
 อังกฤษ และที่สำคัญคือไทยไม่ไว้วางใจอังกฤษเกรงว่าอังกฤษจะ
 ใช้การค้าบังหน้าเพื่อแทรกแซงการเมืองภายในของไทย โดยเฉพาะ
 การที่ครอว์เฟิลมั่นใจว่าอังกฤษสามารถยึดไทยได้ด้วยเรือ
 รบเพียง ๒-๓ ลำเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามการเข้ามาของ
 ครอว์เฟิลก็มีส่วนทำให้ไทยตระหนักถึงอำนาจของอังกฤษ

อังกฤษเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในแหลมมลายูมากขึ้นเมื่อ
 ได้ตกลงทำสัญญากับดัตช์หรือฮอลันดาแบ่งเขตอิทธิพลกันใน
 พ.ศ. ๒๓๖๗ โดยอังกฤษมีอิทธิพลตั้งแต่เกาะสิงคโปร์ขึ้นมา

และในปีเดียวกันนี้อังกฤษได้เริ่มทำสงครามกับพม่า ซึ่งไทยได้ส่งกำลังไปติดตามข่าวการรบด้วยเพื่อจะได้ทราบถึงความเข้มแข็งของอังกฤษ ระหว่างนี้ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ ๓ ของไทยข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่อินเดียได้ส่ง เฮนรี เบอร์นี เข้ามาเป็นทูตเจริญสัมพันธไมตรี เพื่อจะยุติข้อขัดแย้งกับไทยเกี่ยวกับมลายู และอังกฤษยังต้องการจะติดต่อค้าขายกับไทยด้วย ความเข้มแข็งและความได้เปรียบของอังกฤษในการสงครามกับพม่าที่ไทยได้รับรู้ทำให้ไทยยินยอมเจรจาและลงนามกันใน ‘สนธิสัญญาเบอร์นี’ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๓๖๕ ข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีทุกข้อล้วนเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันโดยไม่มีฝ่ายใดเสียเปรียบ ต่อมาไทยได้ทำสัญญาลักษณะเดียวกันนี้กับสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ๒๓๗๕ แต่เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบการค้าที่แตกต่างกัน ทำให้ชาติทั้งสองส่งทูตเข้ามาขอแก้สนธิสัญญา แต่ก็ไม่อาจทำความตกลงกันได้ ทูตทั้งสองกลับออกไปด้วยความไม่พอใจ ทูตอังกฤษถึงกับขู่จะใช้กำลังบังคับ ให้ไทยยินยอมตามความต้องการของอังกฤษตามแบบที่อังกฤษเคยใช้ทำกับจีนมาแล้วซึ่งตรงกับรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดการณ์ในอนาคตว่าชาติตะวันตกจะเข้ามามีบทบาทสำคัญแทนที่พม่าและญวนซึ่งเป็นคู่แข่งกัน เดิมของไทย ดังกระแสนพระราชดำรัสเตือนพระยากลาโหมสุริยวงศ์เมื่อใกล้จะสวรรคตว่า

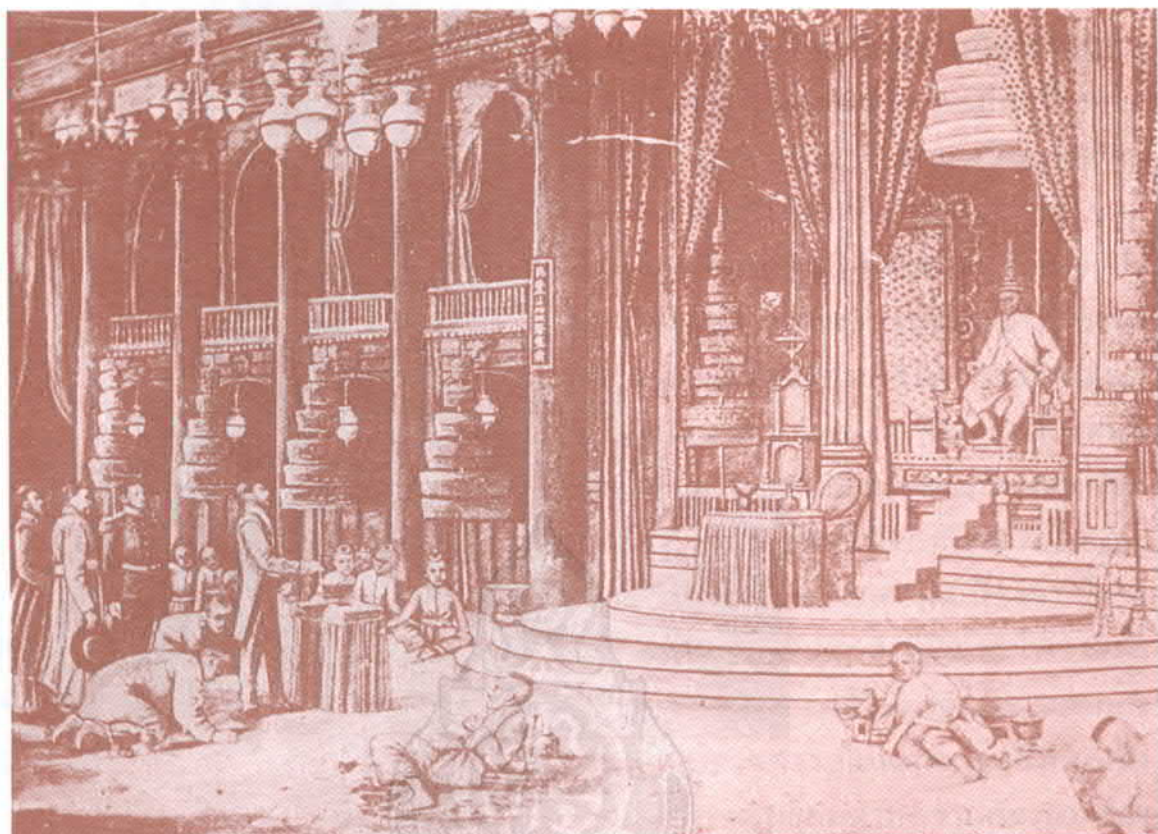
...การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้วจะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขาแต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว...

อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
กรุงเทพมหานคร

เมื่อเปลี่ยนรัชกาลเป็นรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๔๑๑) พระองค์ทรงตระหนักถึงอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกดีว่ากำลังขยายอำนาจเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ทรงเห็นว่าการโอนอ่อนผ่อนตามโดยใช้การเจรจาทางการทูตจะได้ผลกว่าการขัดขวางชาติตะวันตกที่ประเทศเพื่อนบ้านกำลังประสบอยู่ ดังเช่นจีนถูกอังกฤษบังคับให้ทำสนธิสัญญานานกิงเมื่อแพ้สงครามฝิ่น (พ.ศ. ๒๓๘๕) และอังกฤษยังทำสงครามชนะพม่าเป็นครั้งที่ ๒ (๒๓๕๔-๒๓๕๕) ทำให้ได้พม่าตอนใต้ไว้ในอำนาจ ส่วนญี่ปุ่นก็ถูกสหรัฐอเมริกาบังคับให้เปิดประเทศเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นว่าทางเดียวที่จะรักษาอิสรภาพ

คณะราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ของชาติไว้ได้ก็คือการยอมรับโมตรีของชาติตะวันตกและปรับปรุงชาติบ้านเมืองให้ทัดเทียมชาติตะวันตก หลีกเลียงการเผชิญหน้าทำท่าย หันมาใช้นโยบายทางการทูตและถ่วงดุลอำนาจคือคบค้าสมาคมกับทุกประเทศที่เข้ามาติดต่อในลักษณะเดียวกัน ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ไทยจึงได้ทำสนธิสัญญาวารังกับประเทศอังกฤษโดยลงนามกันเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๓๙๘ และต่อมาก็มีประเทศอื่นๆ เข้ามาทำสัญญาลักษณะเดียวกันนี้อีกหลายประเทศ นับเป็นการเปิดประเทศรับวัฒนธรรมและอิทธิพลของชาติตะวันตกที่สำคัญของไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สนธิสัญญาที่ไทยทำกับชาติตะวันตกในสมัยนี้กล่าวได้ว่าเป็นการเสียเปรียบชาติตะวันตกโดยเฉพาะในระยะยาว คือไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งให้สิทธิแก่คนในบังคับของชาติตะวันตกไม่ต้องขึ้นศาลไทย ถูกจำกัดในเรื่องอัตราการเก็บภาษีขาเข้าไม่เกินร้อยละ ๓ และภาษีขาออกไม่เกินร้อยละ ๕ ซึ่งไทยต้องใช้เวลาแก้ไขสัญญาเสียเปรียบเหล่านี้ถึง ๘๓ ปีจึงสำเร็จ คือจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ ศาสดุติธรรมของไทยจึงสามารถพิจารณาคดีชาวต่างประเทศได้ และรัฐบาลไทยมีสิทธิในการเก็บภาษีศุลกากรได้ตามที่เห็นสมควร

แม้ว่าสัญญาที่ทำกับชาติตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ จะเป็นสัญญาที่ไทยเสียเปรียบ แต่ที่นับว่าเป็นผลดีต่อประเทศไทยอย่างยิ่งคือมีส่วนช่วยให้ไทยรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก ในขณะที่พม่าถูกอังกฤษยึดครองพม่าได้ (พ.ศ. ๒๓๘๕) ญวนต้องเสียโคชินจีนให้ฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๔๐๕) อีกด้านหนึ่งในด้านเศรษฐกิจสนธิสัญญานี้ซึ่งมีผลให้ไทยต้องยกเลิกระบบผูกขาดทางการค้านั้น ก็มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของไทยให้ขยายกว้างขวางกว่าเดิม มีพ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายมาก การอนุญาตให้มีการส่งข้าวออกนอกประเทศได้ทำให้ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดของไทย

นอกจากนี้ไทยยังได้รับวิทยาการของชาติตะวันตกเข้ามาปรับปรุงประเทศ ทั้งสองรัชกาลได้ทรงปรับปรุงและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบตะวันตก มีการสร้างถนน ขุดคลอง เปลี่ยนแปลงประเพณีที่ล้าสมัย และปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ มีการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในหลายหน่วยงาน กล่าวได้ว่าเป็นสมัยของการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมชาติตะวันตกอย่างแท้จริง

๒. การปรับตัวทั้งในและนอกประเทศ เพื่อลดภัยคุกคามจากประเทศตะวันตก

การเปิดประเทศสมัยรัชกาลที่ ๔ กล่าวได้ว่าเป็นการลดภัยคุกคามของชาติตะวันตกได้ชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าชาติตะวันตกจะไม่ต้องการไทยเป็นเมืองขึ้น รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมชาติตะวันตกจะทำให้ชาติตะวันตกยอมรับไทยมากขึ้น นอกจากนั้นยังพยายามหลีกเลี่ยงการทำลายชาติตะวันตก โดยเฉพาะกรณีคนในบังคับต่างชาติ อีกทั้งเข้าไปควบคุมประเทศราชอย่างใกล้ชิดเพื่อแสดงให้เห็นว่า ไทยมีอำนาจธิปไตยเหนือประเทศราชเหล่านั้น และสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศได้ เพื่อไม่ให้ต่างชาติอ้างสิทธิ์เข้าแทรกแซง นอกจากนี้ยังมีการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกให้รู้จักประเทศไทยและขจัดข้อขัดแย้งโดยทางการทูต รวมทั้งเป็นการผูกมิตรกับประเทศตะวันตกต่างๆ ไม่ให้ไทยถูกคุกคามอย่างโดดเดี่ยว

๑) การปรับตัวภายในเพื่อลดการคุกคามของประเทศตะวันตก

รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมตะวันตกนั้น นอกจากจะเป็นการทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองแล้วยังทำให้ชาติตะวันตกไม่สามารถใช้เป็นข้ออ้างยึดครองประเทศไทย รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงเริ่มทำการปฏิรูปประเทศในหลายๆ ด้านอันเป็นพื้นฐานของการปฏิรูปในรัชกาลต่อมา เช่น สร้างถนน ขุดคลองให้การคมนาคมสะดวก และขยายพื้นที่การเพาะปลูก เปลี่ยนแปลงประเพณีที่ล้าสมัย และที่สำคัญคือจัดการศึกษาให้กับพระราชโอรสธิดาและบุตรหลานเจ้านายขุนนาง ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการปฏิรูปต่อมา

ถนนเจริญกรุง

การปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นสมัยที่พระองค์สามารถรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางคือ องค์พระมหากษัตริย์ได้สำเร็จ มีการปฏิรูปทางด้านการคมนาคม สื่อสาร การคลัง การศึกษา และสังคม ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ในส่วนกลางมีพระมหากษัตริย์ และเสนาบดีสภาของกระทรวงต่างๆ ๑๒ กระทรวง ในส่วนภูมิภาคจัดการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล ทำให้สามารถปกครองหัวเมืองและประเทศราชได้อย่างมั่นคง อันเป็นการป้องกันการคุกคามของชาติตะวันตกที่พยายามจะยึดครองประเทศราชของไทย ด้วยชาติตะวันตกไม่ยอมรับเมืองขึ้นในลักษณะที่ส่งเงินไม่เงินต้นไม้ทองและหาเหตุเข้าแทรกแซงอยู่เสมอ โดยเฉพาะจากอังกฤษทางด้านตะวันตก ด้านใต้ และด้านเหนือ และฝรั่งเศสทางด้านตะวันออก ไทยได้แสดงให้เห็นว่าไทยนั้นมีอำนาจอธิปไตยเหนือประเทศราชเหล่านี้ โดยการส่งข้าหลวงไปจัดการปกครองและตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาลในที่สุด

การที่มีชาวตะวันตกและชาวเอเชียที่อยู่ในไทยแต่ไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับของชาติตะวันตกและมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับคนไทยอยู่เสมอเช่นนั้น ไทยก็พยายามแก้ไขปัญหานั้นไม่ให้เกิดเหตุลุกลามให้ต่างชาติเข้าแทรกแซง การปรับตัวของไทยภายในประเทศนี้นับว่าประสบผลสำเร็จมาก นอกจากสร้างความเจริญก้าวหน้าให้บ้านเมืองแล้วยังเป็นการป้องกันประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นด้วย

๒) การปรับตัวภายนอกเพื่อลดการคุกคามของประเทศตะวันตก

การเปิดประเทศรับการติดต่อกับต่างประเทศนั้นไม่เป็นการเพียงพอที่จะกระชับสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกได้ รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกโดยตรงจะเป็นการผูกมิตรและยกฐานะของประเทศให้ทัดเทียมชาติตะวันตก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาคนี้ ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ และ พ.ศ. ๒๔๐๓ รัชกาลที่ ๔ จึงได้ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับอังกฤษและฝรั่งเศสตามลำดับ แต่ก็ไม่เป็นผลนักเพราะในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ อังกฤษได้ระดมยิง

คณะราชทูตไทยเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐

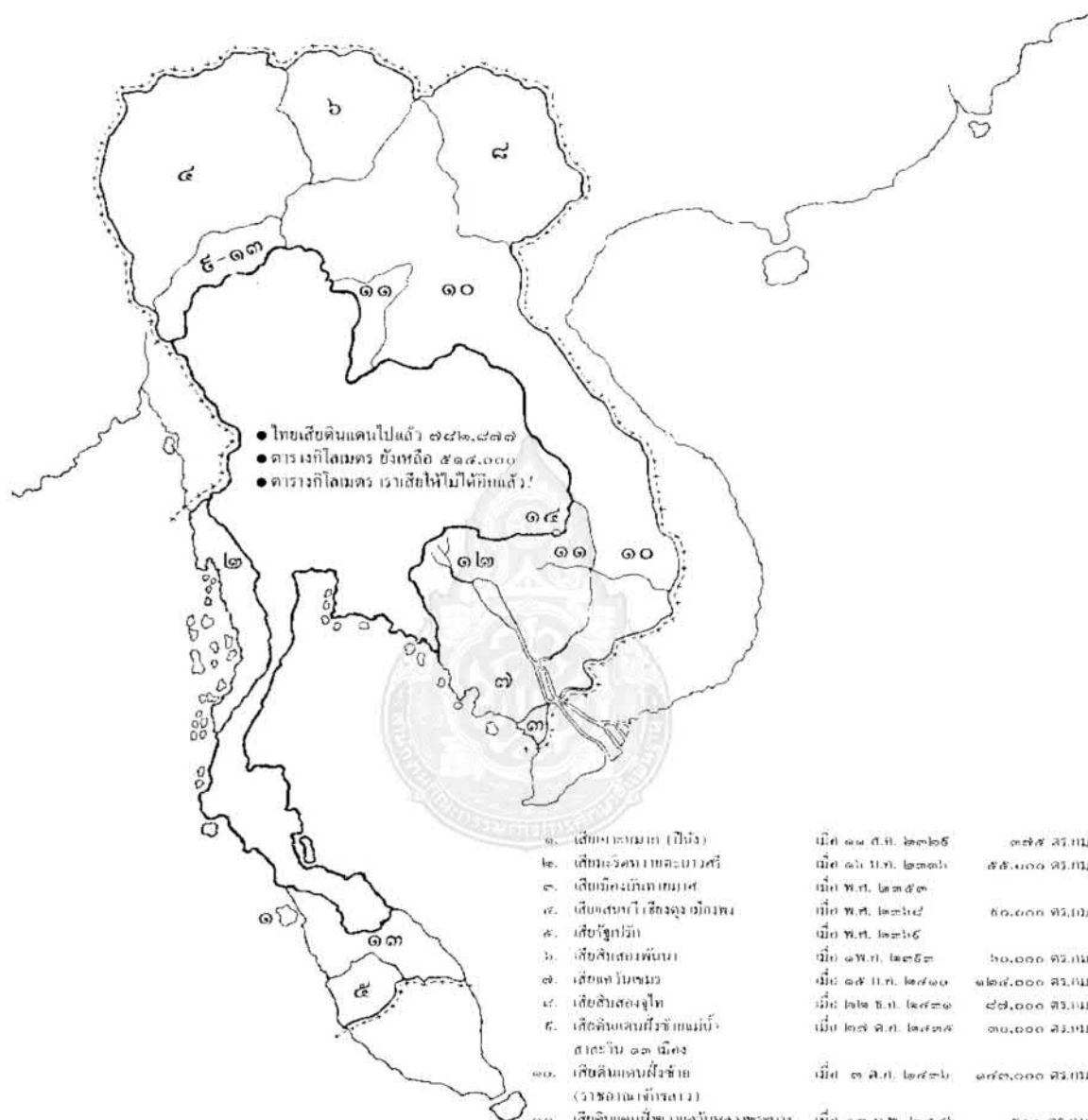

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าซาร์นิโคลาสแห่งรัสเซีย

เมืองตรังกานูซึ่งเป็นประเทศราชของไทย เป็นการข่มขู่ไม่ให้ไทยขยายอิทธิพลลงไปในแหลมมลายูที่อังกฤษเริ่มเข้ามามีอิทธิพล ส่วนฝรั่งเศสก็สามารถยึดฉนวนดอนไต้ได้ แล้วก็เริ่มขยายอำนาจเข้าไปในเขมรซึ่งเป็นประเทศราชของไทย โดยอ้างสิทธิว่าเขมรเคยส่งบรรณาการให้ฉนวน เมื่อฉนวนเป็นของฝรั่งเศสเขมรก็ต้องเป็นของฝรั่งเศสด้วย นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังพยายามแทรกแซงเขมรจนมีอำนาจเหนือกษัตริย์เขมร ทำให้เขมรต้องยอมอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ ไทยพยายามแสดงตนว่ามีอำนาจเหนือเขมร โดยในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ ไทยได้ส่งทูตไปเจรจากับฝรั่งเศสเรื่องเขมรแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ สุดท้ายไทยต้องยอมยกเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศสไปในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไทยรู้สึกหวาดเกรงฝรั่งเศส แล้วหันไปพึ่งพาอังกฤษมากขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ตั้งอัครราชทูตออกไปประจำที่ต่างประเทศ โดยให้ประจำอยู่ที่กรุงลอนดอนในประเทศอังกฤษก่อนในปี พ.ศ. ๒๔๒๔ เพื่อเจรจากฐานะประเทศให้ทัดเทียมชาติตะวันตก แต่อย่างไรก็ตามสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่ยักรวรรดินิยมรุนแรงมากที่สุด ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามทั้งจากอังกฤษและฝรั่งเศสจนต้องเสียดินแดนให้สองประเทศนี้หลายครั้ง การเจรจาทางการทูตนั้นช่วยผ่อนปรนความรุนแรงลงได้บ้าง แต่ไทยก็ต้องยอมเสียดินแดนไปเป็นจำนวนมาก การที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรป ๒ ครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อทอดพระเนตรกิจการต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยนั้น พระราชประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการกระชับสัมพันธไมตรีกับมหาอำนาจชาติอื่นที่เป็นคู่แข่งกับอังกฤษและฝรั่งเศส ชาติตะวันตกใหม่ที่ไทยเข้าไปมีความสัมพันธ์ด้วยคือเยอรมนีและรัสเซีย เพื่อนำมาถ่วงดุลอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศส ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าซาร์นิโคลาสแห่งรัสเซียและจักรพรรดิอีกหลายประเทศอย่างแน่นแฟ้น ทำให้ไทยเป็นที่นับถือแก่บรรดาประเทศในยุโรปและเป็นที่เกรงขามแก่อังกฤษและฝรั่งเศส ในการที่จะใช้ความรุนแรงกับไทย

แผนที่แสดงการเสียดินแดนสมัยรัตนโกสินทร์

๓. การดำเนินนโยบายยอมเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่

การคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกต่อประเทศเพื่อนบ้านของไทยได้สร้างความหวาดวิตกให้กับไทยเป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตามไทยก็พยายามรักษาความเป็นเอกราชและอิสรภาพของชาติ โดยยอมโอนอ่อนผ่อนตามชาติตะวันตก ควบคู่กับการดำเนินนโยบายทางการทูตอันขอดเยียม แม้ว่าจะต้องสูญเสียดินแดนให้มหาอำนาจตะวันตกไปมากแต่ก็สามารถรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้

ในระยะแรกอังกฤษเป็นชาติมหาอำนาจตะวันตกที่ไทยหวั่นเกรงมากที่สุด และได้พยายามผ่อนปรนปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของอังกฤษตลอดมา แต่กลับปรากฏว่าไทยถูกคุกคามจากฝรั่งเศสรุนแรงกว่า กล่าวคือไทยต้องเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง และเสียดินแดนให้อังกฤษอีก ๒ ครั้ง

๑) การเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ ๔

การเปิดประเทศยอมทำสนธิสัญญาเสียเปรียบในสมัยรัชกาลที่ ๔ นับเป็นการลดความรุนแรงจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษ ไทยไม่เปิดโอกาสให้อังกฤษใช้กำลังบังคับ หลังจากอังกฤษยึดพม่าตอนใต้ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ อังกฤษก็ได้ให้ความสนใจดินแดนมลายูมากขึ้น ส่วนฝรั่งเศสได้ยึดโคชินจีนในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ และประสงค์จะได้เขมรและลาวเพื่อใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางเข้าสู่จีนตอนใต้ ทำให้ภัยคุกคามของฝรั่งเศสเป็นอันตรายต่อไทยมาก ในการดำเนินการยึดครองดินแดนฝรั่งเศสใช้วิธีอ้างสิทธิ์คุกคามไทยว่า เขมรแม้จะส่งบรรณาการให้ไทยทุกปีก็ตามแต่ก็ได้ส่งบรรณาการให้แก่ญวนด้วย เมื่อฝรั่งเศสมีสิทธิ์เหนือดินแดนญวนก็ย่อมมีสิทธิ์เหนือเขมรด้วยเช่นกัน ฝรั่งเศสได้บังคับให้องค์ันโรดม กษัตริย์เขมรยอมอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ แม้ไทยจะเจรจาทางการทูตให้ฝรั่งเศสยอมรับอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือเขมรแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ในที่สุดไทยก็ต้องยอมสูญเสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศสไปในปี พ.ศ. ๒๔๑๐

๒) การเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ ๕

สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นช่วงที่ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกรุนแรงที่สุด แม้ว่าไทยจะสามารถดำเนินนโยบายทางการทูตได้ดีเพียงใด แต่ก็ต้องสูญเสียดินแดนซึ่งเป็นประเทศราชของไทยเกือบหมดสิ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพื่อนบ้านของไทยซึ่งเคยเป็นคู่แข่งกันของไทยคือพม่า ได้ถูกอังกฤษยึดเป็นอาณานิคมทั้งประเทศเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ส่วนฝรั่งเศสก็ยึดญวนได้ทั้งประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ ซึ่งทำให้มหาอำนาจตะวันตกทั้งสองมีพรมแดนประชิดติดพรมแดนไทย นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อความเป็นอิสรภาพของชาติไทย ความต้องการผลประโยชน์ต่างๆ ของจักรวรรดินิยมที่มีต่อประเทศไทย ได้ทำให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนอีกหลายครั้งในรัชกาลที่ ๕

เสียสิบสองจุไทยและหัวพันทั้งห้าทั้งหก

ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ไทยเสียสิบสองจุไทยและหัวพันทั้งห้าทั้งหกให้ฝรั่งเศส เพราะดินแดนเหล่านี้เกิดความวุ่นวายจากการที่พวกฮ่อเข้ามาปล้นสะดม ทั้งไทยและฝรั่งเศสได้ส่งทัพเข้าไปปราบฮ่อได้สำเร็จ แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกจากดินแดนเหล่านี้ ไทยจำต้องยอมยกดินแดนนี้ให้ฝรั่งเศส

เสียฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน

ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ไทยเสียฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินให้อังกฤษ ขณะที่ไทยเกิดความขัดแย้งกับฝรั่งเศสด้วยปัญหาที่ฝรั่งเศสต้องการได้ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นดินแดนส่วนใหญ่ของลาว โดยอ้างว่าลาวเคยเป็นประเทศราชของญวน เมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบครองญวนก็ต้องได้ลาวด้วย ไทยพยายามต่อสู้ทางการทูตและหวังพึ่งพิงอังกฤษให้คอยช่วยเหลือ แต่อังกฤษกลับขอคืนดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองต่วน เมืองสาด ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรไม้สัก ไทยจำต้องยอมยกให้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาศึกสองด้าน และยังหวังว่าอังกฤษจะช่วยเหลือตอบแทนไทยจากการได้ดินแดนไป

เสียฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขงและเขมรส่วนใน

ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ไทยเสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส เหตุการณ์ครั้งนี้มักเรียกว่า ‘วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒’ ที่ฝรั่งเศสนำเรือรบเข้ามาปิดปากอ่าวไทย เรียกร้องให้ไทยยอมตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส และเพื่อให้ไทยปฏิบัติตามสัญญา ฝรั่งเศสจึงได้ยึดเมืองจันทบุรีไว้ก่อน การสูญเสียดินแดนครั้งนี้ นับเป็นการสูญเสียที่สำคัญมาก เป็นการแสดงให้เห็นว่าไทยจะหันไปพึ่งพาใครไม่ได้นอกจากตัวเอง อังกฤษที่ไทยหวังพึ่งพา ก็กลับให้ไทยยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส

การสูญเสียดินแดนครั้งนี้นำไปสู่การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศส อีก ๒ ครั้ง คือเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง (อยู่ตรงกันข้ามกับหลวงพระบาง) มโนไพร และจำปาศักดิ์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจันทบุรี แต่ฝรั่งเศสกลับเข้าไปยึดตราดต่อ ไทยต้องเสียเขมรส่วนในหรือมณฑลบูรพา ซึ่งมีพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อให้ฝรั่งเศสถอนทหารตราด และยอมสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตบางส่วนเกี่ยวกับคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชีย นั่นคือคนเอเชียที่จดทะเบียนเป็นคนในบังคับตั้งแต่ปีดังกล่าวจะไม่ได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต

เสียหัวเมืองมลายู

ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ไทยเสียหัวเมืองมลายู ๔ เมือง คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกณู และปะลิสให้อังกฤษ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่อังกฤษยอมสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตบางส่วนเกี่ยวกับคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชีย และยอมให้ไทยกู้เงินสร้างทางรถไฟสายใต้

รวมดินแดนต่างๆ ที่ไทยเสียไปนี้เท่าๆ กับดินแดนที่ไทยเหลืออยู่ในปัจจุบัน

๔. ความภาคภูมิใจของชนในชาติที่สามารถรักษาอิสรภาพของประเทศได้

วิกฤตการณ์ที่ไทยเผชิญหน้านั้นเป็นเรื่องที่ล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกราชอธิปไตยของชาติมาก แม้ว่ารชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ จะทรงใช้นโยบายโอนอ่อนผ่อนตามชาติตะวันตกก็ตาม แต่ถ้าไทยไม่มีความสามารถในการดำเนินนโยบายทางการทูตแล้วไทยอาจต้องสูญเสียอิสรภาพของชาติได้แต่ในสมัยนั้น

อนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้า สมเด็จพระปิยมหาราช

รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ และขุนนางคนสำคัญ เช่น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ สมเด็จฯ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และข้าราชการทุกฝ่ายต่างเห็นความสำคัญของการรักษาอิสรภาพของชาติ จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันเผชิญปัญหาการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกด้วยความอดทนและอดกลั้นอย่างยิ่ง ทำให้ไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ปวงชนชาวไทยทุกคนตราบนานเท่านาน ในขณะที่ทุกชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชาติส่วนใหญ่ในเอเชียและแอฟริกาต้องตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก

ความภาคภูมิใจในเอกราชอธิปไตย และความเป็นอิสรภาพของชาติไทยนี้จะคงอยู่ตลอดไปและทำให้คนไทยทุกคนมีความรักและหวงแหนในอิสรภาพของชาติไทยตลอดกาล

บทที่ ๗

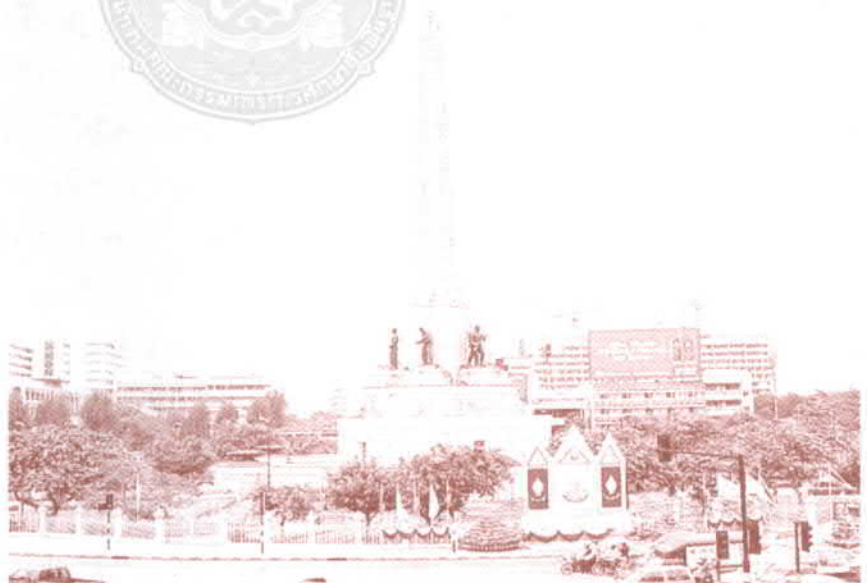
ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒

สงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นทางด้านยุโรปเมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งนำโดย อังกฤษ ฝรั่งเศส กับฝ่ายอักษะซึ่งนำโดยเยอรมนี อิตาลี ญี่ปุ่น เวลานั้นไทยได้ประกาศตนเป็นกลาง แต่เมื่อญี่ปุ่นบุกประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ พร้อมกับยื่นข้อเสนอขอเดินทัพผ่านไปตีพม่าและมลายูของอังกฤษ ให้ไทยยอมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและให้ไทยประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่มีทางเลือกจึงยอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามได้มีคนไทยไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามครั้งนี้ทั้งในและนอกประเทศ คนไทยในต่างประเทศได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นขบวนการเสรีไทยขึ้นต่อต้านญี่ปุ่น และมีการประสานงานกับคนไทยในประเทศดำเนินการช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร ในที่สุดเมื่อฝ่ายอักษะพ่ายแพ้สงคราม บทบาทของขบวนการเสรีไทยและความสามารถของรัฐบาลใหม่สามารถทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับสถานภาพของไทยว่าไม่ได้เป็นประเทศที่แพ้สงคราม

๑. การต่อสู้ของคนไทยต่อกองกำลังรุกรานของญี่ปุ่น

เยอรมนีได้ส่งกำลังบุกโปแลนด์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งประกันความเป็นกลางของโปแลนด์ได้เรียกร้องให้เยอรมนีถอนทัพออกจากโปแลนด์ภายใน ๒๔ ชั่วโมง แต่เยอรมนีไม่ยอม อังกฤษและฝรั่งเศสจึง

ประกาศสงครามกับเยอรมนีในวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลไทยขณะนั้นคือรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศเป็นกลาง แต่ก็ไม่ได้วางใจญี่ปุ่น เมื่อรู้ข่าวว่าญี่ปุ่นจะร่วมมือกับเยอรมนีและอิตาลี ไทยจึงได้ทำสัญญากับญี่ปุ่นเรื่องเกี่ยวกับการเจริญสัมพันธไมตรีและการเคารพอำนาจอธิปไตยแห่งอาณาเขต ทั้งยังได้ลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกับอังกฤษและฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เมื่อฝรั่งเศสแพ้สงครามแก่เยอรมนีไทยได้เรียกร้องดินแดนที่เคยสูญเสียให้ฝรั่งเศสกลับคืนในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓ และให้ถักร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดน แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมกลับละเมิดอธิปไตยของไทยโดยส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่นครพนม ทำให้เกิดการสู้รบระหว่างทหารไทยกับฝรั่งเศสตามแนวชายแดนอินโดจีนและตามน่านน้ำบริเวณเกาะช้าง ในที่สุดญี่ปุ่นได้เสนอตัวมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งนำไปสู่การลงนามระหว่างไทยและ

อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

ฝรั่งเศสในอนุสัญญาโตเกียวเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ตามอนุสัญญานี้ไทยได้รับดินแดนบางส่วนทางด้านเขมรและลาวที่เสียแก่ฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๕ กลับคืนดินแดนเหล่านี้ไทยได้แบ่งออกเป็น ๔ จังหวัด คือ พระตะบอง พินุลสงคราม จำปาศักดิ์ และล้านช้าง

หลังสงครามครั้งนี้รัฐบาลได้สร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิจารึกรายชื่อทหาร ๕๘๓ คน ที่เสียชีวิตไว้เป็นอนุสรณ์ และผลของการได้ดินแดนคืนครั้งนี้ทำให้พลตรีหลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้เลื่อนยศเป็นจอมพลของ ๓ เหล่าทัพ

ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นทำให้รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาไทยในฐานะนักท่องเที่ยวและพ่อค้าเป็นจำนวนมาก

สงครามโลกขยายวงกว้างออกไปได้สร้างความหวาดวิตกให้กับไทย เมื่อวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เรียกร้องให้ประชาชนไทยสู้จนเลือดหยดสุดท้ายถ้าหากมีชาติหนึ่งชาติใดรุกรานดินแดนไทยอันเป็นที่รักยิ่งของชาวไทย

ความปราชัยของฝรั่งเศสได้เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นส่งกองทัพเข้ายึดครองจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในอินโดจีน และต่อมาญี่ปุ่นได้โจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ซึ่งเป็นฐานทัพเรือของสหรัฐอเมริกาในมหาสมุทรแปซิฟิกเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยมีได้ประกาศสงครามก่อน จึงทำให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษประกาศสงครามกับญี่ปุ่น ในวันเดียวกัน (เป็นวันที่ ๘ ธันวาคมในเมืองไทย) ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกทางชายฝั่งทะเลจังหวัดสงขลา ปัตตานี นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ประจวบคีรีขันธ์ และบางปู จังหวัดสมุทรปราการ กองทัพไทยได้ต่อสู้อย่างเข้มแข็ง ญี่ปุ่นยื่นข้อเสนอดังนี้

๑. ไทยต้องยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปยังพม่าและมลายู

๒. ไทยต้องลงนามในหนังสือสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น

๓. ไทยต้องประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ไทยไม่มีทางเลือกต้องยอมปฏิบัติตามข้อเสนอของ ญี่ปุ่นด้วยเห็นว่ากองทัพไทยไม่สามารถต้านทานกองทัพญี่ปุ่น และถ้าสู้กันต่อไปก็จะทำให้ต้องเสียเลือดเนื้อของชาวไทยเป็น จำนวนมาก อีกทั้งอาจจะต้องสูญเสียเอกราชอธิปไตย ไทยจึงยินยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นโดยมีเงื่อนไขว่า ‘ญี่ปุ่นจะต้องเคารพในเอกราชอธิปไตยและเกียรติศักดิ์ของไทย’ การลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และไทยได้ประกาศสงครามกับ อังกฤษและสหรัฐอเมริกาในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕

การตัดสินใจของรัฐบาลไทยขณะนั้นถือว่าดีที่สุดเหมาะสมถูกต้องกับสถานการณ์ แต่เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลไทยก็มีท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของชาติในเรื่องเอกราชอธิปไตยเป็นสำคัญ

๒. นโยบายของรัฐบาลเพื่อรักษาเกียรติภูมิและอิสรภาพของชาติ

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตัดสินใจร่วมมือกับ ญี่ปุ่นตามข้อเสนอที่ญี่ปุ่นเรียกร้องนั้น สถานภาพของรัฐบาลไทยต่างจากรัฐบาลประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ ญี่ปุ่นเข้าไปยึดครองควบคุมการบริหารและการทหารของประเทศนั้นๆ ประเทศไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตรที่เท่าเทียมกัน จึงมีอำนาจในการบริหารประเทศและการทหารเป็นของตนเอง และการที่ญี่ปุ่นขอใช้สนามบิน ทางหลวง และทางรถไฟของไทยญี่ปุ่นก็ตอบแทนไทยด้วยการยกดินแดนที่ไทยเคยเสียให้อังกฤษไปกลับคืนมา คือไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส และรัฐไทยใหญ่ เมืองพวน เชียงดุงในปี พ.ศ. ๒๔๘๖

การดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยสมัยนั้นได้เน้นในเรื่องการสร้างชาติและความรักชาติเป็นสำคัญ เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าวรัฐบาลจึงได้ตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ มีการประกาศวิกรรรมของชาติไทยเพื่อ
ให้คนไทยมีความรักชาติ เช่น คนไทยจะต้องรักชาติยิ่งกว่าชีวิต
คนไทยเป็นนักรบชั้นเยี่ยม นอกจากนี้ก็มีบทละครและเพลง
ปลุกใจซึ่งโดยมากเป็นผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ

รัฐบาลไทยได้พยายามสร้างชาติไทยและวัฒนธรรมไทยให้
ทัดเทียมอารยประเทศ และพยายามสร้างจิตสำนึกปลูกฝังความ
เป็นไทยให้เกิดความรักชาติสมัครสมานสามัคคี ถ้ามีชาติใดมา
กดขี่รุกรานก็จะต้องต่อสู้เต็มความสามารถชนิดตัวตายดีกว่า
ชาติตาย การดำเนินการของรัฐบาลแบบนี้เหตุผลให้ญี่ปุ่นไม่กล้า
ที่จะใช้ความรุนแรงกับไทยด้วยเกรงจะเกิดการต่อต้าน ซึ่งจะทำให้
แผนการที่จะสร้างวงศ์ไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเซียบูรพาไม่ประสบ
ผลสำเร็จ ญี่ปุ่นจึงให้ความเคารพไทยในฐานะที่เท่าเทียมกัน

อาจกล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลาว่า ๓ ปี (ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๘๔ - สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘) ญี่ปุ่นได้รักษาคำมั่น
สัญญาที่ได้ให้ไว้กับไทยอย่างเคร่งครัดในการเคารพเอกราช
อธิปไตยและศักดิ์ศรีของประเทศไทย ญี่ปุ่นไม่ได้เข้ามายึดหรือ
ควบคุมการบริหารประเทศและกองทัพของไทยเลย ทั้งญี่ปุ่น
และไทยต่างถือตนเป็นมิตรประเทศที่เท่าเทียมกัน และให้ความ
เคารพซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย ญี่ปุ่นไม่เคยถือว่าตนเป็น
ผู้ชนะหรือถือว่าไทยเป็นผู้แพ้ แต่ถือว่าเป็นมิตรประเทศที่ร่วม
สงครามกัน ต่างจากประเทศอื่นๆ ที่ญี่ปุ่นเข้าไปปลดปล่อยขับ
ไล่ชาติตะวันตกออกไป ญี่ปุ่นจะเข้าปกครองแทนที่ มีเพียง
ประเทศไทยเพียงประเทศเดียวเท่านั้นในเอเซียตะวันออกเฉียง
ใต้ที่ยังคงมีอิสระในการปกครองและการทหาร ไม่ได้ถูกญี่ปุ่น
ยึดครอง ซึ่งเป็นผลดีที่ช่วยส่งเสริมขบวนการเสรีไทยซึ่ง
พยายามต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น

นับได้ว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลครั้งนี้เป็นไปเพื่อ
รักษาเกียรติภูมิและอิสราภาพของชาติไทยให้ยั่งยืนนานตลอดไป

๓. การต่อสู้ของเสรีไทยในการดำรงรักษาเกียรติภูมิของชาติ และรักษาสันติภาพของโลก

การประกาศสงครามของรัฐบาลไทยต่อสหรัฐอเมริกา และอังกฤษนั้น ได้มีกลุ่มคนไทยส่วนหนึ่งทั้งในและนอกประเทศไม่เห็นด้วยและได้รวมตัวกันเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในนามของ ‘ขบวนการเสรีไทย’ ซึ่งมี ๓ กลุ่มคือ

๑. ขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ประกอบด้วยกลุ่มคนไทยและนักศึกษาไทยที่ศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา เป็นกลุ่มแรกที่ไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลุ่มนี้มี ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช ซึ่งเป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี. ซี. เป็นหัวหน้า ได้แจ้งให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาทราบว่าการประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาของไทยนั้นไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนชาวไทย แต่ถูกญี่ปุ่นบีบบังคับ ดังนั้นสถานทูตไทยจึงไม่ยอมรับการกระทำของรัฐบาล และได้ขอความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาเพื่อปลดปล่อยประเทศจากการรุกรานของญี่ปุ่น

๒. ขบวนการเสรีไทยในอังกฤษ ประกอบด้วยกลุ่มนักศึกษาไทยที่ศึกษาอยู่ในอังกฤษ เช่น ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้ร่วมกันก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้น แม้ว่าสถานทูตไทยในอังกฤษจะไม่สนับสนุนแต่ก็ได้รับความช่วยเหลือจากสถานทูตไทยในสหรัฐอเมริกา

๓. ขบวนการเสรีไทยในไทย มี ดร. ปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า มีเป้าหมาย ๒ ประการคือการต่อต้านญี่ปุ่นและการติดต่อทำความเข้าใจกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรถือว่าการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นโมฆะ และให้สัมพันธมิตรรับรองขบวนการใต้ดินที่ต่อต้านญี่ปุ่นทำนองเดียวกันกับรัฐบาลพลัดถิ่นของนายพลเดอโกลส์ของฝรั่งเศส

คณะเสรีไทยจากสหรัฐอเมริกา

คณะเสรีไทยจากอังกฤษ

ขบวนการเสรีไทยทุกแห่งได้รับการช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตรในสหรัฐอเมริกา ได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการฝึกฝนอาสาสมัครที่จะเข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทยโดยเข้าประจำที่สำนักบริการด้านยุทธศาสตร์แห่งสหรัฐอเมริกา (O.S.S. = The United States Offices of Strategic Service) ซึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ส่งอาสาสมัครกลุ่มหนึ่งมายังภาคใต้ของจีนเพื่อปฏิบัติการแทรกซึมภายในไทย

ขบวนการเสรีไทยในอังกฤษได้จัดตั้งเป็นกองกำลัง ๑๓๖ มี ม.จ. ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เป็นหัวหน้าสังกัดอยู่ใต้บังคับบัญชาของลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบทเทน (Lord Louis Mountbatten) ซึ่งมีศูนย์บัญชาการอยู่ที่เมืองแคนดิประเทศศรีลังกา

ในประเทศไทยขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการใต้ดิน เพราะรัฐบาลไม่ยอมรับ จึงต่อต้านญี่ปุ่นใต้ดิน และได้ขอความร่วมมือจากฝ่ายสัมพันธมิตรและติดต่อกับเสรีไทยนอกประเทศ ซึ่งต่อมาสามารถขยายสายงานไปทั่วประเทศ เช่น เดือนมีนาคมปี พ.ศ. ๒๔๘๘ มีค่ายฝึกทหารของหน่วย โอ.เอส.เอส. เพื่อฝึกเสรีไทย ๑๓ ค่าย ค่ายฝึกของหน่วยฝึก ๑๓๖ อีก ๑๑ ค่าย แต่ละค่ายจะมีเสรีไทยอย่างน้อย ๕๐๐ คน ขบวนการเสรีไทยใต้ดินนี้เป็นความพยายามของไทยที่จะให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับสถานภาพของไทย ไม่ให้ฝ่ายสัมพันธมิตรพิจารณาว่าไทยเป็นฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นไทยจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างประเทศผู้แพ้สงคราม

ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแพ้คะแนนเสียงในสภาเรื่องที่จะตั้งเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลวงและการสร้างพุทธมณฑล นายควง อภัยวงศ์ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ ช่วงนี้เป็นช่วงที่ข้าราชการไปเป็นเสรีไทย

กันมาก เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามนายควง อภัยวงศ์ก็ลาออก โดยอ้างเหตุผลว่าเป็นรัฐบาลสมัยสงคราม เป็นการเปิดโอกาสให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา เข้ามาจัดตั้งรัฐบาลเพื่อเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร ดังนั้นการดำเนินงานของเสรีไทยจึงได้ผลมหาศาลเพราะทำให้ไทยสามารถดำรงรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไทยไว้ได้

๔. ผลของความสามัคคีของคนไทยต่อเอกราชและบูรณภาพของชาติไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

เมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ๒ วันต่อมา นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ออกแถลงการณ์สันติภาพว่า ถ้าประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นโมฆะ เนื่องจากไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ก่อนและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็มีได้ลงนามทั้งคณะ นอกจากนี้ไทยยินดีที่จะคืนดินแดนในพม่าและมลายูที่ได้มาระหว่างสงครามให้อังกฤษด้วย และเพื่อให้นานาชาติหมดความสงสัยว่าไทยจะมีนโยบายรวมไทยทั้งหลายทั้งนอกและในประเทศ ประเทศไทยจะเปลี่ยนชื่อจากประเทศไทยเป็นสยามตามเดิม

การลาออกของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ แสดงให้เห็นความพยายามของไทยที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ให้สัมพันธมิตรยอมรับบทบาทของขบวนการเสรีไทยว่าเป็นตัวแทนของประชาชนไทยที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลไทยที่ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นเพียงคณะบุคคลกลุ่มน้อยที่ทำไปโดยประชาชนไม่ยอมรับและทำไปโดยไม่ถูกกฎหมาย ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาได้รับเชิญเป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลใหม่เพื่อเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร การเจรจากับสหรัฐอเมริกาไม่มีปัญหาแต่อย่างใด สหรัฐอเมริกายอมรับ

สถานภาพของไทยว่าเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร และยังช่วยชักจูงให้อังกฤษยอมรับด้วย อังกฤษนั้นเดิมต้องการจะลงโทษไทยในฐานะประเทศที่แพ้สงครามดังที่ปรากฏในร่างข้อตกลง ๒๑ ข้อ และร่างข้อเสนอต่อมา แต่ไทยได้สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือ ปรับความเข้าใจจนในที่สุดได้ลงนามร่วมกันใน ‘ความตกลงสมบูรณแบบเพื่อยุติภาวะสงครามระหว่างสยาม อังกฤษ และอินเดีย’ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยต้องคืนรัฐมลายู ๔ แห่ง ที่ยึดไว้รวมทั้งแคว้นไทยใหญ่ให้อังกฤษ

๒. ไทยจะไม่ขุดกอคอคกระ

๓. ไทยต้องส่งข้าวให้อังกฤษ ๑.๕ ล้านตันโดยไม่คิดมูลค่า (ต่อมาเป็นการซื้อในราคาควบคุม)

๔. ไทยต้องขายดีบุก ข้าว ยาง และชาตามราคาที่กำหนดไว้

๕. ไทยจะเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ก็ต่อเมื่อได้รับเสียงสนับสนุนจากอังกฤษและอินเดีย

บริเวณสถานีรถไฟหัวลำโพงถูกทิ้งระเบิดในสงครามโลกครั้งที่ ๒

ในการทำความตกลงสมบูรณแบบนี้ นับว่าไทยได้รับการผ่อนผันมากพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศที่เข้าร่วมสงครามเป็นฝ่ายอักษะด้วยกันแล้ว สงครามครั้งนี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนชาวไทยมากจากพฤติกรรมของทหารญี่ปุ่นที่ทั้งก้าวร้าวและข่มเหงรังแกคนไทย ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันในภาวะสงครามที่เกิดภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพสูง เมืองต่างๆ ถูกโจมตีทางอากาศ ชีวิตและทรัพย์สินต้องสูญเสียเป็นจำนวนมาก ทำให้คนไทยได้รู้รสชาติของความขมขื่นจากสงคราม และถ้าหากไทยต้องเป็นประเทศที่แพ้สงครามอีกความเสียหายและความทุกข์ทรมานก็จะเพิ่มทวีคูณ แต่ก็ด้วยความสมัครสมานสามัคคีของคนไทยทำให้ไทยสามารถรอดพ้นจากการเป็นประเทศแพ้สงคราม แสดงให้เห็นว่าคนไทยนั้นมีความพยายามที่จะรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไทยให้คงอยู่ตลอดไป

นอกจากนี้ไทยยังได้ทำความตกลงกับมหาอำนาจอื่นๆ เพื่อขอความสนับสนุนในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ในที่สุดก็ได้เข้าเป็นสมาชิกอันดับที่ ๕๕ ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ และได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การชำนาญพิเศษต่างๆ ด้วย แสดงให้เห็นว่าไทยได้รับการรับรองจากมหาอำนาจและนานาชาติว่าเป็นประเทศที่มีเอกราชและอำนาจอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ซึ่งนับเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของไทย

บทที่ ๘

การปกป้องแผ่นดินไทยในปัจจุบัน

ชาติไทยของเราอยู่รอดปลอดภัยมาจนทุกวันนี้ก็เพราะความสามารถและความเสียสละของบรรพบุรุษไทยที่ได้พลีชีพเพื่อชาติ รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราชอธิปไตยของชาติ บทเรียนของการเสียกรุงศรีอยุธยาในอดีตได้สอนเราให้รู้ถึงผลของการแตกความสามัคคีของคนในชาตินำมาซึ่งภัยวิบัติอันใหญ่หลวงต่อประเทศชาติ คือความสูญเสียเอกราชและอิสรภาพของชาติและของประชาชนไทย จึงควรที่คนไทยทุกคนจะมุ่งมั่นในอุดมการณ์ของชาติในการปกป้องรักษาผืนแผ่นดินไทยไว้ให้ลูกหลานอนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดอุดมการณ์ต่อไป ขจัดความคิดเห็นที่แตกแยกอันนำมาซึ่งการบ่อนทำลายความมั่นคงและขัดขวางความเจริญรุ่งเรืองของชาติ

๑. ภัยคุกคามจากแนวคิดที่มีความแตกต่างกัน ในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

การที่คนไทยมีแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกันได้ทำให้คนไทยมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน กลายเป็นศัตรูต่อกัน ต่างคิดทำลายล้างซึ่งกันและกันเพื่อให้ความคิดของตนได้มีผลไปในทางปฏิบัติ และแนวความคิดที่แตกต่างกันนั้นมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สำคัญในโลกมีความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจแบบ

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

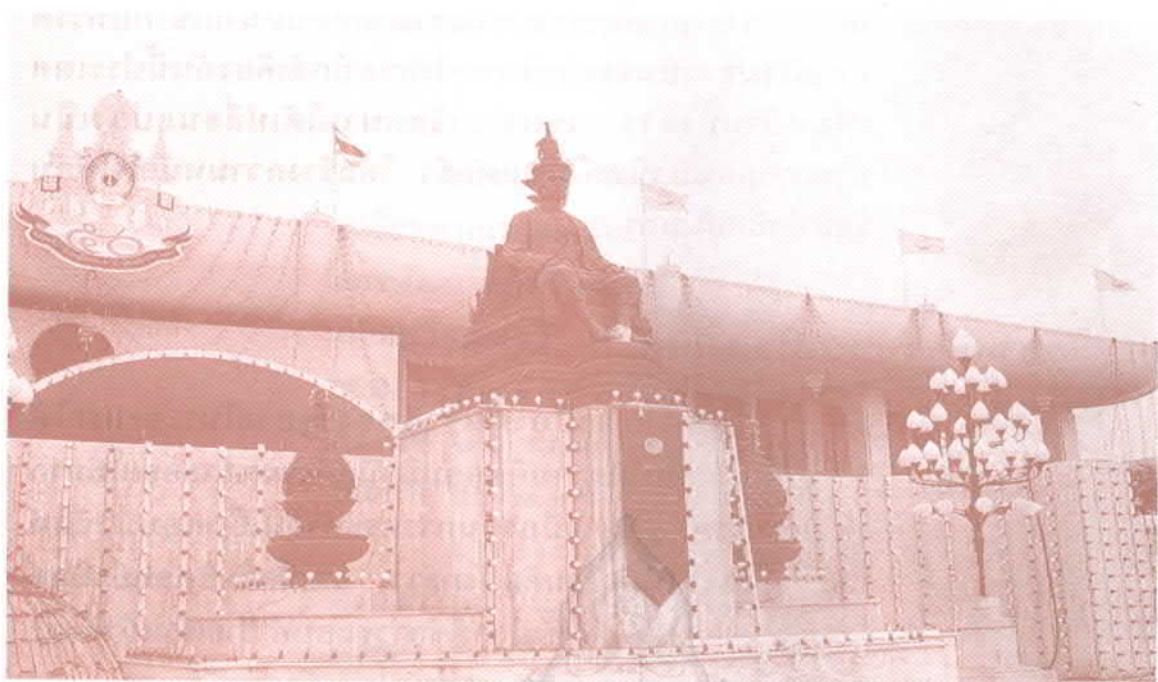
เสรีนิยม กับความคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์และเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยนานแล้วหลังจากที่ประเทศสหภาพโซเวียตเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ในประเทศไทยได้มีการตั้งคณะคอมมิวนิสต์สยามขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ซึ่งดำเนินการในหมู่คนจีนเป็นส่วนใหญ่ และได้แพร่หลายมากขึ้นเมื่อไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ผู้นำในกลุ่ม ‘คณะราษฎร’ ซึ่งมีอำนาจในการปกครองประเทศขณะนั้นได้เกิดมีความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกันและได้ทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่ผู้นำคณะราษฎร จนมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๖ เพื่อขจัดผู้ที่มีความคิดและฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามความคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ได้แพร่หลายมากขึ้นจากกลุ่มคน

ที่มีการศึกษาขยายลงไปยังประชาชนในชนบทที่เป็นชาวนาชาวไร่ รัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๕ และได้จับกุมพวกที่มีความคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์จำนวนมาก พวกคอมมิวนิสต์ขณะนั้นมีชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงหันไปใช้ยุทธวิธีต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ โดยขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์และประเทศเพื่อนบ้านอย่างเวียดนามเหนือซึ่งกำลังสู้รบกับเวียดนามใต้ นอกจากนี้พวกคอมมิวนิสต์ยังได้ขยายการปลุกระดมมวลชนไปในชนบทในทุกภาคของประเทศมากยิ่งขึ้น

การปะทะต่อสู้กันด้วยอาวุธระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ที่บ้านนาบัว ตำบลเรณู อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม) การต่อสู้ระหว่างคนไทยด้วยกันซึ่งมีความคิดเห็นทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะไม่ถึงกับเป็นสงครามกลางเมืองอย่างในหลายๆ ประเทศ แต่ได้สร้างความสูญเสียทั้งชีวิตทรัพย์สินด้วยกันทั้งสองฝ่าย และยังเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติและความสงบสุขของประชาชน

การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ค.ท.) ประกาศจัดตั้งกองทัพลดแรกของประชาชนแห่งประเทศไทย (ท.ป.ท.) เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒ คอยแทรกซึมบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ก่อวินาศกรรม ปล้นสะดมสถานที่ราชการ โฆษณาชวนเชื่อปลุกระดมให้ประชาชนเห็นด้วยกับความคิดของตน รัฐบาลได้ใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง ทำให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์หนีไปหลบซ่อนตามป่าเขาถ้ำ ทุรกันดารที่รัฐบาลเข้าไปไม่ถึง เหตุการณ์วุ่นวายเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้ทำให้

อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าตึกรัฐสภา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕

นักศึกษาซึ่งเป็นปัญญาชนของชาติได้หลบหนีไปเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ประเทศเพื่อนบ้านทั้งลาว เขมร เวียดนามได้เปลี่ยนแปลงเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ไปหมดแล้ว ได้สร้างความหนักใจให้กับรัฐบาลเป็นอันมาก

๒. นโยบายป้องกันชาติของไทย

นโยบายการป้องกันชาติของรัฐบาลในระยะแรกได้พยายามจำกัดไม่ให้ความคิดคอมมิวนิสต์แพร่ขยายออกไปมาก โดยการออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และจับกุมพวกที่มีความคิดดังกล่าว แต่เมื่อลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่ขยายออกไปมาก ทั้งมีการใช้อาวุธลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่และราษฎร รัฐบาลจึงได้ใช้วิธีการปราบปรามด้วยกำลังอาวุธ การต่อสู้ในหลายๆ ท้องถิ่นได้เกิดวีรบุรุษผู้กล้าหาญจำนวนมาก การต่อสู้ครั้งสำคัญที่รัฐบาลสามารถยึดฐานที่มั่นใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ได้คือยุทธภูมิที่เขาค้อและภูหินร่องกล้า อย่างไรก็ตามแนวทางการต่อสู้ด้วยการปราบปรามอย่างเดียวคงจะไม่สามารถต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ให้ได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาดได้ ถ้ารัฐบาลไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขปัญหาของประชาชน โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม การเอารัดเอาเปรียบ และความไม่เป็นธรรมหรือแม้แต่ความบกพร่องของข้าราชการ รัฐบาลจึงได้แปรเปลี่ยนนโยบายใหม่ทั้งภายในและต่างประเทศ โดยภายในประเทศได้หันมาใช้นโยบายการเมืองนำหน้าการทหาร รัฐบาลเห็นความสำคัญของการพัฒนาชนบทว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ จึงได้พยายามยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น ทหารเองก็หันมาช่วยเหลือประชาชนด้วยการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญมั่งคั่ง ภายนอกประเทศก็หันมาเป็นมิตรกับประเทศ

เพื่อนบ้านและประกาศนโยบายเป็นกลางไม่เป็นศัตรูกับประเทศคอมมิวนิสต์ ผลก็คือพรรคคอมมิวนิสต์แทบจะสูญสลายขบวนการต่อสู้ของตน

นโยบายทางการเมืองที่สำคัญของรัฐบาลไทยที่แปรเปลี่ยนจากการต่อสู้ปราบปรามด้วยอาวุธมาเป็นการใช้แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นและสังคมประเทศชาติ เช่น ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๖๖/๒๓ ลงวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ และประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๖๕/๒๕ ลงวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งให้รายละเอียดของนโยบาย ๖๖/๒๓ ชัดเจนยิ่งขึ้น

การประกาศนโยบายการเมืองนำหน้าการทหาร ดังกล่าวนับเป็นการเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วยอาวุธมาเป็นการต่อสู้ในแนวทางสันติ สาระสำคัญของนโยบาย ๖๖/๒๓ และ ๖๖/๒๕ คือ

การสร้างระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่สมบูรณ์

การแก้ไขปัญหาทางการเมืองโดยเที่ยงธรรมและสันติวิธี

การปฏิบัติตามหลักอธิปไตยเป็นของปวงชน ให้ประชาชนสำนึกว่าแผ่นดินนี้เป็นของคนที่จะต้องปกป้องรักษา มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของปกครอง ได้ผลประโยชน์และมีส่วนร่วมทางการเมือง

การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ขจัดความไม่เป็นธรรมในสังคม และสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

การปฏิรูประบบราชการให้สามารถรับใช้ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธกับคอมมิวนิสต์มาเป็นการต่อสู้ด้วยแนวทางสันติ และปฏิบัติต่อ ผกค. หรือผู้หลงผิดที่เขมอบดัวด้วยดี

การจัดความขัดแย้งกับต่างประเทศโดยใช้นโยบายเป็นกลาง

นโยบายดังกล่าวมีผลทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายแพ้มีผู้หลงผิดได้เข้ามออบตัวกับรัฐบาลร่วมเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจำนวนมาก ในทางการเมืองทหารก็ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย กลายเป็นผู้สนับสนุนก้ำจุนระบอบประชาธิปไตย ไม่ได้ใช้วิธีรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาล นอกจากนี้รัฐบาลได้ขยายการศึกษาให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน ใช้สื่อสารมวลชนต่างๆ ช่วยสนับสนุนความคิดประชาธิปไตยแก่ประชาชน

ดังนั้นคนไทยทั้งหลายจึงเกิดความเข้าใจดีต่อกันและต่างหันมาร่วมสร้างสรรค์พัฒนาชาติไทยเพื่อทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓. การป้องกันรักษาเอกภาพและบูรณภาพของชาติไทย

หลังจากที่รัฐบาลเปลี่ยนมาใช้นโยบายการเมืองนำหน้าการทหาร หันมาเน้นการพัฒนาประเทศ แก้ไขปัญหาทั้งทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน มีความใกล้ชิดห่วงใยประชาชนยิ่งขึ้น นับเป็นการได้ชัยชนะอันยิ่งใหญ่เหนือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในการนี้ได้เกิดโครงการพัฒนาประเทศขึ้นในภูมิภาคต่างๆ เป็นจำนวนมากที่สำคัญๆ คือ

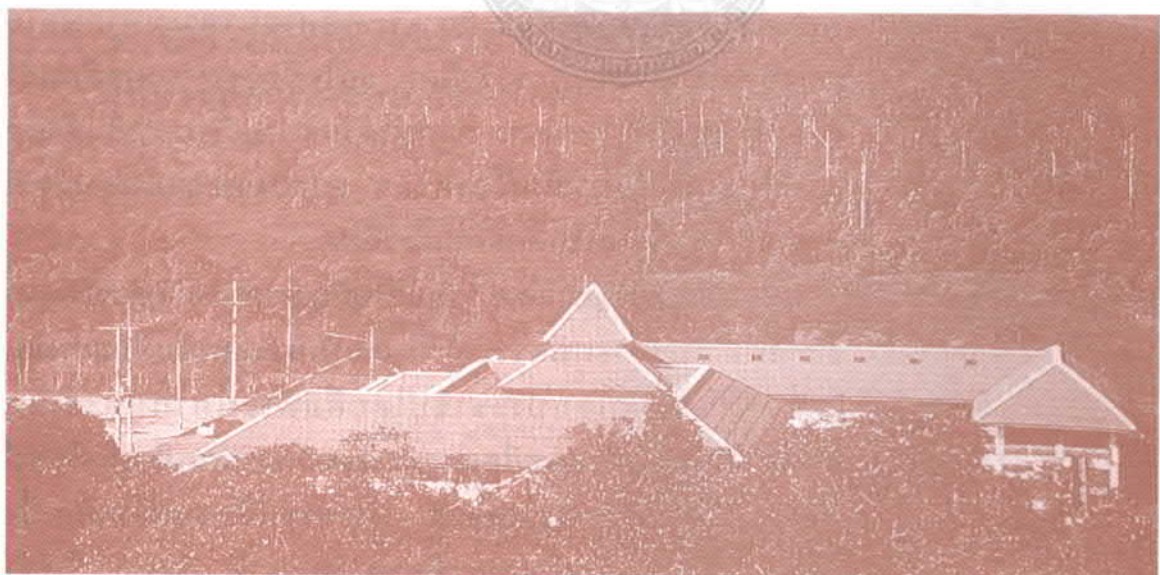
๑. โครงการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ที่ถือว่าชนบทเป็นรากฐานและหัวใจของประเทศชาติ ถ้าชนบทอยู่ไม่ได้ประเทศชาติก็อยู่ไม่ได้ โครงการนี้แพร่กระจายไปทุกภูมิภาคทุกท้องถิ่น

๒. โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาคนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตและสังคมตลอดไปจนถึงประเทศชาติบ้านเมือง เพื่อให้มีความสงบเรียบร้อยร่มเย็น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโครงการหลวงอินทนนท์
ต. บ้านหลวง อ. จอมทอง จ. เชียงใหม่

ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพสุสิรินธร นราธิวาส ศูนย์กลางฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าพรุโต๊ะแดง

เป็นสุขและมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โครงการนี้
แพร่ขยายไปทั่วแต่เจริญก้าวหน้ามากในภาคกลาง

๓. โครงการหลวงและโครงการพระราชดำริต่าง ๆ
ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการเองและทรง
แนะนำให้เกิดโครงการเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนและ
ประเทศชาติ

๔. โครงการในภูมิภาคต่างๆ เช่น โครงการฮาร์ป-
บาร์ ซึ่งสืบต่อจากนโยบายได้เริ่มขึ้นในภาคใต้ โครงการอีสาน
เขียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งทหารเข้าไปมีบทบาทสำคัญ
ในการพัฒนาชนบท

๕. โครงการอื่นๆ ที่เป็นไปเพื่อความมั่นคงของชาติ
เช่น โครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)
โครงการไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) โครงการกองทุนเพื่อ
พัฒนาชาติ (กนช.) ซึ่งจะเริ่มในพื้นที่ที่มีการแทรกซึมบ่อนทำลาย
จากผู้ก่อการร้ายก่อนแล้วขยายออกไปในท้องถิ่นต่าง ๆ

การดำเนินงานต่างๆ นั้นเป็นไปเพื่อความมั่นคงของ
ชาติ ให้ประชาชนยึดมั่นในสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์
และเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ
ในทางเศรษฐกิจและสังคม การไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคม
และความด้อยโอกาสในเรื่องต่างๆ ของประชาชนในชนบทที่
อาจจะหันไปเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์

ปัจจุบันรัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ลุล่วงได้มาก
ขึ้น อีกทั้งประชาชนมีความเข้าใจและรักหวงแหนในผืนแผ่นดิน
ไทย เข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็น
ประมุข มีความรักและเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์
ส่วนรวมของสังคมประเทศชาติ ประชาชนมีความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันร่วมกันเสียสละเพื่อประเทศชาติ จึงกล่าวได้ว่า
ก่อให้เกิดความปลอดภัยมั่นคงในประเทศชาติมากยิ่งขึ้น

สำหรับภัยคุกคามจากภายนอกประเทศ รัฐบาลได้ใช้วิธีแก้ปัญหาโดยสันติวิธีหรือขับไล่ศัตรูต่างชาติที่เข้ามารุกรานอธิปไตยของชาติไทยได้ทุกครั้ง เช่น ปัญหากับประเทศเวียดนามเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เหตุการณ์ที่ช่องบก อำเภอ น้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ที่ทหารเวียดนามรุกรานพรมแดนเข้ามาในเขตประเทศไทย ปัญหากับประเทศลาวเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - ต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่เกิดกรณีพิพาทบ้านร่มเกล้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ได้มีการต่อสู้กันอย่างดุเดือดแต่ได้เจรจากันด้วยสันติวิธีในเวลาต่อมา หรือแม้แต่ปัญหากับประเทศพม่าที่บุกเผาหมู่บ้านชายแดนที่จังหวัดตาก เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๒ และได้ลี้ภัยอธิปไตยของไทยเข้ามาที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจนเกิดการปะทะกัน แต่ไทยสามารถผลักดันทหารพม่าออกไปได้ ปัญหาความขัดแย้งกับต่างประเทศดังกล่าวนี้ทางฝ่ายไทยได้ใช้การเจรจาโดยสันติวิธีเป็นสำคัญ แต่ก็ระแวงระวัง เมื่อจำเป็นก็ต้องต่อสู้ขับไล่ศัตรูต่างชาติที่รุกรานเข้ามาตามแนวพรมแดนของไทยเสมอ

๔. ความร่วมมือเสียสละของคนไทย

ในการป้องกันรักษาเอกภาพและบูรณภาพของชาติไทย

ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ผ่านมาเราได้เห็นบทบาทหน้าที่ของคนไทยที่สำคัญยิ่งคือการเสียสละเลือดเนื้อและชีวิตในการป้องกันรักษาเอกราชของชาติตลอดมา ในปัจจุบันคนไทยได้มีความสำนึกในหน้าที่ดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง มีความรักความเทิดทูนและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความยึดมั่นในอุดมการณ์และเอกลักษณ์ที่ดีงามของไทย โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการคมนาคมสื่อสารได้สร้างความเข้าใจอันดีใน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยปัญหาอุทกภัย และการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม

หมู่ประชาชนไทย ได้รับความรู้ข่าวสารข้อมูลการติดต่อกันอย่างสะดวกรวดเร็ว ซึ่งทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันและรักกันในฐานะเป็นคนไทยด้วยกัน เกิดและอาศัยประเทศเดียวกัน จึงได้มีความร่วมมือกันเสียสละเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ตัวอย่างของความร่วมมือเสียสละของคนไทยจะเห็นได้จากเหตุการณ์สงครามที่บ้านร่มเกล้าปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่เกิดการสู้รบกันเป็นสงครามย่อยๆ ระหว่างไทยกับลาว ทหารหาญของไทยต่อสู้อย่างกล้าหาญ ยอมสละเลือดเนื้อชีวิตเพื่อประเทศชาติ ขับไล่ศัตรูที่รุกรานเข้ามาให้พ้นไปจากอาณาเขตของไทย ประชาชนที่อยู่แนวหลังต่างให้ความช่วยเหลือส่งกำลังใจและปัจจัยต่างๆ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอื่นๆ แม้แต่โลหิต เพื่อส่งไปช่วยทหารที่บาดเจ็บ หรือเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ที่สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนภาคใต้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหารือผู้แทนหน่วยงานหลายแห่งเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม

หลายจังหวัด คนไทยในที่ต่างๆ ก็ระดมปัจจัยสิ่งของต่างๆ ส่งไปช่วยเหลือ รัฐบาลเข้าไปฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้ หรืองานการกุศลต่างๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือจากพี่น้องประชาชนไทย คนไทยก็ไม่ได้เพิกเฉยแต่ได้ให้ความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถของตน

จะเห็นได้ว่าความร่วมมือเสียสละของคนไทยยิ่งใหญ่นัก ทั้งนี้ก็เพื่อความมั่นคงของชาติ ความเป็นเอกภาพ และบูรณภาพของชาติเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่าประเทศไทยมีความเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและคงมั่นในเอกราช อิสภาพและอธิปไตยตลอดไป

บทสรุป

ความสามัคคีและความมีส่วนร่วมของคนไทย ในการรักษาความมั่นคงของชาติไทย

ประเทศไทยเราเจริญรุ่งเรืองดำรงความเป็นเอกราช อธิปไตย มีเอกภาพ บูรณภาพ ประชาชนมีอิสรภาพเสรีภาพ ตามระบอบประชาธิปไตยในทุกวันนี้ก็ด้วยบรรพบุรุษของเรามีความรักชาติ มีความสมัครสมานสามัคคีเสียสละเลือดเนื้อและชีวิตในการต่อสู้ป้องกันรักษาชาติตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

เราคนไทยในปัจจุบันต่างซาบซึ้งในมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษของเรามอบไว้ให้ เราทุกคนก็มีความรักชาติ มีความสำนึกและภูมิใจในชาติไทย ภาควงใจที่เกิดเป็นคนไทย มีความรัก ความผูกพันห่วงแหนในเอกราช อธิปไตย และผืนแผ่นดินไทย อันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเรา เราต่างมีความรักเกียรติรักศักดิ์ศรีของความเป็นไทย เห็นคุณค่าและยกย่องเชิดชูมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าทั้งภาษาและศิลปวัฒนธรรม มีความศรัทธาและยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การที่คนไทยทุกคนมีความรักใคร่สามัคคี มีความเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั้นเป็นหลักประกันในเอกภาพ บูรณภาพ และความมั่นคงของชาติ ด้วยทุกคนมีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคงของชาติ โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของตนในการรักษาชาติบ้านเมืองให้คงอยู่ตลอดไป ต้องรักษาไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย และความเป็นไทย จะต้องร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาชาติบ้านเมืองตามความรู้ความสามารถ ประสพการณ์ของตน มีความเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อ

เยาวชนร่วมใจรักษาสีเขียวแคว้น

ประโยชน์สุขส่วนรวมของชาติ จะต้องรักษาผลประโยชน์ของชาติซึ่งเป็นผลประโยชน์ของประชาชนทุกคน เช่น สาธารณสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชาติ จะต้องเสียภาษีอากรให้รัฐนำเงินไปใช้พัฒนาประเทศ ใช้สิ่งของที่ผลิตในประเทศไทยโดยคนไทย ไม่ดูถูกฝีมือคนไทย อุดหนุนสินค้าไทย ช่วยเหลือคนไทยด้วยกันในยามที่เดือดร้อนประสพภัยในฐานะเป็นคนไทยด้วยกันอยู่ร่วมแผ่นดินไทยด้วยกัน รวมทั้งจะต้องสอดส่องดูแลผู้คิดร้ายทำลายชาติหรือทำลายความมั่นคงปลอดภัยของชาติและประชาชน เราจะต้องช่วยกัน

‘ชาติ’ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนต้องรักษาไว้หลายประเทศต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการสิ้นชาติ ไม่มีชาติ ไม่มีผืนแผ่นดินจะอยู่ ต้องไปอาศัยชาติอื่น ดินแดนอื่น หรือไม่ก็ทนทุกข์ทรมานกับการไร้อิสรภาพเสรีภาพ บรรพบุรุษของเราได้

พลีชีพเพื่อชาติ รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราช ความรักใดๆ ก็
ไม่อาจเปรียบเทียบกับความรักชาติ เราคนไทยทุกคนก็มี
ความรักชาติ ยามสงบเราก็พัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญ
ก้าวหน้า แต่เมื่อใดที่ชาติมีภัยก็ร่วมใจกันต่อสู้แม้ตัวจะตายก็
ไม่เสียดายชีวิต ขอเพียงชาติไทยอยู่รอดปลอดภัย ดังบทกลอน
ในบทละครเรื่องพระร่วงตอนหนึ่งว่า

เรานี้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง
ยอมตายไม่เสียดายชีวา

ควรคำนึงถึงชาติศาสนา
เพื่อรักษาเอกราชของชาติไทย

บรรณานุกรม

- ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยก่อนตั้งกรุงสุโขทัย. องค์การกำ
ของครูสภา, ๒๕๒๕.
- . ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก. ภาควิชาประวัติ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๘,
๓๕๕ หน้า.
- . ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยอยุธยา. สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๓, ๒๓๘ หน้า.
- . คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๑๖๐๐ - ๒๓๑๐.
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสาน
มิตร, ๒๕๒๑, ๒๓๒ หน้า.
- จอห์น แบสดีส และแอร် เอ เบินดา. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้สมัยใหม่ ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการ
สลายตัวของลัทธิอาณานิคม. แปลโดยชินจิตต์ อำไพพรรณ
และกรณี กาญจนัญญิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๒๕, ๒๓๒ หน้า.
- ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ ตอนที่ ๑
ด้านสังคม. บ้านเรืองศิลป์, ๒๕๑๗, ๕๕๔ หน้า.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระนเรศวรมหาราช. ไทยรบพม่า. พิมพ์ครั้งที่ ๗. คลัง
วิทยา, ๒๕๒๐, ๘๕๕ หน้า.
- . พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. คลังวิทยา, ๒๕๑๗
, ๒๖๘ หน้า.
- ถนอม อานามวัฒน์ และคนอื่นๆ. ประวัติศาสตร์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๒, ๓๔๗ หน้า.
- ทินอ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. สมาคมสังคม
ศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕, ๒๒๑ หน้า.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย.
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๕, ๑๑๔ หน้า.

- ....., **ลัทธิและวิธีการของคอมมิวนิสต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรมวิชาการ, ๒๕๒๐, ๑๐๐ หน้า.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. **ประวัติศาสตร์และการปกครองเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๗, ๓๘๒ หน้า.
- นายกรัชมุนตรี, สำนัก คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - ๓**. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๕, ๓๑๔ หน้า.
- บัณฑิต แทนพิทักษ์. **การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๓๑)**. ปรินญาณิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๘, ๓๑๐ หน้า. (อัดสำเนา)
- ประชาสัมพันธ์, กรม. **คอมมิวนิสต์คิดร้ายอย่างไร? รวมบทความบางเรื่องที่น่าสนใจเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย**, ๒๕๑๑, ๑๘๑ หน้า.
- ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย. ศูนย์สุโขทัยศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๐, ๑๕๕ หน้า.
- ประยูทธ สิทธิพันธ์. **ประวัติศาสตร์ มหาอาณาจักรไทย**. สมุทรปราการ : แก้วบรรณกิจ, ๒๕๒๗, ๖๑๓ หน้า.
- ประทีป เหมือนนิล บรรณาธิการ. **ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี ณ วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี ๖-๘ ธันวาคม ๒๕๒๒, ๓๕๕ หน้า.
- ประณี ดาละลักษณ์, พลโท. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนตั้งถิ่นฐานในแหลมอินโดจีนจนถึงสมัยอยุธยา**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ พลโทประณี ดาละลักษณ์. ๒๑ ธันวาคม ๒๕๑๓.
- พระราชพงสาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)**. กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔, ๒๕๘ หน้า.
- พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. คลังวิทยา, ๒๕๑๖, ๗๒๓ หน้า.

เพ็ญศรี ดูก. รวมบทความประวัติศาสตร์ : ศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญศรี
 ดูก. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑,
 ๒๓๒ หน้า.

ไพฑูรย์ มีกุล. ประวัติศาสตร์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาสารคาม :
 ปริดาการพิมพ์, ๒๕๒๑, ๒๕๐ หน้า.

ภารดี มหาขันธ์. ประวัติศาสตร์การปกครองไทย. ศิลปบรรณาการ,
 ๒๕๒๗, ๑๕๘ หน้า.

สนั่น เมืองวงษ์. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์สุโขทัย.
 สงขลา : โรงพิมพ์ไทรโย, ๒๕๒๐, ๑๕๗ หน้า.

..... . ประวัติศาสตร์ธนบุรี - รัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. โรง
 พิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๕, ๔๕๐ หน้า.

สงครามครั้งสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. ชมรมพระนิพนธ์ สมเด็จพระ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, มปป. ๒๕๑ หน้า.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ขบวนการเสรีไทยกับการต่อต้านญี่ปุ่นสมัย
 สงครามโลกครั้งที่สอง วารสารธรรมศาสตร์. มีนาคม ๒๕๓๒,
 ๒๘ - ๕๕.

แสวงโสภณ เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์กรุง
 รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๕ -
 พ.ศ. ๒๓๖๔. กรมศิลปากร, ๒๕๒๕, ๒๘๓ หน้า.

สุเนตร ชุตินธรานนท์. สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒
 (พ.ศ. ๒๓๑๐) : ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์
 กองบอง. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 ๒๕๓๑, ๑๐๖ หน้า.

เอกลักษณ์ของชาติ, คณะกรรมการ. เราคือไทย. โรงพิมพ์สำนัก
 เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๔, ๑๗ หน้า.

โอ แชนิกา, แฟรงกลิน มาร์ก. สงครามกองโจรยุคปัจจุบัน การสัประยุทธ์
 กับขบวนการกองโจรคอมมิวนิสต์. แปลโดยประเวศ ศรีพิพัฒน์.
 โรงพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๑๒, ๓๐๕ หน้า.

ผู้จัดทำ

ผู้เขียน	รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์
ผู้ตรวจ	รองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ
บรรณาธิการ	สมพร จารุณัญ
ภาพปก	อนุรักษ์ วงศ์ใหญ่
ภาพประกอบ	สมพร จารุณัญ นพรัตน์ ก. ศรีสุวรรณ

